ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Η ΜΕΛΕΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΣΜΕΤΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

Διατριβή υποβληθείσα προς μερική εκπλήρωση

των απαραιτήτων προϋποθέσεων

για την απόκτηση του

Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης

Αθήνα 2014

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις βαθύτατες ευχαριστίες μου προς την κυρία Ιωάννα-Σαπφώ Πεπελάση, αν.καθηγήτρια του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, και επιβλέπουσα καθηγήτρια μου στα πλαίσια εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας, που με την καθοδήγησή της και την αμέριστη βοήθειά της μου έδωσε τα ερεθίσματα να ολοκληρώσω την έρευνά μου.

Επίσης αισθάνομαι την ηθική υποχρέωση να ευχαριστήσω θερμά τους : Μαριάννα Γεωργαλή, Στυλιανή Ζαρκαλή, Βαλέρια Ηλιάδου, Διονύσιο Μουσά, Μαρία Οικονομάκου, Καλλίνα Χριστοφορίδη, Patrick Barrette, Gilbert Marchlewitz για την επιστημονική και πνευματική υποστήριξη, καθώς και όλους τους επιστημονικούς αναλυτές του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης και της Eurostat για την παροχή όλων των στατιστικών δεδομένων που μου προσέφεραν.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου στους γονείς μου Στέλιο και Μιμίκα, αλλά και στον αδερφό μου Μιλτιάδη, για όλη την υποστήριξή τους κατά την διάρκεια των σπουδών μου.

Αφιερώνεται

στους γονείς μου

Εγκρίνουμε τη διατριβή της Σμέτη Χριστίνας

Υπεύθυνη καθηγήτρια : Ιωάννα Σαπφώ Πεπελάση .....

Οικονομικό Παν/μο Αθηνών

Εξεταστής καθηγητής 1: Ελένη Λουρή .....

Οικονομικό Παν/μο Αθηνών

Εξεταστής καθηγητής 2: Σπυρίδων Παγκράτης .....

Οικονομικό Παν/μο Αθηνών

Ημερομηνία

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. Πίνακας Περιεχομένων ……..... 5

Β. Λίστα γραφημάτων και πινάκων ……7

Γ. Περίληψη ……..14

Δ. Εισαγωγή ……..16

Ορισμός Προβλήματος……16

Σύστημα Αναφοράς ……16

Ε. Κεφάλαιο 1^{ο} :

Γενικά χαρακτηριστικά των χωρών υπό μελέτη …….19

Γερμανία. ……..19

Ελλάδα ……..20

Ισπανία ……..22

Ιταλία …….....24

ΣΤ. Κεφάλαιο 2^{ο}:

Οικονομική Ανάπτυξη ……...35

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ……..35

Επιπτώσεις στην Ελλάδα και την Ιταλία λόγω χρέους …… 35

Επιπτώσεις στην Ισπανία και την Γερμανία λόγω τραπεζικής κρίσης ……37

Ο ρυθμός ανάπτυξης του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος….. 39

Ζ. Κεφάλαιο 3^{ο} :

Η Διάρθρωση του ΑΕΠ ……40

Η Εξάπλωση του Τραπεζικού Συστήματος ……41

Σημαντικοί μακροοικονομικοί και μακροοικονομικοί παράγοντες που επηρεάζουν την πορεία ενός κλάδου ……..42

Δείκτες που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση της διαχρονικής εξέλιξης του εκάστοτε κλάδου ……44

Μερίδιο του κάθε κλάδου ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ……44

Ο δείκτης παραγωγής ……44

Η. Κεφάλαιο 4ο :

Εξόρυξη και Λατομεία ……46

Ανασκόπηση της Βιβλιογραφίας …… 46

Ποσοστό ως προς το ΑΕΠ ……48

Ο Δείκτης Παραγωγής ……..54

Συγκριτικά Αποτελέσματα ……58

Κατασκευαστικός Κλάδος ……61

Ανασκόπηση της Βιβλιογραφίας ……..61

Ποσοστό ως προς το ΑΕΠ ……63

Ο Δείκτης Παραγωγής ……..70

Συγκριτικά Αποτελέσματα ……74

Μεταποίηση ……78

Ανασκόπηση της Βιβλιογραφίας ……..79

Ποσοστό ως προς το ΑΕΠ ……81

Δείκτης Παραγωγής ……..86

Συγκριτικά Αποτελέσματα ……89

Θ. Κεφάλαιο 5ο

Η απασχόληση ……91

Ι. Κεφάλαιο 6ο

Τα Τραπεζικά Συστήματα ……..98

Νομισματική Πολιτική και Αποβιομηχανοποίηση ……...103

Ομοιότητες και Διαφορές ……..104

Κ. Επίλογος και συμπεράσματα ……106

Λ. Παράρτημα πινάκων με άλλα χρήσιμα οικονομικά μεγέθη ……109

Μ. Αναφορές……..124

Β. ΛΙΣΤΑ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ

Γράφημα 1: Διαγραμματική Απεικόνιση του ρυθμού ανάπτυξης του Πραγματικού ΑΕΠ για την Γερμανία.

Γράφημα 2: Διαγραμματική Απεικόνιση του ρυθμού ανάπτυξης του Πραγματικού ΑΕΠ για την Ελλάδα.

Γράφημα 3: Διαγραμματική Απεικόνιση του ρυθμού ανάπτυξης του Πραγματικού ΑΕΠ για την Ισπανία.

Γράφημα 4: Διαγραμματική Απεικόνιση του ρυθμού ανάπτυξης του Πραγματικού ΑΕΠ για την Ιταλία.

Γράφημα 5: Αναπαριστά τους μακροοικονομικούς και μικροοικονομικούς παράγοντες που επηρεάζουν την πορεία ενός κλάδου κατά την γνώμη μου, εκτός από την συγκυρία της οικονομικής κρίσης.

Γράφημα 6: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Εξόρυξης και της Λατομείας ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία.

Γράφημα 7: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Εξόρυξης και της Λατομείας ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ελλάδα.

Γράφημα 8: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Εξόρυξης και της Λατομείας ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ισπανία.

Γράφημα 9: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Εξόρυξης και της Λατομείας ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ιταλία.

Γράφημα 10: Διαγραμματική Απεικόνιση του δείκτη παραγωγής για την Εξόρυξη και την Λατομεία για την Γερμανία.

Γράφημα 11: Διαγραμματική Απεικόνιση του δείκτη παραγωγής για την Εξόρυξη και την Λατομεία για την Ελλάδα.

Γράφημα 12: Διαγραμματική Απεικόνιση του δείκτη παραγωγής για την Εξόρυξη και την Λατομεία για την Ισπανία.

Γράφημα 13: Διαγραμματική Απεικόνιση του δείκτη παραγωγής για την Εξόρυξη και την Λατομεία για την Ιταλία.

Γράφημα 14: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία.

Γράφημα 15: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ελλάδα.

Γράφημα 16: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ισπανία.

Γράφημα 17: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ιταλία.

Γράφημα 18: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία.

Γράφημα 19: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ελλάδα.

Γράφημα 20: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ισπανία.

Γράφημα 21: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ιταλία.

Γράφημα 22: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία.

Γράφημα 23: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ελλάδα.

Γράφημα 24: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ισπανία.

Γράφημα 25: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ιταλία.

Γράφημα 26: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία.

Γράφημα 27: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ελλάδα.

Γράφημα 28: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ισπανία.

Γράφημα 29: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ιταλία.

Γράφημα 30: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο των κατασκευών για την Γερμανία.

Γράφημα 31: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο των κατασκευών για την Ελλάδα.

Γράφημα 32: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο των κατασκευών για την Ισπανία.

Γράφημα 33: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο των κατασκευών για την Ιταλία.

Γράφημα 34: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο της μεταποίησης για την Γερμανία.

Γράφημα 35: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο της μεταποίησης για την Ελλάδα.

Γράφημα 36: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο της μεταποίησης για την Ισπανία.

Γράφημα 37: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο της μεταποίησης για την Ιταλία.

Γράφημα 38: Διαγραμματική απεικόνηση του συντελεστή φορολόγησης του εισοδήματος κατά μέσο όρο για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Γράφημα 39: Διαγραμματική απεικόνιση του καθαρού διαθέσιμου εισοδήματος για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Γράφημα 40: Διαγραμματική απεικόνιση του αριθμού των άνεργων πολιτών για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Γράφημα 41: Διαγραμματική απεικόνιση του ποσοστού ανεργίας για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Γράφημα 42: Διαγραμματική Απεικόνιση του κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία σε ευρώ.

Γράφημα 43: Διαγραμματική απεικόνιση του εμπορικού ισοζυγίου για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Γράφημα 44: Διαγραμματική απεικόνιση του ποσοστού της Εξόρυξης και της Λατομείας, ως προς το ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Γράφημα 45: Διαγραμματική απεικόνιση του ποσοστού των Κατασκευών, ως προς το ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Γράφημα 46: Διαγραμματική απεικόνιση του ποσοστού της Μεταποίησης, ως προς το ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Πίνακας 1: Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για τις χώρες και τα έτη υπό μελέτη σε εκατομμύρια ευρώ.

Πίνακας 2: Ο ρυθμός ανάπτυξης του πραγματικού ΑΕΠ από το 2002 έως και το 2012.

Πίνακας 3: Η εξόρυξη και η λατομεία ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2006.

Πίνακας 4: Η εξόρυξη και η λατομεία ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2007 μέχρι και το 2012.

Πίνακας 5: Ο δείκτης παραγωγής για την εξόρυξη και την λατομεία για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2012.

Πίνακας 6: Ο κλάδος των κατασκευών ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2006.

Πίνακας 7: Ο κλάδος των κατασκευών ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2007 μέχρι και το 2012.

Πίνακας 8: Ο δείκτης παραγωγής για τον κλάδο των κατασκευών για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2012.

Πίνακας 9: Ο κλάδος της μεταποίησης ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2006.

Πίνακας 10: Ο κλάδος της μεταποίησης ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2007 μέχρι και το 2012.

Πίνακας 11: Ο δείκτης παραγωγής για τον κλάδο των κατασκευών για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2012.

Πίνακας 12: Ο αριθμός των εργαζομένων ανά κλάδο και ανά χώρα μελέτης

Πίνακας 13: Τα κέρδη των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων μετά φόρων για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία.

Πίνακας 14: Τα κέρδη για την βιομηχανία μετά φόρων για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία.

Πίνακας 15: Ο συνολικός αριθμός των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία.

Πίνακας 16: Ο συνολικός αριθμός των υποκαταστημάτων των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία.

Πίνακας 17 Ο συνολικός αριθμός των εργαζομένων στα χρηματοπιστωτικά ιδρυμάτα για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία.

Πίνακας 18: Ο συνολικός αριθμός των εργαζομένων για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία.

Πίνακας 19: Ο συντελεστής φορολόγησης του εισοδήματος κατά μέσο όρο για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Πίνακας 20: Το καθαρό διαθέσιμο εισόδημα για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Πίνακας 21: Ο αριθμός των άνεργων πολιτών για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Πίνακας 22: Το ποσοστό ανεργίας για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Πίνακας 23: Το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία σε ευρώ.

Πίνακας 24: Το εμπορικό ισοζύγιο για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι το να προσφέρει μία ενδελεχής έρευνα του βιομηχανικού κλάδου τεσσάρων οικονομιών της Ευρώπης, της Γερμανίας, της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Ιταλίας, για την δεκαετία 2002 με 2012 προκειμένου να διαπιστωθεί εάν αυτές αποτελούν υποκείμενα αποβιομηχανοποίησης μετά την κρίση που ξεκίνησε από την Αμερική και που επεκτάθηκε αργότερα στον Ευρωπαϊκό χώρο. Επέλεξα τους κύριους βιομηχανικούς κλάδους: την Εξόρυξη και Λατομεία, τις Κατασκευές και την Μεταποίηση. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός, η διπλωματική εργασία χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια.

Αρχικά στο πρώτο κεφάλαιο, παρουσιάζω τα γενικά χαρακτηριστικά της κάθε χώρας, προκειμένου να γίνει κατανοητό, ότι η κάθε οικονομία έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά, με κυριότερο το μέγεθός τους, που ενδεχομένως να επηρεάζουν και διαφορετικά τον Βιομηχανικό Κλάδο. Πιο συγκεκριμένα, καταγράφονται δημογραφικά στοιχεία, σχετικά με τον πληθυσμό και την έκταση, το εργατικό δυναμικό, αλλά και σχετικά με την οικονομική πορεία, όπως παρατηρήθηκε περιληπτικά τα τελευταία χρόνια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύω το οικονομικό πλαίσιο της κάθε χώρας διαχρονικά και εντοπίζω τα κύρια οικονομικά χαρακτηριστικά που επηρεάστηκαν κατά την διάρκεια της δεκαετίας, όπως το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Παρουσιάζω αναλυτικά τους λόγους που οδήγησαν την κάθε οικονομία στην κρίση, αλλά και τις επιπτώσεις στον ρυθμό ανάπτυξης, προκειμένου να γίνει αντιληπτό από τον αναγνώστη το ότι η κάθε χώρα πάσχει από μία κρίση διαφορετικής φύσεως, διαφορετικών χαρακτηριστικών και συνεπειών. Επισημαίνω επίσης τα επίπεδα της ανεργίας, της φορολογίας και αυξήσεις στις τιμές συγκεκριμένων αγαθών, προκειμένου η εικόνα που παρέχω να είναι ακριβής. Προς αυτήν την κατεύθυνση και προς βοήθεια του αναγνώστη στο να κατανοήσει την συγκεκριμένη ενότητα, παραθέτω στο τέλος ένα παράρτημα με πίνακες που περιγράφουν το διαθέσιμο εισόδημα, την ανεργία αλλά και τα επίπεδα φορολόγησης όπως αυτά διαμορφώθηκαν διαχρονικά.

Εν συνεχεία στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζω τους λόγους για τους οποίους χρησιμεύει η αποσύνθεση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Όπως αναφέρω, ο Leon Tolstoy αναφέρει στο μυθιστόρημά του Anna Karenina, κάθε ευτυχισμένη οικογένεια είναι παρόμοια, αλλά κάθε δυστυχισμένη είναι δυστυχισμένη για τους δικούς της λόγους. Ο κατακερματισμός και η μεθοδευμένη έρευνα του κάθε κλάδου μας οδηγούν στο να ανακαλύψουμε αυτούς που αντιστέκονται στην κρίση και που μπορούν να ενισχυθούν προκειμένου να συμβάλλουν στην έξοδο από αυτήν. Αντίστοιχα, ο εντοπισμός των κλάδων που έχουν καμφθεί από την κρίση στοχεύει στην θέσπιση μέτρων προκειμένου να ανακάμψουν σύντομα. Παράλληλα επισημαίνεται ότι η βιομηχανία είναι αλληλένδετη με το τραπεζικό σύστημα και γι'αυτόν τον λόγο θα πρέπει η έρευνα του βιομηχανικού κλάδου να είναι παράλληλη με την έρευνα του τραπεζικού κλάδου προκειμένου να εντοπιστεί η σχέση που τους συνδέει. Κατόπιν περιγράφω τους δείκτες που χρησιμοποιώ στην έρευνά μου,

όπως το μερίδιο του κάθε κλάδου και τον όγκο παραγωγής όπως παρουσιάζεται από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης. Περιγράφω τα θετικά και τα αρνητικά χαρακτηριστικά του κάθε δείκτη προκειμένου η εικόνα να είναι σαφής.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνω τον κύριο κορμό, ο οποίος αποτελεί την έρευνα του κλάδου της Εξόρυξης και της Λατομείας, των Κατασκευών και της Μεταποίησης. Αναθέτω την ανασκόπηση της διεθνούς και της εγχώριας βιβλιογραφίας. Κατόπιν παρουσιάζω με μορφή πινάκων και γραφημάτων την εξέλιξη του μεριδίου του κάθε κλάδου ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, αλλά και την διαχρονική εξέλιξη του Όγκου Παραγωγής και εξάγω συμπεράσματα σχετικά με το ποιος κλάδος ισχυροποιήθηκε, ποιος κλάδος αποδυναμώθηκε, αλλά και τους λόγους που πιστεύω ότι οδήγησαν σε αυτές τις αλλαγές.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο, παρατηρώ την κίνηση των τραπεζικών συστηματων. Η μεγέθυνση ή η συρρίκνωση του τραπεζικού συστήματος διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ευημερία των επιχειρήσεων. Η παροχή ρευστότητας από τα ιδρύματα προς τις επιχειρήσεις διευκολύνει την βιωσιμότητά τους εν καιρώ κρίσεων, όμως η παύση ρευστότητας μπορεί να αποβεί μοιραία. Ταυτόχρονα παρουσιάζω τα ερωτήματα που προκύπτουν σχετικά με την νομισματική πολιτική και τον ρόλο των κεντρικών τραπεζών κατά την διάρκεια μίας κρίσης. Η νομισματική πολιτική είναι εκείνη που επηρεάζει τα τραπεζικά ιδρύματα κι εκείνα με την σειρά τους όμως επηρεάζουν την βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Πού θα έπρεπε λοιπόν να επικεντρωθεί η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες; Τέλος ακολουθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές που εντόπισα, καθόλη την διάρκεια της διπλωματικής έρευνας, ανάμεσα στα τέσσερα οικονομικά συστήματα.

Στο τελευταίο κομμάτι παραθέτω τα συμπεράσματα από όλη την έρευνά μου και την παρακίνηση προς περαιτέρω έρευνα του εν λόγω θέματος στο μέλλον, καθώς θεωρώ ότι η περαιτέρω εμβάθυνση μπορεί να αναδείξει ακόμη περισσότερες λεπτομέρειες που όμως μπορεί να αποβούν καθοριστικές στο άμεσο και στο μακρινό μέλλον. Εξάλλου, η ιστορία διδάσκεται και οι χρηματοοικονομικές κρίσεις δεν θα πάψουν να εμφανίζονται στον οικονομικό κύκλο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Σήμερα γίνεται αντιληπτή η αναγκαιότητα μελέτης της χρηματοοικονομικής κρίσης, η οποία ξεκίνησε λίγο μετά τα μέσα της δεκαετίας του 2000 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, καθώς με το πέρασμά του χρόνου οι συνέπειες της ολοένα και αυξάνονται επηρέαζοντας έτσι το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, τις χώρες που εμπλέκονται σε αυτήν και όχι μόνο, αλλά και τους ανθρώπους που ζούν μέσα στο οικονομικό αυτό κύκλωμα. Ποιες είναι όμως οι συνέπειες αυτές και από ποιους παράγοντες επηρεάζονται; Επιφέρει η οικονομική κρίση επιπτώσεις στον βιομηχανικό κλάδο και αν ναι, σε τι βαθμό; Αυτό το ερώτημα καλούμαστε να απαντήσουμε στην εν λόγω εργασία. Στην συνέχεια του κεφαλαίου ακολουθεί αναλυτική περιγραφή του προβλήματος που μελετάμε, προσδιορίζεται ο τρόπος προσέγγισης, η επιλογή των χωρών καθώς και το χρονικό διάστημα μελέτης.

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

Προκειμένου να μπορέσουμε να απαντήσουμε στο ανωτέρω ερώτημα, θα πρέπει να έχουμε ένα σύστημα αναφοράς, δηλαδή μία σειρά από χώρες οι οποίες θα μελετηθούν αναλυτικά, ως προς ορισμένους μακροοικονομικούς παράγοντες, οι οποίοι θα καταγραφούν αργότερα αναλυτικά. Σε αυτήν την κατεύθυνση, θεωρήθηκε σκόπιμη η επιλογή της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Ιταλίας, καθώς πλήττονται από την κρίση, σε αντιπαραβολή με την Γερμανία, η οποία αποτελεί την συγκεκριμένη χρονική στιγμή την κορωνίδα της οικονομικής ανάπτυξης στον Ευρωπαϊκό χώρο.

Η επιλογή των παραπάνω χωρών δεν είναι τυχαία. Μάλιστα η μελέτη της περίπτωσης τους σε αντιπαραβολή, καταλήγει να είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα καθώς παρουσιάζουν μία σειρά από κοινά χαρακτηριστικά, αλλά την ίδια χρονική στιγμή έχουν και αγεφύρωτες διαφορές.

Αρχικά, και οι τέσσερις χώρες είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης. Εισήχθησαν ταυτόχρονα στην ζώνη του ευρώ, μετατρέποντας ταυτόχρονα τα εθνικά τους νομίσματα σε ένα ενιαίο, κοινό νόμισμα, που την εποχή του 2002 δήλωνε μία κίνηση αλληλεγγύης στην προσπάθεια εδραίωσης μίας ισχυρής Ευρώπης. Εκτός αυτού, εκείνη την περίοδο, βρίσκονταν όλες σε μία τροχιά ανάπτυξης και εξέλιξης η οποία ακολουθούσε την εποχή της χρυσής δεκαετίας του '90.

''Ακόμα δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε στο γεγονός ότι στις τρεις νότιο ευρωπαϊκές χώρες παρατηρείται σχετικά μεγάλος αριθμός δημοσίων υπαλλήλων, πελατειακές πρακτικές, ανορθολογική κατανομή του προσωπικού, υπερπαραγωγή και αντιφατικότητα νομικών ρυθμίσεων καθώς επίσης και απουσία μίας διοικητικής δομής που θα προσέδιδε σταθερότητα στο διοικητικό σύστημα και θα το διοικούσε.''[1]

Σήμερα η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιταλία πλήττονται από μία χρηματοοικονομική κρίση η οποία δείχνει να είναι οξεία και να επηρεάζει όχι μόνο τις συγκεκριμένες, αλλά και τις υπόλοιπες χώρες που είναι στην Ευρωζώνη. Στον αντίποδα βρίσκεται η Γερμανία, η οποία δείχνει να αντιστέκεται στην γενικότερη κακή εικόνα του νότου, υποφέροντας όμως και εκείνη από τις συνέπειες της Αμερικανικής κρίσης του 2008 και από την κρίση της Ευρωζώνης που ακόμη βρίσκεται σε εξέλιξη. Η κρίση που διανύει η Γερμανία δεν έχει το μέγεθος των κρίσεων που συναντά κανείς στον Ευρωπαϊκό Νότο, όμως παρόλα αυτά, οι γερμανικές τράπεζες συναντούν δυσκολίες τα τελευταία χρόνια. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα οι Γερμανοί κατηγορούνται για απόκρυξη των τραπεζικών στοιχείων, όπως έχουν κάνει και στο παρελθόν[2], ενώ ταυτόχρονα αντιτίθενται στην δημιουργία ενός εποπτικού σώματος από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το οποίο θα επιβλέπει την λειτουργία όλων των τραπεζών που δρουν στις χώρες της Ευρωζώνης[3]. Με ορατό τον φόβο μιας περαιτέρω επιρροής που δεν είναι αμελητέος καταβάλλονται ταυτόχρονα από την πλευρά της προσπάθειες αναχαίτισης μίας βαθύτερης κρίσης, η οποία θα μπορούσε να την βλάψει ανεπανόρθωτα.

Εκτός από τα κοινά χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν παραπάνω, υπάρχουν και μεγάλες διαφορές. Εκτός από την προφανή εικόνα του ισχυρότερου Βορρά έναντι του Νότου, διαφορές υπάρχουν και μεταξύ των χωρών που πλήττονται από την κρίση. Αυτές δεν πηγάζουν μόνο από τις αιτίες της κρίσης, αλλά και από τον τρόπο που η κάθε χώρα χειρίζεται την δύσκολη αυτή συγκυρία. Χαρακτηριστικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι η Ελλάδα έχει συμφωνήσει με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο[4], την Ευρωπαϊκή Ένωση[5] και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα[6] για την εφαρμογή πολυετών προγραμμάτων αναδιάρθρωσης και εξυγίανσης της. Αντίθετα η Ιταλία δεν είναι υπόλογη κάποιας δανειακής σύμβασης όπως η Ελλάδα, αλλά προσπαθεί εσωτερικά να λύσει τα προβλήματα

---

[1] http://www.onassis.gr/enim_deltio/42_08/book_review_2.php Ιωάννα Κονδύλη '' Το εγχείρημα των μεταρρυθμίσεων στην Νότια Ευρώπη

[2] John Doukas and Ike Mathur, European Foreign Exchange Movements and Financial Institutions, 1994, pp 131-136.

[3] Carmelo Cedrone, Where is the Euro Headed?

[4] www.imf.org

[5] www.ec.europa.eu

[6] www.ecb.europa.eu

της, αυξάνοντας την φορολογία και μειώνοντας την φοροδιαφυγή τα οποία συνοδεύονται επό ελλείψεις στο νομοθετικό πλαίσιό της[7]. Το ίδιο ισχύει και για την Ισπανία η οποία προσπαθεί να καταπολεμήσει την τραπεζική κρίση η οποία προκλήθηκε από την φούσκα των ακινήτων της.

Μελετώντας λοιπόν τις ανωτέρω χώρες, εκτός από τις διαφορές που αναμένεται να έχουν με την Γερμανία, λόγω του ότι αποτελεί σοβαρή βιομηχανική παραγωγική πηγή, θα μπορέσουμε να διερευνήσουμε και τυχόν διαφορές που θα έχουν μεταξύ τους, και άρα να αποφανθούμε για το εάν η κρίση επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη, αλλά και την βιομηχανία, αποφέροντας αποφέροντας σαν αποτέλεσμα αποβιομηχανοποίηση.

[7] From Reform to Growth: Managing the Economic Crisis in Europe. Section for Italy by. Centre for European Studies.

Κεφάλαιο 1ο

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΥΠΟ ΜΕΛΕΤΗ

Προκειμένου να προχωρήσουμε στην μελέτη, παρατίθεται συνοπτικά μία ανάλυση για την κάθε υπό μελέτη χώρα, προκειμένου να εντοπιστούν τα κύρια χαρακτηριστικά της κάθε οικονομίας. Παρουσιάζονται στοιχεία σχετικά με το εργατικό δυναμικό της κάθε χώρας, το πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο και την εξέλιξή τους στην πάροδο του χρόνου.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Η Γερμανία είναι χώρα της κεντρικής Ευρώπης, συνολικής έκτασης 357.022[8] τετραγωνικών χιλιομέτρων που την κατατάσσει στην 63η θέση παγκοσμίως και συνολικού πληθυσμού 81.147.265 ατόμων. Το εργατικό δυναμικό της ανέρχεται στα 43.620.000[9] άτομα, σύμφωνα με την τελευταία έρευνα.

Η γερμανική οικονομία - η πέμπτη μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο και η μεγαλύτερη της Ευρώπης, αποτελεί τον κορυφαίο εξαγωγέα μηχανημάτων, οχημάτων, χημικών και οικιακού εξοπλισμού και τα οφέλη από ένα εργατικό δυναμικό υψηλής ειδίκευσης. Η Γερμανία σε αντίθεση με τις χώρες του Νότου, έχει στην οικονομία της κυρίως επιχειρήσεις οι οποίες ξεπερνούν το μεσαίο μέγεθος και που μάλιστα είναι ευρέως γνωστές σε παγκόσμιο επίπεδο. Ακόμη η ανάπτυξη οικονομιών κλίμακος και φάσματος, η τεχνογνωσία που αυξάνει την παραγωγικότητα και δίνει την δυνατότητα μείωσης του κόστους αλλά και των τιμών, καθιστούσε και καθιστά ακόμη και σήμερα τις γερμανικές επιχειρήσεις ανταγωνιστικές, όχι μόνο στον χώρο της ευρωζώνης, αλλά και παγκοσμίως. Αυτοκινητοβιομηχανία, ηλεκτρικές συσκευές, τεχνολογικές επιχειρήσεις και εταιρείες παραγωγής βιομηχανικών προϊόντων αποτελούσαν και αποτελούν ακόμη και σήμερα την ραχοκοκκαλιά της Γερμανικής οικονομίας, η οποία όμως υπέφερε βραχυπρόθεσμα, όχι τόσο από την γερμανική κρίση, αλλά από την κρίση στην Μεσόγειο λόγω μείωσης των εξαγωγών.[10]

Μεταρρυθμίσεις που ξεκίνησε η κυβέρνηση του καγκελαρίου Γκέρχαρντ Σρέντερ (1998-2005), κρίθηκαν αναγκαίες για την αντιμετώπιση των χρονίως υψηλών ποσοστών

[8] www.cia.gov
[9] www.tradingeconomics.com
[10] http://www.bundesfinanzministerium.de

ανεργίας[11] και συνέβαλαν στην μείωσης της το 2007 και το 2008. Ωστόσο το ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά 5,1%[12] το 2009, αλλά αυξήθηκε κατά 4,2% το 2010 και 3,0% το 2011, πριν από την πτώση στο 0,7% το 2012 - μια αντανάκλαση των χαμηλών επενδυτικών δαπανών λόγω της κρίσης που προκαλείται από την αβεβαιότητα και την μειωμένη ζήτηση για τις γερμανικές εξαγωγές λόγω της ύφεσης που ξέσπασε στις χώρες της Ευρωπαϊκής περιφέρειας.

Ερέθισμα για τη σταθεροποίηση των προσπαθειών που ξεκίνησαν το 2008 και το 2009 αποτέλεσε η δεύτερη θητεία της Καγκελαρίου Angela Merkel κατά την διάρκεια της οποίας, οι φορολογικές περικοπές αύξησαν το συνολικό δημοσιονομικό έλλειμμα της Γερμανίας σε 4,1%[13] το 2010, αλλά πιο αργά επήλθε αύξηση των φορολογικών εσόδων, η οποία μείωσε το έλλειμμα σε 0,8% το 2011. Το 2012 η Γερμανία κατέληξε σε δημοσιονομικό πλεόνασμα της τάξης του 0,1%, μετά όμως από πολλές δυσκολίες που αναλύονται παρακάτω.

ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα είναι μία χώρα της Βαλκανικής χερσονήσου και έχει συνολική έκταση 131.957[14] τετραγωνικά χιλιόμετρα. Βρίσκεται στην 97η[15] θέση της παγκόσμιας κατάταξης σε σχέση με την έκταση. Ο πληθυσμός της είναι 10.772.967 άτομα, από τα οποία τα 5.275.000[16] άτομα αποτελούν το εργατικό δυναμικό της χώρας. Η Ελλάδα έχει καπιταλιστική οικονομία. Ο δημόσιος τομέας αντιπροσωπεύει περίπου το 40%[17] του ΑΕΠ και επί σειρά ετών αποτελούσε την ραχοκοκαλιά της Ελληνικής Οικονομίας. Αναφορικά με τον ιδιωτικό κλάδο, προ κρίσεως η πλειοψηφία των επιχειρήσεων αφορούσε οικογενειακές επιχειρήσεις μικρού ή μεσαίου μεγέθους, που δραστηριοποιούνταν κυρίως στον τουρισμό και τις συνδεόμενες με αυτόν υπηρεσίες, στα ποιοτικά τρόφιμα, σε συνδυασμό με τεχνολογία και καινοτομία, αλλά και με τάσεις υγιεινής διατροφής, αλλά και με την ναυτιλία και τις σχετιζόμενες με αυτή υπηρεσίες. Χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, πολλές επιχειρήσεις πτώχευσαν κατά την διάρκεια της κρίσης που διανύουμε, όμως ταυτόχρονα η αλλαγή των

11 http://www.spiegel.de/international/business/fixing-the-labor-market-schroeder-reforms-bear-fruit-in-german-recovery-a-528757.html

12 http://www.bundesbank.de

13 http://www.bundesbank.de

14 www.cia.gov

15 www.worldbank.org

16 www.tradingeconomics.com

17 www.ec.europa.eu/eurostat

γενικότερων συνθηκών συνέβαλλε στην δημιουργία επιχειρήσεων που παλαιότερα δεν υπήρχαν στην Ελληνική οικονομία, όπως εταιρείες παραγωγής ενέργειας εναλλακτικής μορφής, με έμφαση στην ηλιακή ενέργεια, αλλά και επιχειρήσεων τεχνολογίας, σε συνδυασμό με συμμετοχή σε διεθνή δίκτυα συνεργασίας και με δραστηριότητες ενταγμένες σε διεθνείς αλυσίδες αξίας οι οποίες σύμφωνα με εκτιμήσεις θα έχουν μεγάλες πιθανότητες επιτυχίας[18] Παρόλα αυτά, το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων του παρελθόντος σε συνδυασμό με την αδυναμία ανταγωνισμού των επιχειρήσεων του εξωτερικού, οι οποίες είχαν ήδη ανεπτυγμένες τις οικονομίες κλίμακος και φάσματος, συνέβαλαν στην επιδείνωση τους με την εισαγωγή στο κοινό νόμισμα και με την ανάπτυξη των τεχνολογικών μέσων που αύξησαν τις παραγγελίες μέσω διαδικτύου αλλά και την δυνατότητα σύγκρισης των τιμών από τους καταναλωτές.

Η οικονομία μετά από μία εύπορη περίοδο μεταξύ του 2003 και του 2007 όπου το ΑΕΠ παρουσίασε αύξηση 4%,[19] κυρίως λόγω των Ολυμπιακών αγώνων, εισήλθε σε ύφεση το 2009, ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, αυστηρότερων όρων δανεισμού και την αποτυχία της Αθήνας να αντιμετωπίσει ένα αυξανόμενο έλλειμμα του προϋπολογισμού. Η οικονομία συρρικνώθηκε κατά 2,3 % το 2009, 3,5 % το 2010 , 6,9 % το 2011 και 6,0 % το 2012.

Επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών, ανακριβή και εσφαλμένα στατιστικά στοιχεία και ασυνέπεια ως προς τις μεταρρυθμίσεις ανάγκασαν τους σημαντικότερους οργανισμούς αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας να υποβαθμίσουν την διεθνή βαθμολογία του χρέους της Ελλάδας στα τέλη του 2009[20], και έτσι η χώρα οδηγήθηκε σε οικονομική κρίση. Υπό την έντονη πίεση από την ΕΕ και τους διεθνείς παράγοντες της αγοράς, η κυβέρνηση ενέκρινε ένα μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα λιτότητας που περιλαμβάνει μείωση των κρατικών δαπανών, μείωση της φοροδιαφυγής, αναμόρφωση των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης και των συντάξεων, καθώς και την μεταρρύθμιση των αγορών εργασίας και προϊόντων.

Οι Ευρωπαίοι ηγέτες και το ΔΝΤ συμφώνησαν τον Οκτώβριο του 2011[21] να παρέχουν στην Αθήνα ένα δεύτερο πακέτο διάσωσης 169 δισ. Ευρώ. Ωστόσο οι μαζικές περικοπές λιτότητας και η γενικευμένη οικονομική ύφεση στην Ελλάδα οδήγησαν σε μειωμένα φορολογικά έσοδα. Οι δανειστές της χώρας καλώντας την να εντείνει τις προσπάθειες για την αύξηση της είσπραξης των φόρων, την ιδιωτικοποίηση των επιχειρήσεων, καθώς και την περικοπή των δαπανών υγείας, σχεδιάζουν να δώσουν στην Ελλάδα περισσότερο

[18] www.bankofgreece.gr
[19] www.imf.org
[20] www.ecb.europa.eu
[21] www.imf.org

χρόνο για να ενισχύσει την οικονομία της. Πολλοί επενδυτές παρόλα αυτά αμφιβάλλουν ότι η Ελλάδα θα μπορέσει να αντέξει τις δημοσιονομικές αλλαγές για την αντιμετώπιση των δυσμενών οικονομικών, τα οποία προκαλούν δημόσια δυσαρέσκεια και πολιτική αστάθεια.

ΙΣΠΑΝΙΑ

Η Ισπανία βρίσκεται στην Μεσόγειο και έχει συνολική έκταση 505.370[22] τετραγωνικά χιλιόμετρα, κατατάσσοντάς την στην 52η θέση της παγκόσμιας κατάταξης. Ο πληθυσμός της χώρας είναι 47.370.542[23] άτομα από τα οποία τα 23.100.000 περίπου σύμφωνα με την τελευταία έρευνα αποτελούν το εργατικό δυναμικό της χώρας.

Μετά από 15 χρόνια ανοδικού ΑΕΠ, η ισπανική οικονομία άρχισε να επιβραδύνει το 2007 και τέθηκε σε ύφεση το δεύτερο τρίμηνο του 2008. Αυτό οφείλεται κυρίως στο σπάσιμο της φούσκας των ακινήτων στην αρχή του ίδιου έτους.[24] Ανάμεσα στο 1996 και το 2007 οι τιμές των ακινήτων παρουσίασαν άνοδο κατά 200%[25][26]. Μετά τις Ηνωμένες Πολιτείες, η Ισπανία είναι η πιο επηρεασμένη Ευρωπαϊκή χώρα καθώς η ίδια πορεία ακολουθήθηκε κι εδώ. Η κρίση γρήγορα πέρασε το 2008 στον τραπεζικό κλάδο, καθώς πολλές εταιρείες ακινήτων είχαν δανειστεί μεγάλα ποσά που δεν μπορούσαν να αποπληρώσουν στην συνέχεια.

Το ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά 3,7% το 2009, και κατά 0,3% το 2010. Παρουσίασε αύξηση κατά 0,4% το 2011, και κατά 1,4% το 2012. Η οικονομία βρέθηκε σε ύφεση με κύρια χαρακτηριστικά την συρρίκνωση του δημοσίου τομέα, την ανάγκη για δημοσιονομική εξυγίανση και την εμφάνιση υψηλής ανεργίας που επηρεάζει αρνητικά την εγχώρια ζήτηση καθώς και τις επενδύσεις.

Η οικονομική ύφεση έχει πλήξει επίσης τα δημόσια οικονομικά της Ισπανίας. Το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού έφτασε στο 11,2%[27] του ΑΕΠ το 2010 και η διαδικασία για την μείωσή του υπήρξε αργή παρά τις προσπάθειες της κεντρικής κυβέρνησης να αυξήσει τα φορολογικά έσοδα και να μειώσει τις δαπάνες. Η Ισπανία μείωσε το δημοσιονομικό της

---

22 www.cia.gov

23 www.indexmundi.com

24 Leslie Crawford, "Boomtime: Spain waits for the bubble to burst", Financial Times 8/6/2006

25 Spanish Ministry of Housing

26 Laurence Knight, "Spanish Economy: What is to blame for its problems?", BBC news 18/5/2012

27 www.bde.es

έλλειμμα στο 9,4%[28] του ΑΕΠ το 2011 , και περίπου στο 7,4% του ΑΕΠ το 2012 , πάνω από τον στόχο του 6,3%[29] που συμφωνήθηκε μεταξύ της χώρας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παρόλα αυτά το μεγάλο έλλειμμα του προϋπολογισμού και οι περιορισμένες προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης παραμένουν πηγές ανησυχίας για τους ξένους επενδυτές και η κυβέρνηση συνεχίζει τις προσπάθειες για μείωση των δαπανών με σκοπό να καθησυχάσουν τις εν λόγω ανησυχίες. Η κυβέρνηση λαμβάνει επίσης μέτρα για να καλύψει το τραπεζικό σύστημα με την χρήση εώς και 100 δισ.[30] ευρώ από την ΕΕ για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών.

Ο ιδιωτικός κλάδος της Ισπανίας στην αρχή της δεκαετίας που μελετάμε, και συμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εμπορίου της χώρας, αποτελούταν κατά 60% από επιχειρήσεις μικρομεσαίες που απασχολούσαν μέχρι και 50 άτομα. Δραστηριοποιούνταν κυρίως στον βιομηχανικό και στον τουριστικό κλάδο. Το υπόλοιπο 40% αποτελούσε επιχειρήσεις μεγαλύτερου μεγέθους που στην πλειοψηφία τους ήταν εισηγμένες στο χρηματιστήριο ή και από πολυεθνικές εταιρείες με παρουσία στον ισπανικό χώρο. Σύμφωνα με την τελευταία μελέτη του αντίστοιχου υπουργείου, η πρώτη ομάδα με τις μικρομεσαίες οικογενειακές επιχειρήσεις έχει πληγεί ανεπανόρθωτα από την ισπανική κρίση, οδηγώντας περισσότερες από τις μισές στην χρεοκοπία μέχρι και το 2012, με αποτέλεσμα την ραγδαία άνοδο της ανεργίας στην χώρα.

Ταυτόχρονα όμως οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις και κυρίως οι πολυεθνικές έχουν ενδυναμώσει την παρουσία τους, επωφελούμενες από τους διαρκώς μειούμενους μισθούς των ισπανών εργαζομένων, αλλά και από την θέλησή τους για εργασία, η οποία σε συνδυασμό με την γνώση της διαρκώς αυξανόμενης ανεργίας, οδηγεί το εργατικό δυναμικό στο να δεχτεί να εργαστεί εκεί[31].

[28] www.imf.org

[29] www.ec.europa.eu

[30] www.ecb.europa.eu

[31] www.camaras.org

ΙΤΑΛΙΑ

Η Ιταλία βρίσκεται επίσης στον χώρο της Μεσογείου και συνολικά αποτελείται από 301.340[32] τετραγωνικά χιλιόμετρα, γεγονός που την κατατάσσει στην 72η θέση της παγκόσμιας κατάταξης. Οι κάτοικοί της ανέρχονται σε 61.482.297, από τους οποίους τα 25.080.000[33] αποτελούν το εργατικό δυναμικό της.

Η Ιταλία έχει μια διαφοροποιημένη βιομηχανική οικονομία[34], η οποία χωρίζεται στον αναπτυγμένο βιομηχανικό Βορρά, ο οποίος κυριαρχείται από ιδιωτικές εταιρείες, και από τον ανεπτυγμένο γεωργικά Νότο, όπου η ανεργία είναι υψηλή. Η ιταλική οικονομία οδηγείται σε μεγάλο βαθμό από την κατασκευή των υψηλής ποιότητας καταναλωτικών αγαθών που παράγονται από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες είναι κυρίως οικογενειακές. Η Ιταλία έχει επίσης μια αρκετά μεγάλη παραοικονομία, η οποία σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις αντιπροσωπεύει όσο το 17% του ΑΕΠ. Οι δραστηριότητες αυτές είναι πιο συχνές στον κλάδο της γεωργίας, των κατασκευών και των υπηρεσιών.

Επίσης αποτελεί την τρίτη μεγαλύτερη οικονομία της ζώνης του ευρώ, αλλά το εξαιρετικά υψηλό δημόσιο χρέος και τα διαρθρωτικά εμπόδια στην ανάπτυξη, την καθιστούν ευάλωτη στον έλεγχο από τις χρηματοπιστωτικές αγορές.[35]

Το δημόσιο χρέος έχει αυξηθεί σταθερά από το 2007, ξεπερνώντας 126% του ΑΕΠ το 2012. Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2011[36] η κυβέρνηση πέρασε τρία πακέτα λιτότητας για να μειώσει το έλλειμμα του προϋπολογισμού της και να βοηθήσει να μειωθεί το κόστος δανεισμού, το οποίο είχε γίνει ανεξέλεγκτο με αποτέλεσμα η χώρα να μην μπορεί να δανειστεί από τις αγορές[37]. Αυτά τα μέτρα περιλαμβάνουν αύξηση του φόρου προστιθέμενης αξίας, μεταρρυθμίσεις του συνταξιοδοτικού συστήματος, καθώς και περικοπές στη δημόσια διοίκηση. Η κυβέρνηση αντιμετωπίζει επίσης πίεση από τους επενδυτές και τους Ευρωπαίους εταίρους να διατηρήσουν τις πρόσφατες προσπάθειές της για την αντιμετώπιση των μακροχρόνιων διαρθρωτικών εμποδίων της Ιταλίας για την ανάπτυξη, όπως οι ανεπάρκειες της αγοράς εργασίας και την εκτεταμένη φοροδιαφυγή.

---

32 www.cia.gov

33 www.indexmundi.com

34 www.imf.org

35 www.ecb.europa.eu

36 www.imf.org

37 blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2013/04/23/the-quiet-collapse-of-the-italian-economy/

Το 2012 η οικονομική ανάπτυξη και οι συνθήκες στην αγορά εργασίας επιδεινώθηκαν. Η κυβέρνηση έχει αναλάβει διάφορες πρωτοβουλίες για μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην αύξηση της μακροπρόθεσμης οικονομικής ανάπτυξης.

Κεφάλαιο 2ο

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΤΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ

"Η αξία της συνολικής παραγωγής μιας χώρας αγαθών και υπηρεσιών, συνήθως κατά τη διάρκεια ενός έτους, σε τιμές αγοράς, εξαιρουμένων των καθαρών εσόδων από το εξωτερικό"[38], αποτελεί το Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Μετρά με άλλα λόγια το μέγεθος της οικονομίας και μπορούν να εξαχθούν και άλλοι δείκτες από αυτό.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Γερμανία	2.132.200	2.147.500	2.195.700	2.224.400	2.313.900	2.428.500	2.473.800	2.374.200	2.495.000	2.609.900	2.666.400
Ελλάδα	156.614,3	172.431,3	185.266	195.049,7	208.622,3	223.160,1	233.197,7	231.081,2	222.151,5	208.531,7	193.749
Ισπανία	729.258	783.082	841.294	909.298	958.547	1.053.161	1.087.788	1.046.894	1.046.620	1.046.327	1.029.002
Ιταλία	1.301.873	1.341.850	1.397.728	1.436.379	1.493.031	1.554.198	1.575.144	1.519.695	1.551.885	1.580.410	1.567.010

Πίνακας 1[39]: Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για τις χώρες και τα έτη υπό μελέτη σε εκατομμύρια ευρώ.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ ΛΟΓΩ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ

Αυτό που παρατηρώ από τα ανωτέρω στοιχεία του πίνακα, είναι αναμενόμενα και συμβαδίζουν με παρατηρήσεις και έρευνες που έχουν γίνει από προηγούμενες κρίσεις. Σχετικά με την *Ελλάδα* συγκεκριμένα, όπου τα πρώτα σημάδια κρίσης εμφανίστηκαν το 2008 και εντάθηκαν το 2009 με την χώρα να ζητάει διεθνή βοήθεια, βλέπω ότι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν αρχίζει να μειώνεται από το 2009 και η μείωση αυτή

[38] http://www.businessdictionary.com

[39] www.oecd.org

συνεχίζεται μέχρι και το 2012. Το ίδιο ισχύει και για την *Ιταλία* η οποία, όπως και η Ελλάδα, βρίσκεται αντιμέτωπη με μία *κρίση χρέους*. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι η Ελλάδα αντιμετωπίζει κρίση δημοσίου χρέους ενώ η Ιταλία αντιμετωπίζει κρίση ιδιωτικού χρέους. Στις αναπτυσσόμενες χώρες το εξωτερικό χρέος είναι το κύριο μέρος της δομής του δημόσιου χρέους.

Τελευταία όμως πολλές χώρες, κυρίως ανεπτυγμένες, άλλαξαν την πολιτική χρηματοδότησης του εξωτερικού τους χρέους, υιοθετώντας πρακτικές έκδοσης εγχώριων ομολόγων.[40] Σύμφωνα με τον Charles Kindleberger[41],του οποίου το μοντέλο ακολουθώ στην ερευνά μου, το χρέος είτε είναι εξωτερικό, είτε είναι εσωτερικό, έχει ακριβώς τις ίδιες επιδράσεις. Έτσι στην περίπτωση της Ελλάδας και της Ιταλίας, όπου η μεν πρώτη αντιμετωπίζει κρίση εξωτερικού χρέους και η δεύτερη κρίση εσωτερικού χρέους, περιμένουμε να δούμε τις ίδιες ή παρόμοιες επιπτώσεις στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, το οποίο αποτελεί και τον κύριο δείκτη οικονομικής ανάπτυξης. Ο λόγος της μείωσης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος είναι το γεγονός ότι και στις δύο περιπτώσεις, η κρίση δεν αφήνει ανεπηρέαστες τις τράπεζες, οι οποίες σύμφωνα με τους Charles Kindleberger και Robert Aliber ακολουθούν συγκεκριμένη πορεία κατά την διάρκεια μίας χρηματοοικονομικής κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, το χρηματοπιστωτικό σύστημα ακολουθεί φιλοκυκλική συμπεριφορά, δηλαδή ‘’σύντομα μετά από μια ύφεση φαίνεται πιθανό τα δάνεια προς επιχειρήσεις που τροφοδοτούν την ανάπτυξή τους να μειώνονται, δεδομένου ότι οι δανειστές γίνονται πιο προσεκτικοί σχετικά με το χρέος των μεμονωμένων οφειλετών και την έκθεσή τους στον συνολικό πιστωτικό κίνδυνο.’’[42] Αυτό έχει σαν συνέπεια την επιδείνωση της χρηματοοικονομικής κατάστασης των ανωτέρω επιχειρήσεων, και κυρίως τον μικρομεσαίων που στην Ελλάδα και την Ιταλία αποτελούν την ραχοκοκαλιά της οικονομίας, η οποία συνοδεύεται από μαζικές χρεοκοπίες και απολύσεις εργαζομένων. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα το 2012 έκλειναν κατά μέσο όρο 200 επιχειρήσεις μηνιαίως[43], ενώ το αντίστοιχο ποσό στην Ιταλία την ίδια χρονική περίοδο ανήλθε σε 1000 επιχειρήσεις, μηνιαίως.[44]

Η αρνητική επίδραση της εκάστοτε κρίσης, αντικατοπτρίζεται ακόμη καλύτερα, εάν εστιάσουμε στο κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Για την Ελλάδα, παρατηρεί κανείς συνεχή αύξηση του συγκεκριμένου μεγέθους από το 2002 μέχρι και το 2008. Στο διάστημα αυτό, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ αυξήθηκε από 14.300 ευρώ ανά κάτοικο το 2002, σε 16.800 ευρώ το 2004 και έφτασε στο υψηλότερο σημείο της υπο μελέτη δεκαετίας το 2008 με 20.800 ευρώ το 2008. Κατόπιν η μείωση είναι εμφανής,. Το 2010 το ίδιο μέγεθος έπεσε στα 19.900 ευρώ, ενώ το 2012 ακούμπησε τα επίπεδα του 2005 με 17.400 ευρώ ανά κάτοικο.

---

[40] Panizza, U., 2008. Domestic and External Public Debt in Developing Countries. United Nations Conference on Trade and Development, 188(3): 2-20.

[41] Charles Kindleberger, Robert Aliber "Manias, Panics and Crashes, A History of Financial Crisis"

[42] Charles Kindleberger, Robert Aliber "Manias, Panics and Crashes, A History of Financial Crisis"

[43] www.icap.gr

[44] www.globalresearch.ca/spains-banking-crisis/5328937

Αντίστοιχα για την Ιταλία, παρόμοια κίνηση παρατηρούμε από το 2002 μέχρι και το 2008. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ήταν 22.800 ευρώ το 2002, 24.00 ευρώ το 2004 και το 2008 έφτασε στα 26.300 ευρώ το 2008, ενώ κι εδώ παρατηρούμε ότι είναι η χρονιά με το μέγιστο κατά κεφαλήν ΑΕΠ για την υπό μελέτη δεκαετία. Κατά την τελευταία τετραετία παρατηρήθηκε κι εδώ μείωση του μεγέθους. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ έφτασε το 2011 στα 26.000 ευρώ ενώ το 2012 υποχώρησε κι άλλο, φτάνοντας στα 25.700 ευρώ, δηλαδή σε επίπεδα αντίστοιχα με αυτά του 2006[45].

Παρατηρούμε ότι και στις δύο περιπτώσεις έχουμε να κάνουμε με μία κρίση χρέους η οποία επηρέασε αρνητικά το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Αυτό που προκαλεί το ενδιαφέρον είναι το γεγονός που προαναφέρθηκε και παραπάνω, ότι δηλαδή η Ελλάδα αποτελεί χώρα εισηγμένη στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ενώ η Ιταλία όχι, παρόλα αυτά η κίνηση του ΑΕΠ είναι προς την ίδια κατεύθυνση.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΛΟΓΩ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Όσον αφορά την Ισπανία η οποία πλήττεται από μία *τραπεζική κρίση*, η οποία παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με την Αμερικανική κρίση του 2008, παρατηρούμε ότι επίσης το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν μειώνεται από το 2009. Τα προηγούμενα έτη (1996 με 2007), όπως είχε συμβεί και στις Ηνωμένες Πολιτείες, είχε παρατηρηθεί πολύ μεγάλη αύξηση στις τιμές των ακινήτων, η οποία ήταν της τάξεως του 200%.[46] [47] Το δεύτερο εξάμηνο του 2008 η φούσκα έσκασε με αποτέλεσμα να επηρεαστεί αρνητικά ο τραπεζικός κλάδος, ο οποίος είχε παραχωρήσει επισφαλή στεγαστικά δάνεια, τα οποία δεν αποπληρώθηκαν. Η μείωση του Ισπανικού ΑΕΠ σταμάτησε για τα ακόλουθα δύο έτη, όμως επέστρεψε το 2012. Θεωρώ ότι ο κύριος λόγος για τον οποίο συμβαίνει αυτό είναι το γεγονός ότι η Bankia, που υπήρξε ο μεγαλύτερος πάροχος στεγαστικών δανείων, κρατικοποιήθηκε μερικώς καθώς υπήρχαν φόβοι κατάρρευσης που θα συμπαρέσυραν και άλλες τράπεζες προς την ίδια πορεία.[48] Με νωπές τις αναμνήσεις της φούσκας των ακινήτων του 2008 στις ΗΠΑ, οι τράπεζες ακολούθησαν την φιλοκυκλική συμπεριφορά που αναφέρθηκε παραπάνω, η παροχή δανείων συρρικνώθηκε και σε αυτήν την περίπτωση, με αποτέλεσμα την επιδείνωση των συνθηκών δανεισμού των επιχειρήσεων, την σμίκρυνση του κύκλου εργασιών και σαν αποτέλεσμα ακολούθησε μία πτώση στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Την αμέσως προηγούμενη χρονιά, παρατηρώ το υψηλότερο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της δεκαετίας. Αυτό θεωρώ ότι έρχεται σε αντίθεση με πολλές μελέτες του παρελθόντος, όπου ερευνήθηκε η συμπεριφορά του εν λόγω μεγέθους και βρέθηκε ότι δεν παρουσιάζει αυξητικές τάσεις κατά την διάρκεια της κρίσης, αλλά ούτε και 2 χρόνια μετά. Θεωρώ ότι αυτή η τόνωση προήλθε από το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή

[45] http://epp.eurostat.ec.europa.eu
[46] www.fomento.gov.es Spanish Ministry of Housing
[47] Lawrence Knight "Spanish Economy: What is to blame for its problems", BBC News 25/12/2012
[48] Raphael Minder "Spanish Lender Seeks 19 Billion Euros; Ratings cut on 5 Banks", New York Times 25/12/2012

Ένωση ενίσχυσε το τραπεζικό σύστημα της Ισπανίας δίνοντας περίπου 100 δις ευρώ, προκειμένου να ανακεφαλαιοποιηθούν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και να μην ακολουθήσει κατάρρευση που θα συμπαρέσυρε και τα υπόλοιπα κράτη της Ευρωζώνης και όχι μόνο.

Η Γερμανία δεν επηρεάστηκε από κάποια φούσκα στο εσωτερικό της, όμως η οικονομία της χτυπήθηκε βαριά από την κρίση των στεγαστικών δανείων που ξεκίνησε το 2008 από την Αμερική. Πολλές τράπεζες της Γερμανίας τροφοδοτούσαν με δάνεια τις βιομηχανικές επιχειρήσεις προκειμένου εκείνες να προβαίνουν σε εξαγωγές των προϊόντων τους, που αποτελούσε και την βασική πηγή εσόδων του κράτους. Ωστόσο η κατάρρευση της Lehman Brothers και η εξάπλωση της κρίσης στον Ευρωπαϊκό χώρο, ανάγκασε πολλές Γερμανικές επιχειρήσεις να μειώσουν τον κύκλο εργασιών τους και έτσι οι τράπεζες υπό τον φόβο πιθανής αδυναμίας αποπληρωμής ενδεχόμενων οφειλών, έκλεισαν την στρόφιγγα της δανειοδότησης. Ο ρυθμός ανάπτυξης του Ακαθάριστου Εγχώριου προϊόντος έπεσε στο 1,1% το 2008 από 3,3% που ήταν το 2007 και το 2009 έφτασε σε αρνητικά επίπεδα και άγγιξε το -5,5%.[49] Ταυτόχρονα, οι καταναλωτές έχοντας μειωμένη αγοραστική δύναμη λόγω του αυξημένου πληθωρισμού στην ευρωζώνη, μείωσαν τις αγορές προϊόντων. Η μείωση της κατανάλωσης κλόνισε τον πιο βασικό πυλώνα της Γερμανικής οικονομίας που είναι οι εξαγωγές. Το εμπορικό ισοζύγιο μεταξύ 2008 και 2009 μειώθηκε κατά 5 δισεκατομμύρια ευρώ[50], από 21,63 σε 16,08 ενώ οι εξαγωγές μειώθηκαν κατά 19,1% το ίδιο χρονικό διάστημα. Ωστόσο το εμπορικό ισοζύγιο παρέμεινε θετικό παρά την ελεύθερη πτώση των εξαγωγών. Μετά το 2009 και μέχρι το 2012 παρουσίασε μία ανοδική πορεία, η οποία όμως δεν ήταν τέτοια ώστε να ξεπεράσει τα επίπεδα του παρελθόντος. Συγκεκριμένα από το 2009 μέχρι και το 2011 το ισοζύγιο ανέβηκε από 16,08 σε 18,24, ενώ το 2012 άγγιξε τα 20,16 δισεκατομμύρια ευρώ. Σύμφωνα με τους Bofner, Franz, Schmidt, di Mauro και Wiegard (2009) πιθανή εξήγηση σε τέτοιες περιπτώσεις είναι το ότι ταυτόχρονα μειώνονται και οι εισαγωγές λόγω χαμηλής εσωτερικής ζήτησης για αγαθά.[51]

ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΓΧΩΡΙΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Ένα μέτρο μεγάλης σημασίας αποτελεί ο ρυθμός ανάπτυξης του *πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος*. Πρόκειται για ένα μέτρο που μας δείχνει την οικονομική ανάπτυξη μεταξύ δύο περιόδων, το οποίο σε αντίθεση με το ΑΕΠ είναι προσαρμοσμένο στον πληθωρισμό και τον αποπληθωρισμό με αποτέλεσμα να μην επηρεάζεται από αυτά

[49] German Economy collapsed in late 2008.Worse on the way. Isabelle le Page. Centre for Research Globalisation.

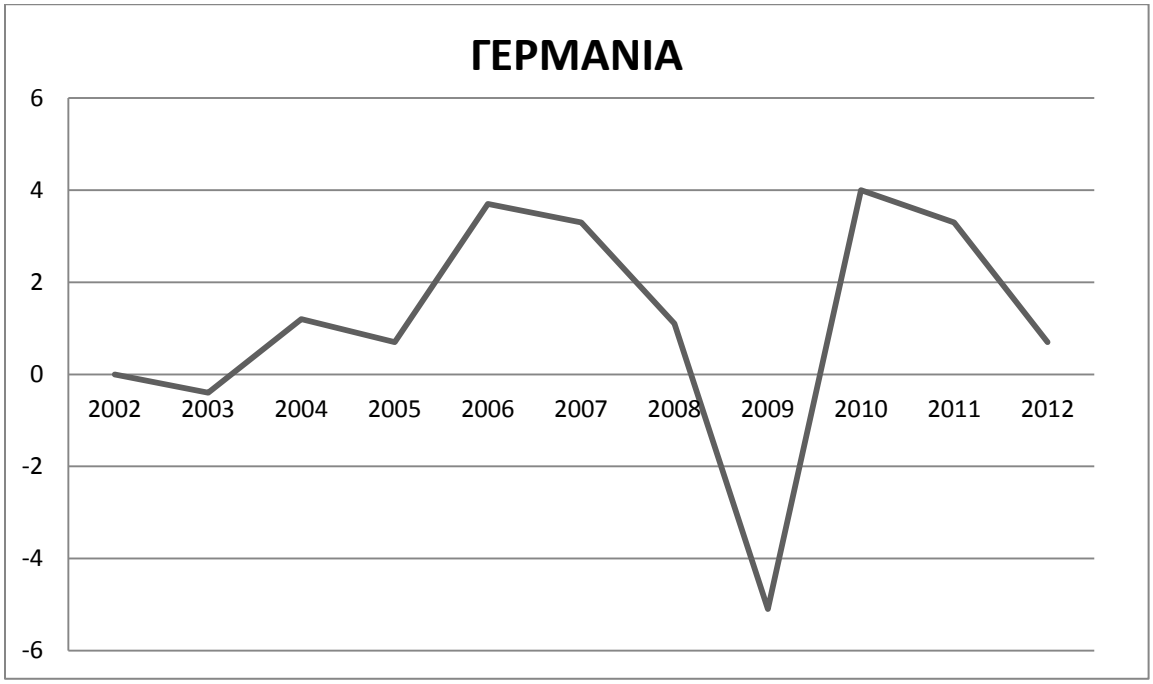
[50] www.oecd.org

[51] Peter Bofner, Wolfgang Franz, Christoph Schmidt, Beatrice Weder di Mauro, Wolfgang Wiegang, Deutschland im Internationalen Konjunkturzusammenhang – Expertise im Auftrag der Bundesregierung, Sachrerstandigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung. Statistiches Bundesamt.

τα μεγέθη[52] και έτσι να καθίσταται ένας αντικειμενικότερος δείκτης. Εκφράζεται σαν ποσοστό του ΑΕΠ και όταν είναι θετικό, σημαίνει πως η υπό μελέτη οικονομία αναπτύσσεται. Αντίθετα, όταν είναι αρνητικό σημαίνει ότι η οικονομία κατευθύνεται ή βρίσκεται ήδη σε στάδιο ύφεσης. Παρακάτω βλέπουμε με την μορφή πίνακα αλλά και διαγραμμάτων την εξέλιξη του ρυθμού ανάπτυξης του πραγματικού ΑΕΠ για την δεκαετία 2002 με 2012.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Γερμανία	0	-0,4	1,2	0,7	3,7	3,3	1,1	-5,1	4	3,3	0,7
Ελλάδα	3,4	5,9	4,4	2,3	5,5	3,5	-0,2	-3,1	-4,9	-7,1	-6,4
Ισπανία	2,7	3,1	3,3	3,6	4,1	3,5	0,9	-3,8	-0,2	0,1	-1,6
Ιταλία	0,5	0	1,7	0,9	2,2	1,7	-1,2	-5,5	1,7	0,5	-2,5

Πίνακας 2[53]: Ο ρυθμός ανάπτυξης του πραγματικού ΑΕΠ από το 2002 έως και το 2012.

Γράφημα 1: Διαγραμματική Απεικόνιση του ρυθμού ανάπτυξης του Πραγματικού ΑΕΠ για την Γερμανία.

[52] www.investopedia.com

[53] www.oecd.org

Παρατηρώ ότι στην αρχή της δεκαετίας, η Γερμανική οικονομία είχε αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Θεωρώ ότι αυτό οφείλεται στην ένταξη στο ευρώ της πλειοψηφίας των Ευρωπαϊκών Κρατών, η οποία είχε σαν αποτέλεσμα, την αύξηση του πληθωρισμού λόγω αναπροσαρμογής των τιμών, η οποία με την σειρά της επηρέασε τις εξαγωγές δηλαδή τον πιο βασικό πυλώνα της Γερμανικής οικονομίας. Μεταξύ του 2004 και του 2007 παρατηρώ μία ανοδική πορεία με μικρές μεταβολές. Τα χαρακτηριστικά που συνέβαλαν στην άνοδο θεωρώ ότι είναι οι μεταρρυθμίσεις που έγιναν επί σειρά ετών μέχρι και το 2005 για την μείωση της ανεργίας που έπληττε την Γερμανία εδώ και δύο δεκαετίες, καθώς επίσης και η γενικότερη ανοδική πορεία της Ευρωπαϊκής Οικονομίας. Συγκεκριμένα η ανεργία από 11,3% το 2005 έπεσε στο 8,7%. Σύμφωνα με τον Robert Barro[54] (1977), υπάρχει μία σχέση αντίστροφη μεταξύ ανεργίας και οικονομικής ανάπτυξης, η οποία όμως συνοδεύεται από μία μικρή χρονική καθυστέρηση. Πιο συγκεκριμένα πρώτα κινείται ο ρυθμός ανεργίας και κατόπιν κινείται αντίστροφα ο ρυθμός ανάπτυξης. Έτσι λοιπόν κι εδώ παρατηρώ ότι οι μεταρρυθμίσεις απέφεραν αποτελέσματα κι έτσι το 2006 ο ρυθμός ανάπτυξης ανήλθε στο 3,7% από 0,7% που ήταν την προηγούμενη χρονιά. Επιπλέον, όπως ήδη αναφέρθηκε, ιδιαίτερο ρόλο για εκείνο το χρονικό διάστημα θεωρώ ότι διαδραμάτισαν οι προσδοκίες. Η γενικότερη καλή εικόνα που παρουσίαζε η Ευρώπη εκείνη την χρονική στιγμή, είχε αυξήσει τις εξαγωγές της Γερμανίας, αυξάνοντας το θετικό ισοζύγιό της το 2006. Σύμφωνα με τον Charles Kindleberger και τον Robert Aliber[55] οι προσδοκίες διαδραματίζουν πολύ μεγάλο ρόλο. Όταν είναι θετικές και οδηγούν σε αύξηση των κερδών και της ευημερίας, τόσο περισσότερο διατεθειμένοι είναι οι επενδυτές να αναλάβουν περισσότερο κίνδυνο μέσω δανειακών υποχρεώσεων και τόσο περισσότερο διατεθειμένοι είναι οι τραπεζίτες να παραχωρήσουν αυτά τα δάνεια υψηλού κινδύνου. Το 2008 ωστόσο παρατηρείται πτώση, η οποία θεωρώ ότι προκλήθηκε από το γεγονός του σπασίματος της φούσκας των ακινήτων στην Αμερική. Η Γερμανία δεν ήταν στην άμεση επιρροή του Αμερικανικού Κράτους, όμως στην επιρροή της φούσκας βρισκόντουσαν πολλές χώρες που είτε βρίσκονταν στο ευρώ, είτε αποτελούσαν βασικούς εξαγωγικούς συνεταίρους. Σύμφωνα με τον Niall Ferguson (2008) εξαιτίας της χρήσης των καινοτόμων για την εποχή τιτλοποιήσεων, η επέκταση της κρίσης ήταν ιδιαίτερα γρήγορη προς όλες τις μεριές του πλανήτη ανεξέλεγκτα.[56] Χαρακτηριστικό εδώ αποτελεί το γεγονός ότι μία από τις υπό μελέτη χώρες, η Ισπανία, επηρεάστηκε πάρα πολύ από το σκάσιμο της φούσκας των αμερικανικών στεγαστικών δανείων. Η επέκταση της κρίσης στην ζώνη του ευρώ, αποσταθεροποίησε το νόμισμα με αποτέλεσμα να επηρεαστούν όλες οι χώρες που είναι εισηγμένες. Ταυτόχρονα, την ίδια χρονική στιγμή είχαν αρχίσει να φαίνονται τα πρώτα σημάδια επιδείνωσης κι άλλων ευρωπαϊκών οικονομιών, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα τα οποία αποτελούσαν εξαγωγικούς συνεργάτες της Γερμανίας. Έτσι φτάνουμε στο 2009 το οποίο αποτέλεσε το χειρότερο σημείο της γερμανικής οικονομίας, με τον ρυθμό

54 Robert J. Barro, Unanticipated Money Growth and Unemployment in the US, The American Economic Review, pp 101-115

55 Charles P. Kindleberger, Robert Z. Aliber Manias, Panics and Crisis: A History of Financial Crisis, pp 42-43

56 Niall Ferguson, The Ascent of Money. A Financial History of the World, pp 253-274.

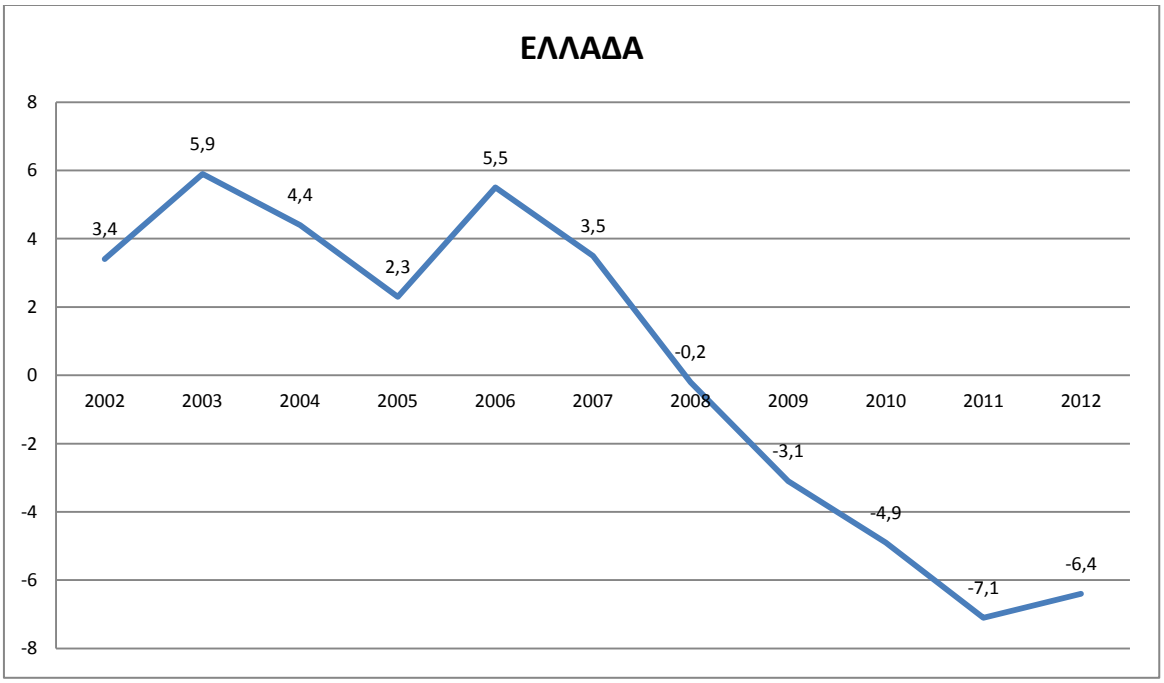
ανάπτυξης του πραγματικού ΑΕΠ να φτάνει στο -5,1%. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η Γερμανία είχε να δει τέτοια ύφεση από το 1932[57] που ήταν η εποχή της μεγάλης ύφεσης. Παρά το γεγονός ότι οι Γερμανικές στατιστικές υπηρεσίες δεν έδιναν στο φως της δημοσιότητας τα στατιστικά των εξαγωγών του έτους, στο τέλος δημοσιεύτηκαν και έγινε γνωστό ότι οι γερμανικές εξαγωγές είχαν φτάσει σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η χώρα μας στην οποία γνώριζαν μεγάλη άνθιση τα γερμανικά αυτοκίνητα. Από έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την Ελληνική Στατιστική Αρχή προκύπτει ότι κοιτάζοντας την πρώτη δεκάδα εταιρειών με γνώμονα τις πωλήσεις στην χώρα μας, πουλήθηκαν 41.556 γερμανικά αυτοκίνητα το 2006 σε σύνολο 267.291, ενώ το 2009 το αντίστοιχο ποσό ανήλθε μόλις στις 32.985 πωλήσεις σε σύνολο 216.077 αυτοκινήτων. Μάλιστα, στην αντίστοιχη μελέτη αναφέρεται ότι την μεγαλύτερη αρνητική επίδραση υπέστη η γερμανική αυτοκινητοβιομηχανία, η οποία είδε τις παραγγελίες να μειώνονται, σε αντίθεση με παραγγελίες άλλων χωρών, οι οποίες κινήθηκαν στα ίδια επίπεδα, ή σε ελαφρώς αρνητικά σε σχέση με το 2006.[58] Ταυτόχρονα η ανεργία παρουσίαζε αυξητικές τάσεις με 3.423.000[59] κατά μέσο όρο άνεργους, δηλαδή 150.000 περισσότερους από το 2008. Από το 2010 μέχρι και το 2012 παρατηρείται ανάκαμψη, η οποία εκφράζεται από θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Ωστόσο, η γενικευμένη χειροτέρευση της κρίσης στην ζώνη του ευρώ και σε άλλες αναπτυσσόμενες οικονομίες που αποτελούν εξαγωγικούς συνεταίρους της Γερμανίας, επιδρούν στον ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ, ο οποίος αν και θετικός, βαίνει μειούμενος. Η Γερμανία πλέον έχει αντιληφθεί την επιτακτική ανάγκη βελτίωσης της εσωτερικής κατανάλωσης, της εκπαίδευσης του προσωπικού στις γερμανικές επιχειρήσεις αλλά και την ενθάρρυνση της μετανάστευσης ειδικευμένων εργαζομένων.[60]

[57] http://www.theguardian.com/business/2010/jan/13/globalrecession-germany

[58] http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE

[59] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

[60] http://www.euro-challenge.org/doc/Germany.pdf

Γράφημα 2: Διαγραμματική Απεικόνιση του ρυθμού ανάπτυξης του Πραγματικού ΑΕΠ για την Ελλάδα.

Την 1η Ιανουαρίου του 2002 η Ελλάδα εισέρχεται στην ζώνη του ευρώ. Με την συμμετοχή της Ελλάδας στον ισχυρό πυρήνα των κρατών της Ευρωζώνης, διαμορφώνονται νέες συνθήκες για την ελληνική οικονομία και ισχυροποιείται η θέση της χώρας σε ευρωπαϊκό αλλά και σε διεθνές επίπεδο. Τα πλεονεκτήματα από την ένταξη στο ευρώ είναι πολλά και σημαντικά τόσο για τις επιχειρήσεις, όσο και για τους καταναλωτές. Η καθιέρωση του ενιαίου νομίσματος αναμενόταν να συμβάλλει στην διατήρηση της μακροοικονομικής σταθερότητας, με αποτέλεσμα την αύξηση των επενδύσεων και την ενίσχυση της απασχόλησης, την μείωση του κόστους συναλλαγών και την εξάλειψη του συναλλαγματικού κινδύνου, στην διαφάνεια των τιμών των προϊόντων και υπηρεσιών και στην αύξηση του ανταγωνισμού, στην ενοποίηση των χρηματαγορών και κεφαλαιαγορών με την προσφορά νέων χρηματοοικονομικών προϊόντων και υπηρεσιών καθώς και στην ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς και στην δημιουργία νέων επιχειρηματικών και επενδυτικών ευκαιριών.[61] Εκείνη την εποχή στην Ελλάδα, επικρατούσε μεγάλη εφορία, η οποία επηρέασε τις τράπεζες κατά Kindleberger.[62] Δάνεια παραχωρούνταν με μεγάλη ευκολία προκειμένου να καλύψουν κάθε είδους ανάγκη των καταναλωτών. Παράλληλα η Ελλάδα αποκτούσε προβολή στον διεθνή χώρο λόγω των πυρετωδών προετοιμασιών των Ολυμπιακών Αγώνων. Πολλά δημόσια έργα φτιάχνονταν και άλλα ανακαινίζονταν γι'

[61] Λευτέρης Τσουλφίδης, 2010 "Οικονομική Ιστορία της Ελλάδος" Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

[62] Charles P. Kindleberger, Robert Z. Aliber Manias, Panics and Crisis: A History of Financial Crisis

αυτόν τον σκοπό, όπως η Αττική Οδός, ο Διεθνής Αερολιμένας, το Αττικό Μετρό και άλλα. Η Ελλάδα δέχτηκε μεγάλη εισροή ξένων κεφαλαίων απότομα με την μορφή επενδύσεων. Σύμφωνα με τους Reinhart και Rogoff [63], η Ελλάδα αποτελούσε εξαίρεση στην ερευνά τους, σύμφωνα με την οποία κατέληξαν στο ότι οι αναδυόμενες χώρες που εκτίθενται σε μεγάλη εισροή ξένων κεφαλαίων είναι μοιραίο να χρεοκοπήσουν. Ταυτόχρονα μέχρι και το 2008 η ανεργία μειωνόταν, το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές αυξανόταν και οι ρυθμοί ανάπτυξης που σημειώθηκαν από το 2004 έως και το 2008 είναι οι υψηλότεροι ρυθμοί ανάπτυξης της μεταπολιτευτικής περιόδου. Έτσι παρατηρούμε ότι από το 2002 μέχρι και το 2007 υπάρχουν θετικοί ρυθμοί ανάπτυξης. Παρόλα αυτά το 2006 οι Έλληνες διαμαρτύρονταν ότι το ευρώ έφερε ανατιμήσεις και ότι ήταν η αιτία για τις αυξήσεις των τιμών των αγαθών και των υπηρεσιών. Παράλληλα πρέπει να αναφέρουμε ότι η νομισματική ενοποίηση, μεταξύ άλλων, σηματοδότησε και μία μετακίνηση των συνόρων των χωρών που εμπορεύονται ενώ το κοινό νόμισμα ενδυνάμωσε την επίδραση της ελεύθερης αγοράς στο εμπόριο.[64] Ακόμη ενισχύθηκε η διαφάνεια των τιμών και αυτό οδήγησε σε μεγαλύτερη συγκρισιμότητα τους και σε αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ επιχειρήσεων σε επίπεδο ζώνης ευρώ.[65] Το 2008 αποτελεί κομβικό σημείο καθώς σκάει η φούσκα στην Αμερικανική αγορά κατοικιών. Η Ελλάδα, αν και ανεπηρέαστη από αυτό[66], αρχίζει να αντιμετωπίζει τα πρώτα προβλήματα. Παράλληλα το εμπορικό ισοζύγιο παραμένει αρνητικό καθώς αποτελεί μία καθαρά εισαγωγική χώρα με ελάχιστες εξαγωγές. Ακόμη παρατηρώ ότι από το 2008 και μετά η ανεργία αυξάνεται, οι πραγματικοί μισθοί μειώνονται, άρα και η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών και δυστυχώς οι επιχειρήσεις κλείνουν μαζικά από το 2009 και μετά. Σημειώνεται ότι έκλεισαν 2000 εταιρείες από το 2009 έως και το 2012[67]. Στις αρχές του 2010 η χώρα εισέρχεται στο Διεθνές Νομισματικό ταμείο και γίνονται προσπάθειες ενίσχυσης της Ελληνικής Οικονομίας η οποία αντιμετωπίζει ένα τεράστιο εξωτερικό χρέος. Παρά τα μέτρα που πάρθηκαν από την κυβέρνηση αλλά και από την Τρόικα για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, οι επιχειρήσεις δεν μπόρεσαν να γίνουν ανταγωνιστικές, ενώ το ΑΕΠ ακολουθεί καθοδική πορεία και φτάνει στο -7,1% το 2011, όπου η Ελλάδα είναι σε στάδιο επιλεκτικής χρεοκοπίας από τους Διεθνείς Οργανισμούς Πιστοληπτικής Ικανότητας[68]. Παράλληλα πρέπει να σημειωθεί ότι η κρίση χρέους πέρασε και στον τραπεζικό κλάδο, ο οποίος δεν αντιμετώπιζε προβλήματα πριν την κρίση. Η αλλαγή όμως των προσδοκιών καθώς και το Private Sector Involvement όπου κουρεύτηκε η αξία των Ελληνικών Ομολόγων, πολλά από τα οποία κατείχαν οι Ελληνικές Τράπεζες, τις οδήγησε στο να μην παρέχουν πλέον δανειοδότηση στις επιχειρήσεις αλλά και στο να βλέπουν τα "κόκκινα δάνεια" να αυξάνονται αρκετά. Ωστόσο το εμπορικό ισοζύγιο αρχίζει να ανακάμπτει την ίδια χρονική περίοδο και μάλιστα από το 2004 έως και το 2012 προκύπτει υπερδιπλασιασμός των εξαγωγών (+109,4%) και μικρή αύξηση των εισαγωγών

63 Carmen M. Reinhart & Kenneth S. Rogoff, "The aftermath of financial crisis."

64 European Commission (2006) " The Eurozone 5 years after the introduction of euro coins and banknotes." Flash Eurobarometer 193.

65 Davide Furceri (2007) "From currency unions to a world currency: A possibility?" pp 1-16.

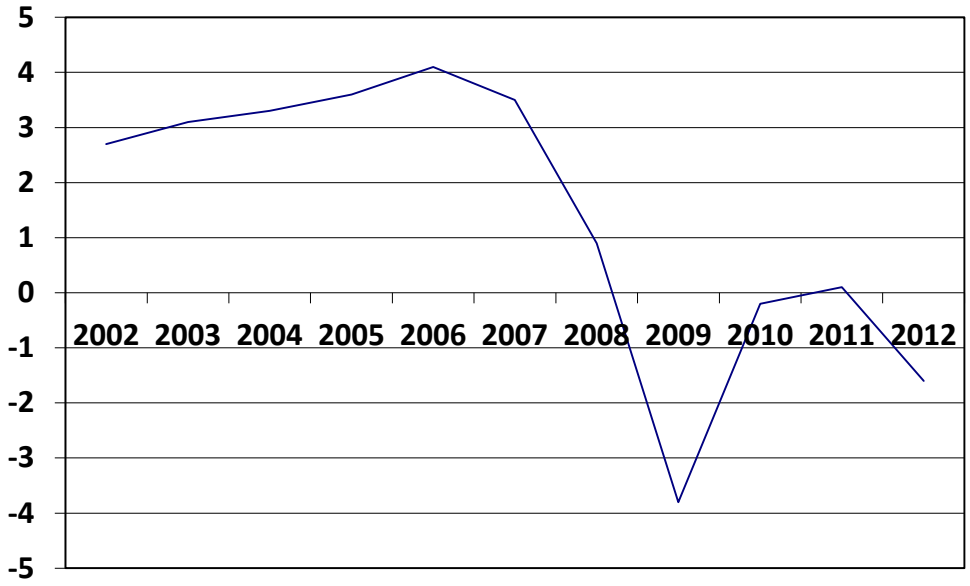
66 Ιωάννα Σαπφώ Πεπελάση, σημειώσεις μαθήματος "Κρίσεις και διδάγματα της Ιστορίας."

67 www.icap.gr

68 www.bloomberg.com

(+8,8%) που οδηγεί σε σημαντική βελτίωση του ισοζυγίου της χώρας (-32,7%)[69] . Νέοι επιχειρηματίες δραστηριοποιούνται στον χώρο των επιχειρήσεων και παρατηρείται ότι τελικά η κρίση επιφέρει αλλαγή των θεσμών[70], μεταξύ άλλων και την στροφή των Ελλήνων σε καινοτόμες ιδέες στον επιχειρηματικό κλάδο. Το ισοζύγιο είναι κατά 13,8% αυτό που σχηματίζει το ΑΕΠ ενώ παρατηρείται ταυτόχρονα και αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ το 2012 από -7,1% το 2011 σε -6,4%, που δείχνει την θετική επίδραση στην αύξηση των εξαγωγών στο ΑΕΠ[71]. Βέβαια η κατάσταση παραμένει δύσκολη καθώς η ανεργία από το 2008 και μετά αυξάνεται με ταχύτατους ρυθμούς, με χαρακτηριστικό το 53% ανεργίας στους νέους, που κατατάσσει την Ελλάδα στην πρώτη θέση σε ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΙΣΠΑΝΙΑ

Γράφημα 3: Διαγραμματική Απεικόνιση του ρυθμού ανάπτυξης του Πραγματικού ΑΕΠ για την Ισπανία.

Η Ισπανία διήνυσε από το 1997 εώς το 2007 την πιο χρυσή δεκαετία στην πορεία της.[72] Συγκεκριμένα το 2000 η χώρα εμφάνιζε ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης που άγγιξε το 5,8%. Αργότερα με την εισαγωγή στο ευρώ, το 2002 ο ρυθμός μειώθηκε στο 2,7% και κατόπιν

69 www.bankofgreece.gr

70 Ιωάννα Σαπφώ Πεπελάση, σημειώσεις μαθήματος "Κρίσεις και διδάγματα της Ιστορίας."

71 Philip Lane & Gian Maria Milesi Ferretti, "External wealth, the trade balance and the real exchange rate" Discussion paper No 3153.

72 The Euro crisis, Philip Anestis and Malcolm Sawyer, pp 237-239

επιτάχυνε μέχρι και το 2006 και άγγιξε το 4,1%. Το ίδιο διάστημα (1997 – 2007) το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 28,1% από 13,900 ευρώ σε 17,800 ευρώ και ήταν το υψηλότερο από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.[73] Ταυτόχρονα όμως οι εισαγωγές αυξήθηκαν από 25,6% σε 41,1% του ΑΕΠ οδηγώντας σε εμπορικό έλλειμμα 10,4% του ΑΕΠ, από εμπορικό πλεόνασμα 0,5% του ΑΕΠ. Ακόμη το ίδιο χρονικό διάστημα 7,4 εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας δημιουργήθηκαν, μία αύξηση που αγγίζει το 56,2%. Η κρίση της Ισπανίας παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με την Αμερικανική κρίση του 2007-2008. Κατά την διάρκεια της χρυσής δεκαετίας που περιγράφηκε παραπάνω, οι τιμές των ακινήτων αυξήθηκαν κατά 200%.[74] Ταυτόχρονα το 97% των ενυπόθηκων δανείων είχε κυμαινόμενο επιτόκιο, ενώ τα λεγόμενα cajas έδιναν δάνεια αμφίβολων εγγυήσεων κυρίως σε κατασκευαστικές εταιρείες, όπως συνέβαινε με τα Savings and Loans Associations στην Αμερική[75], τα οποία έδιναν χρηματοδοτήσεις για αγορά και κατασκευές κατοικίας χωρίς τις απαραίτητες εγγυήσεις. Χτίστηκαν χιλιάδες οικίες και μάλιστα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πόλη Vandeluz που δημιουργήθηκε για 30,000 κατοίκους αλλά μέχρι το 2011 είχε μόνο 700.[76] Η φούσκα των ακινήτων δεν άργησε να σκάσει (Ιούνιος 2008). Από τα μέσα Ιουνίου του 2007 μέχρι και τα μέσα Ιουνίου του 2008 οι πωλήσεις μειώθηκαν κατά 25,3%.[77] Την ίδια χρονική στιγμή σκάει η φούσκα των ακινήτων στην Αμερική, προκαλώντας αστάθεια και σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες ενώ αργότερα αποκαλύπτεται ότι τα cajas, που στην πλειοψηφία τους είναι ημικρατικές τράπεζες, όταν έσκασε η φούσκα βρέθηκαν με ενέχυρο τις κατοικίες που είχαν κατασκευάσει οι κατασκευαστικές εταιρείες, οι οποίες ήταν χαμηλής αξίας και βρίσκονταν στο χείλος της χρεοκοπίας ή και χρεοκόπησαν.[78] Τα αποτελέσματα πέρασαν γρήγορα στην πραγματική οικονομία και το 2008 η Ισπανία μπαίνει επίσημα σε ύφεση με ρυθμό ανάπτυξης 0,9%. Η ανεργία σκαρφαλώνει σε διάστημα ενός έτους (2007- 2008) στο 36% και την επόμενη περίοδο (2009) καταγράφονται αρνητικοί ρυθμοί ανάπτυξης (-3,8%), γεγονός που επιβεβαιώνει την θεωρία του Barro (1977)[79], όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Ιταλίας. Παράλληλα το δημόσιο χρέος ανέβηκε καθ' όλη την διάρκεια της κρίσης από 36,2% του ΑΕΠ και έφτασε στο 72,1% του ΑΕΠ τον Ιούνιο του 2012. Τον Μάιο του 2010 ο πρωθυπουργός Zapatero ανακοινώνει μέτρα λιτότητας τα οποία έφτασαν τον ρυθμό ανάπτυξης στο τέλος του ίδιου έτους στο -0,2%.[80] Ωστόσο η εξαγορά της Bankia και ο ασταθής ρόλος της Τράπεζας της Ισπανίας, όπως περιγράφεται

73 www.europa.eu

74 Spanish Ministry of Housing

75 Niall Ferguson, The Ascent of Money. A financial history of the world, pp 253-274.

76 Spain, Country Report. Global Finance, retrieved 1/7/2012.

77 Leslie Crawford ''Boomtime. Spain waits for the bubble to burst.'' Financial Times 8/6/2008.

78 Market based Banking and the International Financial Crisis, Iain Hardie and David Howarth, pp 163-170.

79 Robert Barro, Unanticipated Money Growth and Unemployment in the US, The American Economic Review, pp 101-115

80 The telegraph: Spanish Economic Crisis: Timeline, 8/6/2012

από τους Iain Hardie και David Howarth[81] άφησαν την χώρα να οδηγηθεί εκ νέου σε αστάθεια.

Παράλληλα το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας, το οποίο εμφανίζεται να είναι αρνητικό, πέφτει απότομα το 2007 και καταγράφονται τα χαμηλότερα νούμερα κατά την διάρκεια της δεκαετίας με έλλειμμα που αγγίζει τα 99 εκατομμύρια. Από το 2008 όμως και μέχρι το 2012 παρατηρείται αύξηση στο εμπορικό ισοζύγιο, η οποία όμως δεν είναι ικανή να ανατρέωψει τα αρνητικά νούμερα. Θεωρώ ότι αυτό οφείλεται, όχι σε αύξηση των εξαγωγών, αλλά όπως προδίδουν τα νούμερα σε μείωση των εισαγωγών, λόγω μειωμένης αγοραστικής δύναμης των ισπανών καταναλωτών. Έτσι το 2012 το εμπορικό έλλειμμα αγγίζει τα 32[82] εκατομμύρια ευρώ.

Η Ισπανία ωστόσο εισήλθε και πάλι σε ύφεση το 2012 με ρυθμό ανάπτυξης -1,6%. Η σύντομη αναλαμπή του 2010 θεωρώ ότι οφείλεται στις δηλώσεις του διοικητή της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, Mario Draghi, ο οποίος δήλωνε στις αρχές του έτους ότι θα κάνουν «τα πάντα για να διατηρηθεί η σταθερότητα στο ευρώ, όσο κι αν κοστίζει.»[83]. Τέτοιου είδους δηλώσεις, οι οποίες εξασφαλίζουν την διάσωση μίας οικονομίας του μεγέθους της Ισπανίας, αποτελλούν ενέχυρο σιγουριάς, προκειμένου τότε να εξασφαλιζόταν η απαλοιφή της αβεβαιότητας που υπήρχε. Έτσι οι προσδοκίες για κατάρρευση και ο φόβος μειώθηκαν με αποτέλεσμα την επανεκκίνηση της Ισπανικής οικονομίας και την απόδοση καρπών που εμφανίστηκαν στον ρυθμό ανάπτυξης του κράτους.

Επίσης, αξιοσημείωτο είναι ότι το σκιώδες χρηματοοικονομικό σύστημα δεν είναι πρωτοεμφανιζόμενο. Αντίστοιχα με τα cajas, είχαν λειτουργήσει και τα investment trusts στην Αμερικανική κρίση του 1907[84]. Επιπροσθέτως αντίστοιχα λειτούργησαν και τα investment banks στην Αμερικανική κρίση του 2007[85]. Χαρακτηριστικό αποτελεί όχι μόνο το γεγονός ότι το παρατραπεζικό σύστημα προϋπήρχε, αλλά και το ότι το ανεπτυγμένο τραπεζικό σύστημα, παρά την πάροδο τόσων ετών δεν κατάφερε να προβλέψει άλλη μία φούσκα στα ακίνητα.

81 Market based Banking and the International Financial Crisis, Iain Hardie and David Howarth, pp 163-170.

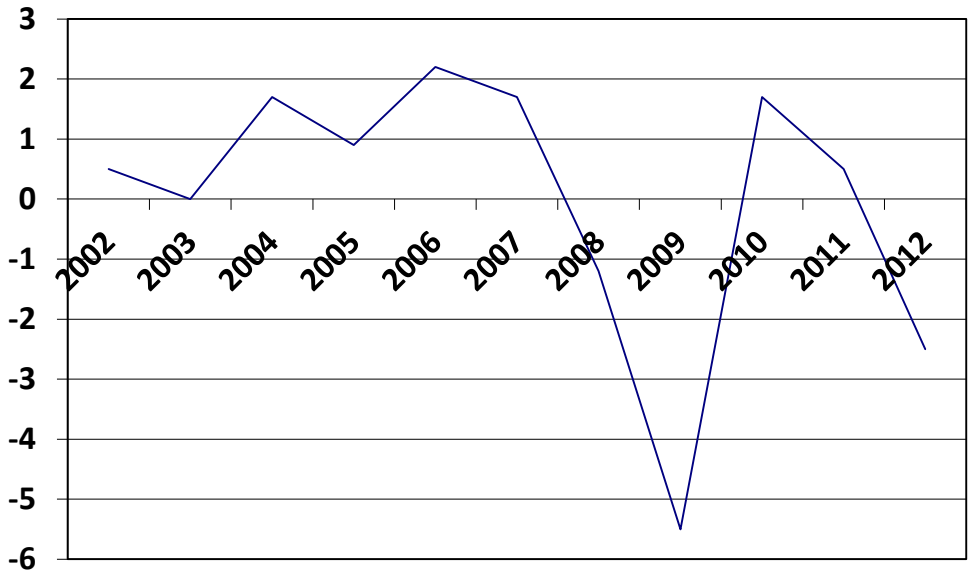
82 www.oecd.org

83 www.ecb.europa.eu

84 Deposit insurance around the world edited by Demirguc – Kunt, Kane and Laeven, MIT press 2008, pp 217

85 Crisis and Opportunities, Youssef Cassis.

ΙΤΑΛΙΑ

Γράφημα 4: Διαγραμματική Απεικόνιση του ρυθμού ανάπτυξης του Πραγματικού ΑΕΠ για την Ιταλία.

Η Ιταλία ήταν για πολλά μεταπολεμικά χρόνια μία από τις πιο ταχέως αναπτυσσόμενες οικονομίες στην περιοχή του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης. Ακολουθώντας δομικές μεταρρυθμίσεις κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '90, εισήχθη στην ζώνη του ευρώ. Παρόλα αυτά αντιμετώπιζε κάποια προβλήματα σαν οικονομία, όπως απώλεια μεριδίου αγοράς στις εξαγορές, χαμηλή παραγωγικότητα, υψηλότερο πληθωρισμό από αυτόν της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χαμηλές επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη, αυξανόμενο δημόσιο χρέος, το οποίο μόλις στις αρχές της δεκαετίας άρχισε να βαίνει μειούμενο. Παρατηρώ μικρές διαδοχικές μειώσεις στον ρυθμό Ανάπτυξης του ΑΕΠ μεταξύ του 2002 και του 2007. Τα προηγούμενα χρόνια, η Ιταλία ήταν μία από τις πιο βιομηχανοποιημένες χώρες του κόσμου[86], καθώς και ανάμεσα στις μεγαλύτερα εξαγωγικές χώρες. Η χώρα είχε εξαιρετικά καινοτόμα βιομηχανία αλλά και αγροτική παραγωγή[87], η οποία όμως είχε αρχίσει να μειώνεται. Το χαρακτηριστικό της Ιταλικής βιομηχανίας είναι το ότι δεν αποτελείται από προϊόντα υψηλής τεχνολογίας, αλλά κυρίως από αυτοκονητοβιομηχανία (Fiat, Aprilia, Ducati, Piaggio) και από προϊόντα πολυτελείας όπως Ferrari, Maserati, Lamborghini, Ferreti, Armani, Valentino κλπ[88]. Από την μία τέτοιες επιχειρήσεις δεν είναι ανταγωνιστικές από άποψη ποσότητας, όμως φαίνονται πιο ικανές

86 OECD Economic Surveys: Italy 2003. The Economic Situation.

87 Hobsons Carrers in Europe/ Country profiles. www.carrersineurope.hobsons.com

88 Italy Economics. www.dev.prenhall.com

να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό από επιχειρήσεις αναδυόμενων οικονομιών με προϊόντα χαμηλού κόστους, ως προς την ποσότητα[89]. Η Ιταλία επλήγη σκληρά από την κρίση του 2008 στην Αμερική. Η εθνική οικονομία συρρικνώθηκε κατά 6,76% κατά την διάρκεια 2007-2011. Παράλληλα, το δημόσιο χρέος ανήλθε στο 116% του ΑΕΠ το 2010, καταττάσοντας την Ιταλία δεύτερη μετά την Ελλάδα (126,8%)[90]. Ωστόσο εφόσον το χρέος ανήκει κατά μεγάλο ποσοστό σε δημόσια υποκείμενα και έχοντας χαμηλά επίπεδα ιδιωτικού χρέους, το χρέος της Ιταλίας φαίνεται να είναι το περισσότερο ασφαλές μεταξύ των χωρών που υποφέρουν[91]. Το 2008 και 2009 παρατηρείται ότι ο αριθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ είναι αρνητικός (-1,2% και -5,5% αντίστοιχα). Το 2010 ψηφίστικαν μέτρα λιτότητας που απέφεραν καρπούς το 2010 και το 2011 (1,7% και 0,5%). Ωστόσο το φθινόπωρο του 2011, η Standard & Poors και η Moody's υποβάθμισαν την πιστοληπτική ικανότητα του Ιταλικού χρέους εξαιτίας της αποδυνάμωσης των προοπτικών ανάπτυξης της Ιταλικής οικονομίας[92] [93]. Παράλληλα το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας παραμένει θετικό, όμως οι εξαγωγές βαίνουν μειούμενες. Έτσι το 2012 παρατηρείται εκ νέου μείωση του ρυθμού ανάπτυξης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (-2,5). Σύμφωνα με τους Reinhart και Rogoff (2010)[94], όταν το χρέος ξεπερνάει το 90% του ΑΕΠ, η κατά μέσο όρο πτώση στην οικονομική ανάπτυξη είναι μεγαλύτερη του 1%, για την χρονιά που ακολουθεί το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης. Αυτό επιβεβαιώνεται και για την Ελλάδα, αλλά και για την Ιταλία. Ωστόσο οι επιπτώσεις για την Ελλάδα είναι πιο σοβαρές (αρνητικοί ρυθμοί ανάπτυξης ακόμη και το 2012, αποκλεισμός από τις αγορές) και αυτό θεωρώ ότι οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελεί, σε αντίθεση με την Ιταλία, μία αναδυόμενη και όχι μία ανεπτυγμένη οικονομία. Ωστόσο, αυστηρές δημοσιονομικές πολιτικές ακολουθούνται και στις δύο χώρες. Η Ελλάδα είναι υποχρεωμένη να ακολουθήσει τους όρους των δανειακών συμβάσεων. Η Ιταλία, αν και δεν υποχρεώνεται κατά τον ίδιο τρόπο, ακολουθεί αυστηρή δημοσιονομική πολιτική. Αυτό θεωρώ ότι γίνεται καθώς σύμφωνα με τον Robert Barro (1979)[95], οι φόροι πρέπει να αυξηθούν προκειμένου να επιτευχθεί βιωσιμότητα του χρέους. Βέβαια σύμφωνα με τον ίδιο, αυτό δείχνει να βλάπτει προσωρινά την δυνητική παραγωγή και κατ'επέκταση και τον ρυθμό ανάπτυξης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Η ανάγκη δημοσιονομική πολιτική που ακολουθείται, επιβεβαιώνεται και από τους Reinhart και Rogoff (2010)[96]. Συγκεκριμένα τονίζουν ότι ακόμη και τα κράτη που φαίνεται ότι μπορούν να ανταποκριθούν στις δανειακές τους υποχρεώσεις, εξαναγκάζονται να ακολουθήσουν σκληρή δημοσιονομική πολιτική προκειμένου να φαίνονται αξιόπιστα στους επενδυτές και να μειώσουν το πριμ κινδύνου.

---

89 "Knowledge Economy Forum 2008: Innovative Small and medium Enterprises Are Key to Europe and Central Asian Growth" The World Bank, 19/5/2005.

90 www.eurostat.com

91 "Italian deficit narrows in third quarter" Financial Times 10/1/2011.

92 "Euro falls after Moody's downgrades Italy" 5/11/2011.

93 "Moody's cuts Italy's rating three notches" 4/11/2011.

94 Growth in a time of debt, Carmen Rienhart & Kenneth Rogoff.

95 Robert J Barro (1979) "On the determination of the public debt" The journal of political economy, vol 8: No 5:940-971.

96 Growth in a time of debt, Carmen Rienhart & Kenneth Rogoff.

Κεφάλαιο 3ο

Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΑΕΠ

Παρότι η συλλογή πληροφοριών μέσω στατιστικών δεδομένων σχετικά με τις εθνικές οικονομίες χρονολογείται από το 1665 στην Αγγλία, το σύστημα των εθνικών λογαριασμών είναι μία σχετικά πρόσφατη εφεύρεση σύμφωνα με τον Blayne Haggart (2000)[97], η οποία παρουσιάζει αρκετές ατέλειες. Η σημασία της διάρθρωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος κρίνεται επιτακτική καθώς θα πρέπει, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις κρίσεων, να εντοπίζονται οι αδυναμίες και τα δυνατά σημεία της κάθε οικονομίας προκειμένου να σχεδιάζονται οι πολιτικές αντίδρασης που θα οδηγήσουν στην έξοδο από την κρίση. Η αναγκαιότητα αυτή δεν γεννήθηκε σήμερα, αλλά έχει τις ρίζες της εδώ και αρκετά χρόνια. Συγκεκριμένα σύμφωνα με τον Richard Froyen "διαβάζει κανείς με απογοήτευση τον σχεδιασμό πολιτικών για την καταπολέμηση της Μεγάλης Ύφεσης του 1930 των Προέδρων Hoover και Roosevelt, που έγιναν με βάση αποσπασματικά στοιχεία, όπως τιμές μετοχών και ελλιπείς δείκτες βιομηχανικής παραγωγής"[98]. Αρκετοί οικονομολόγοι όπως ο Simon Kuznets συνιστούν την προσοχή στην χρήση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος σαν πανάκεια[99]. Ο ίδιος είχε αναφέρει στο Αμερικανικό Κογκρέσο το 1934 ότι όταν μιλάμε για στόχους για μεγαλύτερη ανάπτυξη, οφείλουμε να διευκρινίζουμε περαιτέρω ανάπτυξη του τι και για ποιόν λόγο[100]. Οι Edmund Day και Warren Persons[101], διευκρινίζουν ότι ο κάθε κλάδος της βιομηχανίας παρουσιάζει μεγάλες διαφορές από κάποιον άλλον κλάδο, τόσο στα αποτελέσματα, όσο και στην δομή, γεγονός που επιβεβαιώνει την επιτακτικότητα της μελέτης που τόνισα παραπάνω. Ιδιαιτέρως σήμερα που ζούμε σε ένα παγκοσμιοποιημένο οικονομικό σύστημα θεωρώ επατακτική την ανάγκη μελέτης των σημαντικότερων κλάδων των οικονομιών, προκειμένου να εντοπίσουμε εκείνους που πλήττονται με σκοπό να σχεδιαστούν στρατηγικές διευκόλυνσής τους, αλλά και εκείνους που συνεχίζουν να είναι το ίδιο, ή ενδεχομένως και περισσότερο αποδοτικοί και που θα μπορούσαν να συμβάλλουν θεαματικά στην έξοδο από την κρίση. Το γνωμικό του Leon Tolstoy μπορεί να συνοψίσει με αμεσότητα την διαφορετικότητα του κάθε οικονομικού συστήματος και να μας αναγκάσει να αναρωτηθούμε για τα όσα αναφέρονται παραπάνω:

---

97 The gross domestic product and alternative economic and social indicators, Blayne Haggart, Economic Division, 1/12/2012 pp 4.

98 Ειπώθηκε στο "GDP: One of the great inventionsof the 20th Century".

99 GDP: One of the great nventions of the 20th Century.

100 Simon Kuznets, "How to judge quality", New Republic, 20 October 1962, pp. 29.

101 "An index of the physical volume of production" Edmund Day and Warren Persons, The review of economics and statistics,Vol.2 No 11 (26/11/1920) pp. 309-337.

" Every happy family is alike, but every unhappy family is unhappy in their own way "[102][103]

Αυτό δεν συνεπάγεται ότι όλες οι χώρες είναι δυστυχισμένες. Χρησιμοποιώντας σαν μέτρο ευτυχίας τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, μπορούμε να διαπιστώσουμε την ύπαρξη χωρών που, υπό αυτό το πρίσμα, είναι ευτυχισμένες. Όμως, ταυτόχρονα, θα παρατηρήσουμε και χώρες οι οποίες δεν είναι ευτυχισμένες. Οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης είναι είτε χαμηλοί, είτε μειούμενοι και σε πολλές τέτοιες περιπτώσεις, που αυτό συνεπάγεται ύφεση όπως εξηγήθηκε παραπάνω, οι αρνητικοί αυτοί ρυθμοί αντικατοπτρίζονται στην κοινωνία με την μορφή της αυξημένης ανεργίας, του ελλειπούς κράτους πρόνοιας, αυξημένης φορολογίας, μείωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας και άλλα. Σύμφωνα λοιπόν με το γνωμικό, οι ευτυχισμένες χώρες έχουν μεταξύ τους ομοιότητες οι οποίες δεν παρουσιάζουν τρομακτικές διαφορές από χώρα σε χώρα, καθώς μπορεί κανείς να αντιληφθεί ότι αποτελλούν κράτη, όπου το κράτος πρόνοιας λειτουργεί, η αναλογία μισθών και φόρων δεν ξεπερνάει συγκεκριμένα επίπεδα και που ο οικονομικός κύκλος είναι σε φάση ανόδου. Αυτό που θα πρέπει να καταγράψουμε ωστόσο, είναι οι λόγοι που τα κράτη σε ύφεση δεν είναι ευτυχισμένα. Και τότε θα αντιληφθούμε ότι οι λόγοι μπορεί να είναι πολλοί, διαφορετικοί και με διαφορετικές συνέπειες. Εδώ τονίζεται λοιπόν η αναγκαιότητα κατανόησης αυτών των παραμέτρων, προκειμένου να αναζητηθούν οι τρόποι που μπορεί να βοηθήσουν μία οικονομία να ανακάμψει, στηρίζοντας τους τομείς που έχουν πληγεί, αλλά και διατηρώντας εκείνους οι οποίοι ανταποκρίνονται καλά μέσα στην ύφεση.

Η ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Σύμφωνα με τον Charles Kindleberger[104] η εξάπλωση της πίστωσης είναι συνυφασμένη με κερδοσκοπικές μανίες καθώς κάθε μανία είναι συνδεδεμένη με την γρήγορη αύξηση στην προσφορά πίστωσης σε συγκεκριμένες ομάδες δανειστών. Η εξάπλωση της πίστωσης που αποτελεί μάλιστα και χαρακτηριστικό της οικονομικής ανάπτυξης, δίνει την εντύπωση ύπαρξης οικονομικής ευημερίας και ανάπτυξης στις επιχειρήσεις[105]. Επίσης, η αύξηση στην προσφορά χρήματος ευνοεί την ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας αλλά και την

[102] Is the 2007 U.S. subprime crisis so different? An international historical comparison. Carmen M. Reinhart and Kenneth S. Rogoff. Working paper 13761.

[103] Anna Karenina, Leon. Tolstoy.

[104] Charles P. Kindleberger, Robert Z. Aliber Manias, Panics and Crisis: A History of Financial Crisis, pp 63

[105] Wesley C. Mitchell, "Business Cycles" 1932 pp.7-20.

αγορά ακίνητης περιουσίας[106]. Τα τραπεζικά συστήματα των τεσσάρων χωρών υπό μελέτη, σίγουρα διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην πορεία και στην εξέλιξη της κρίσης, καθώς επηρεάζουν την σύνθεση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Για αυτόν τον λόγο θεωρώ επιτακτική και την μελέτη των τραπεζικών συστημάτων επιτακτική, προκειμένου να εντοπιστεί η σχέση που ενδεχομένως να υπάρχει ανάμεσα στην αύξηση/μείωση του τραπεζικού συστήματος και την αύξηση/μείωση του κάθε κλάδου που μελετάται.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΙ ΜΙΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΕΝΟΣ ΚΛΑΔΟΥ.

Εκτός από την απλή παρουσίαση των μεριδίων των κλάδων ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, εμβαθύνω και σε άλλες συνιστώσες που θεωρώ ότι επηρεάζουν την πορεία ενός κλάδου, εκτός από την εκάστοτε φάση του οικονομικού κύκλου. Έτσι λοιπόν, εκτός από την προφανή οικονομική κρίση, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και μικροοικονομικοί και μακροοικονομικοί παράγοντες, όπως η προσφορά και η ζήτηση[107] που εμφανίζονται διαχρονικά για τα προϊόντα που προσφέρει ο εκάστοτε κλάδος. Επίσης σημαντικό ρόλο διαδραματίζει το βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων, η αγοραστική δύναμή τους, η οποία επηρεάζεται από το επίπεδο των τιμών και των μισθών, όπως και η φύση των προϊόντων που προσφέρει ο κάθε κλάδος. Ακόμη, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και παράγοντες που εκ πρώτης όψεως δεν εμφανίζονται ως σημαντικοί και που παραλείπονται από αρκετές μελέτες. Ανάμεσα σε αυτούς δεν θα μπορούσα να μην αναφέρω το μορφωτικό επίπεδο και το τεχνικό υπόβαθρο των ανθρώπων που δραστηριοποιούνται σε έναν κλάδο αλλά και τις συνήθειες, τα ήθη και τα έθιμα του εκάστοτε λαού.

106 Charles P. Kindleberger, Robert Z. Aliber Manias, Panics and Crisis: A History of Financial Crisis, pp 64

107 Sampat Mukherjee, Modern Economic Theory, 2002, pp 506-507

Γράφημα 5: Αναπαριστά τους μακροοικονομικούς και μικροοικονομικούς παράγοντες που επηρεάζουν την πορεία ενός κλάδου κατά την γνώμη μου και με βάση όσων έχω μελετήσει, εκτός από την συγκυρία της οικονομικής κρίσης.

ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΕΚΑΣΤΟΤΕ ΚΛΑΔΟΥ.

ΜΕΡΙΔΙΟ ΤΟΥ ΚΑΘΕ ΚΛΑΔΟΥ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ

Σύμφωνα με τον Ian Giddy[108] (1994) ένας τρόπος για να δούμε την επίδραση ενός κλάδου στον σχηματισμό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, αλλά και το μέγεθος του και την συμβολή του στην οικονομία είναι το να βρούμε το ποσοστό του ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν διαιρώντας την Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία του κάθε κλάδου ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Από αυτό το μέγεθος μπορούμε να δούμε τις αυξομειώσεις του κλάδου αλλά και την σημαντικότητα του ως προς την οικονομία. Ωστόσο θεωρώ ότι το σημαντικό μειονέκτημα αυτού του μεγέθους είναι το γεγονός ότι δεν είναι απολύτως αξιόπιστο καθώς αποτελείται από δύο μεταβλητές οι οποίες σε συνδυασμό μπορούν να μας οδηγήσουν σε λανθασμένα συμπεράσματα. Παραδείγματος χάριν, μειούμενα αποτελέσματα του δείκτη στην διάρκεια του χρόνου, μπορεί να μας δείχνουν ότι ο κλάδος συρρικνώνεται πολύ, ενώ στην πραγματικότητα μπορεί ο κλάδος να μην μειώνεται, αλλά να υπάρχουν πολύ μεγάλες αυξήσεις του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Γι'αυτόν τον λόγο θεωρώ ότι εκτός από το μερίδιο του κάθε κλάδου στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, θα πρέπει να επικεντρωθώ και σε ένα άλλο μέγεθος, τον δείκτη παραγωγής.

Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Ο δείκτης παραγωγής είναι ένα νέο μέτρο που εισήγαγε ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης[109] πρόσφατα, προσαρμόζοντας διάφορους συντελεστές. Είναι ένας δείκτης του επιχειρηματικού κύκλου ο οποίος στοχεύει στο να μετρήσει τα αποτελέσματα του κλάδου λαμβάνοντας υπόψη συντελεστές της βιομηχανίας και των κατασκευών κατά την διάρκεια μίας δεδομένης περιόδου αναφοράς. Αυτό επιτυγχάνεται με την μέτρηση των αλλαγών στον όγκο της παραγωγής και των δραστηριοτήτων σε

[108] Global Financial Markets, Ian H. Giddy pp 293-297.

[109] www.oecd.org

σύντομα και τακτικά χρονικά διαστήματα, κυρίως μηνιαία. Στην πράξη απαιτούνται κατάλληλες προσεγγιστικές τιμές. Ο δείκτης παραγωγής λαμβάνει υπόψη του αλλαγές στο είδος και την ποιότητα των προϊόντων και των υλικών εισόδου, μεταβολές στα αποθέματα των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών, αλλαγές στις τεχνικές σχέσεις εισροών-εκροών και στις τεχνικές επεξεργασίας κατά την διάρκεια του χρόνου, όπως η συναρμολόγηση των νέων μονάδων παραγωγής, επισκευές και προγραμματισμός μονάδων παραγωγής καθώς και αλλαγές εξοπλισμού. Για την μεταποίηση που μελετάω συγκεκριμένα περιλαμβάνει επίσης τις αποπληθωρισμένες αξίες ακαθάριστης παραγωγής, το αποπληθωρισμένο κόστος παραγωγής, τις μεταβολές στις αποπληθωρισμένες τιμές των πρώτων υλών και μεταβολές στις τιμές της ενέργειας. Για τον κλάδο των κατασκευών περιλαμβάνει αλλάγες στις αποπληθωρισμένες τιμές των πρώτων υλών, όπως υλικά κατασκευής, ενέργεια και ανθρώπινη εργασία, αποπληθωρισμένες αξίες πώλησης, που μας χρησιμεύουν ιδιαίτερα σε περίπτωση ύπαρξης φούσκας όπου οι τιμές παρουσιάζονται ιδιαίτερα υψηλές. Τέλος το σημαντικότερο μέτρο που ο εν λόγω δείκτης λαμβάνει υπόψη του είναι οι διάφοροι φορολογικοί συντελεστές οι οποίοι διαφέρουν από χώρα σε χώρα και από έτος σε έτος. ‘Ετσι θεωρώ το συγκεκριμένο μέγεθος πιο αμερόληπτο εκτιμητή καθώς αποπληθωρίζει και υπολογίζει όλα τα μεγέθη που απαιτούνται προκειμένου να πετύχουμε την ύπαρξη συγκρίσιμων μεγεθών για διαφορετικές οικονομίες στην πάροδο του χρόνου.

Κεφάλαιο 4ο

ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ

Ο κλάδος της εξόρυξης και λατομείας[110] περιλαμβάνει την ανθρώπινη δραστηριότητα της εξόρυξης ορυκτών, πετρωμάτων, μετάλλων και στοιχείων που χρησιμοποιούνται στην οικοδομή, στην παραγωγή αντικειμένων πολύτιμων και μη, στην χημική χρήση και στην έρευνα. Είναι μία από τις αρχαιότερες ανθρώπινες οικονομικές δραστηριότητες και σήμερα περιλαμβάνει και την εξόρυξη υγρών και αερίων υδρογονανθράκων. Στις χώρες που μελετάμε ωστόσο δεν παρατηρείται ιδιαίτερα η τελευταία δραστηριότητα[111]. Ο συγκεκριμένος κλάδος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς έχει ιδιόμορφα χαρακτηριστικά που περιγράφονται στην συνέχεια.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Δεν υπάρχει μεγάλη βιβλιογραφία που να καλύπτει εξ'ολοκλήρου την εξόρυξη και την λατομεία, καθώς οι περισσότεροι συγγραφείς επικεντρώνονται στην εξόρυξη ενός μόνο μετάλλου, πετρώματος ή πηγών ενέργειας. Η καλύτερη περιγραφή της εξόρυξης και της λατομείας θεωρώ ότι παρέχεται από τπν Martin Lynch (2002) ο οποίος περιγράφει την πορεία του συγκεκριμένου κλάδου κατά την διάρκεια του 20ου αιώνα. Σύμφωνα με τον Lynch (2002[112]) η εξόρυξη και η λατομεία επηρεάζεται από παράγοντες όπως η φάση της οικονομίας, η ύπαρξη πολέμου καθώς και η ύπαρξη μετανάστευσης. Εκτός από την πρώτη μεταβλητή, η ύπαρξη πολέμου και μετανάστευσης δείχνουν στην ερευνά του να αυξάνουν την δραστηριότητα στον κλάδο. Ωστόσο η ύπαρξη οικονομικής κρίσης δεν ευνοεί ιδιαίτερα τον κλάδο, χωρίς όμως να τον επηρεάζει και πολύ αρνητικά. Επίσης επικεντρώνεται στην ύπαρξη των καρτέλ τα οποία, ακόμη και όταν υπάρχει οικονομική κρίση δεν αφήνουν τις τιμές να μειωθούν δραστικά, κρατώντας έτσι τα αποτελέσματα του κλάδου σε πολύ καλύτερα επίπεδα απ'ότι θα περιμέναμε εάν δεν υπήρχαν στην οικονομία. Χαρακτηριστικό που παρατηρείται κατά την διάρκεια του χρόνου είναι το γεγονός ότι τα καρτέλ

110 The Cambridge History of Science, Vol. 4, Eighteen Century Science. Cambridge University Press, 2003.

111 World Bank Data Set, World Bank.

112 Mining in the World History, Martin Lynch, 2002, pp 320-333.

παρατηρούνται σε όλες τις οικονομίες που ο μελετήθηκαν από τον συγκεκριμένο ερευνητή.

Επίσης ο Thomas Southcliffe Ashton[113] (1963) περιγράφει αυξήσεις στην εξόρυξη και στην λατομεία με το πέρασμα του χρόνου, κατά την διάρκεια της βιομηχανικής επανάστασης, και καταλήγει στο ότι αυτό συμβαίνει γιατί κινούμαστε προς νέες ανακαλύψεις στον τρόπο που γίνεται η εξόρυξη, όσον αφορά τον μηχανολογικό εξοπλισμό. Οι νέες αυτές ανακαλύψεις επιταχύνουν τις διαδικασίες και μειώνουν το κόστος καθώς η αγορά νέων μηχανημάτων είναι μία κίνηση που γίνεται απο τις εταιρείες εξόρυξης και λατομείας, χωρίς όμως να συμβαίνει συχνά. Αυτό συμαίνει ότι ο χρόνος ζωής των μηχανημάτων είναι μεγάλος και ότι το κόστος αγοράς του εξοπλισμού διανέμεται στα χρόνια και εμφανίζεται μειούμενο καθώς η αυτοματοποίηση της δουλειάς αυξάνει την παραγωγικότητα.

Σύμφωνα με τους Jacques Mazier (1999), Maurice Basle (1999) και Jean Francois Vidal (1999)[114] , οι οποίοι μελέτησαν τις επιπτώσεις των οικονομικών κρίσεων όταν αυτές ξεσπάσουν σε διάφορες οικονομίες, περιγράφουν ότι η εξόρυξη και η λατομεία ανταπεξέρχεται στην διάρκεια μίας κρίσης καλύτερα από οποιονδήποτε άλλο κλάδο και μπορεί να γίνει και μπορεί να εξελιχθεί και σε κύριο παράγοντα για την ανάκαμψη της οικονομίας, όπως συνέβη και στην Ιαπωνία κατά την διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης του 1930.

Επίσης η Ulrike Schuerkens[115] (2012) στην ερευνά της περιγράφει ότι στον κλάδο της εξόρυξης και της λατομείας παρατηρείται ένα φαινόμενο που δεν βρίσκουμε σε άλλους κλάδους της οικονομίας συχνά. Συγκεκριμένα στην μελέτη της για την οικονομική κρίση στην Χιλή το 2008 και το 2009 μελέτησε κοινωνιοοικονομικούς δείκτες όπως το μορφωτικό επίπεδο και το επίπεδο των μισθών των εργατών σε λατομεία και ορυχεία. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι εργάτες που απασχολούνται στον συγκεκριμένο κλάδο, λόγω του ότι δεν έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, είναι ικανοί να δεχτούν οποιαδήποτε μείωση στον μισθό τους καθώς δεν έχουν πρόσβαση λόγω μειωμένων προσόντων σε άλλες θέσεις στην αγορά εργασίας. Έτσι για τις εταιρείες του κλάδου της εξόρυξης και της λατομείας παρατηρείται κατά την διάρκεια μίας κρίσης μείωση του σημαντικότερου κόστους που είναι το μισθολογικό κόστος, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει στην συγκράτηση του επιπέδου των κερδών σε επίπεδα ανώτερα απ'ότι του κλάδου της μεταποίησης, των υπηρεσιών και των κατασκευών.

Τέλος αυτό που παρατηρώ είναι ότι στο σύνολο των ερευνών δεν αναφέρεται ένα βασικό χαρακτηριστικό των ποϊόντων του συγκεκριμένου κλάδου. Αυτό είναι το γεγονός ότι τα προϊόντα που βρίσκονται στην φύση είναι περιορισμένα, ενώ η ζητησή τους είναι απεριόριστη καθώς χρησιμοποιούνται για την παραγωγή προϊόντων όπως αγαθά πολυτελείας, χημικά προϊόντα, αλλά και για την κατασκευή προϊόντων στην μεταποίηση

113 "Iron and Steel in the Industrial Revolution", Thomas Southcliffe Ashton, pp. 1-93.

114 "When Economic Crisis Endure", Jacques Mazier, Maurice Basle, Jean Francois Vidal, 1999, pp 3-9.

115 "Socioeconomic Outcomes of the Global Financial Crisis: Theoretical Discussion and Empirical Case Studies", Ulrike Schuerkens, 2012, pp. 65-72.

και την βιομηχανία. Αυτό καθιστά την ζήτηση των προϊόντων αυτών ανελαστική[116], γεγονός που σημαίνει ότι οι αγοραστές είναι πρόθυμοι να δεχτούν να αγοράσουν σε οποιαδήποτε τιμή κάτι που σημαίνει ότι τα κέρδη του κλάδου δεν μπορούν να πληγούν εύκολα από ακόμα κατά την διάρκεια μίας κρίσης.

Γενικά αυτό που διαπιστώνω είναι το γεγονός ότι μεταξύ των οικονομολόγων υπάρχει σύμπνοια απόψεων σχετικά με την κίνηση του κλάδου της εξόρυξης και της λατομείας, γεγονός που συμβαίνει λόγω του ότι η συντροπτική πλειοψηφία των μελετών έγινε αρκετά χρόνια μετά από τα ξεσπάσματα των κρίσεων.

Σε αυτό το κεφάλαιο προσπαθώ να περιγράψω την πορεία της εξόρυξης και της λατομείας στην Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία κατά την διάρκεια της κρίσης που διανύουμε. Χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι μέχρι στιγμής δεν περιγράφονται αντίστοιχα ευρήματα στην βιβλιογραφία. Μέσω των αποτελεσμάτων και των συγκρίσεων θα διαπιστώσουμε εάν η κάθε κρίση που διανύει η κάθε χώρα έχει τα ίδια αποτελέσματα στον συγκεκριμένο κλάδο.

ΠΟΣΟΣΤΟ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΕΠ

	2002	2003	2004	2005	2006
ΑΕΠ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ	1,922,470	1,933,440	1,983,540	2,006,360	2,086,280
ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	4,590	3,820	4,090	3,920	4,850
% ΤΟΥ ΑΕΠ	0,2%	0,19%	0,2%	0,19%	0,23%
ΑΕΠ ΕΛΛΑΔΑΣ	139,114.9	154,303.7	166,540.1	172,594.7	183,658.6
ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	775,851	756,586	801,559	802,189	803,901
% ΤΟΥ ΑΕΠ	0,55%	0,49%	0,48%	0,46%	0,43%
ΑΕΠ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	661,699	707,134	756,365	812,474	876,606
ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	2,270	2,403	2,499	2,378	2,473
% ΤΟΥ ΑΕΠ	0,34%	0,33%	0,33%	0,29%	0,28%

116 "Εισαγωγή στην Οικονομική: Τόμος Ι Μακροοικονομία." Ευθύμιος Δ. Πουρναράκης, 2004.

ΑΕΠ ΙΤΑΛΙΑΣ	1,171,457	1,209,663	1,257,989	1,291,692	1,332,919
ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	5,699.746	4,972.252	4,904.934	5,079.364	5,244.448
% ΤΟΥ ΑΕΠ	0,48%	0,41%	0,38%	0,39%	0,39%

Πίνακας 3[117]: Η εξόρυξη και η λατομεία ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2006[118].

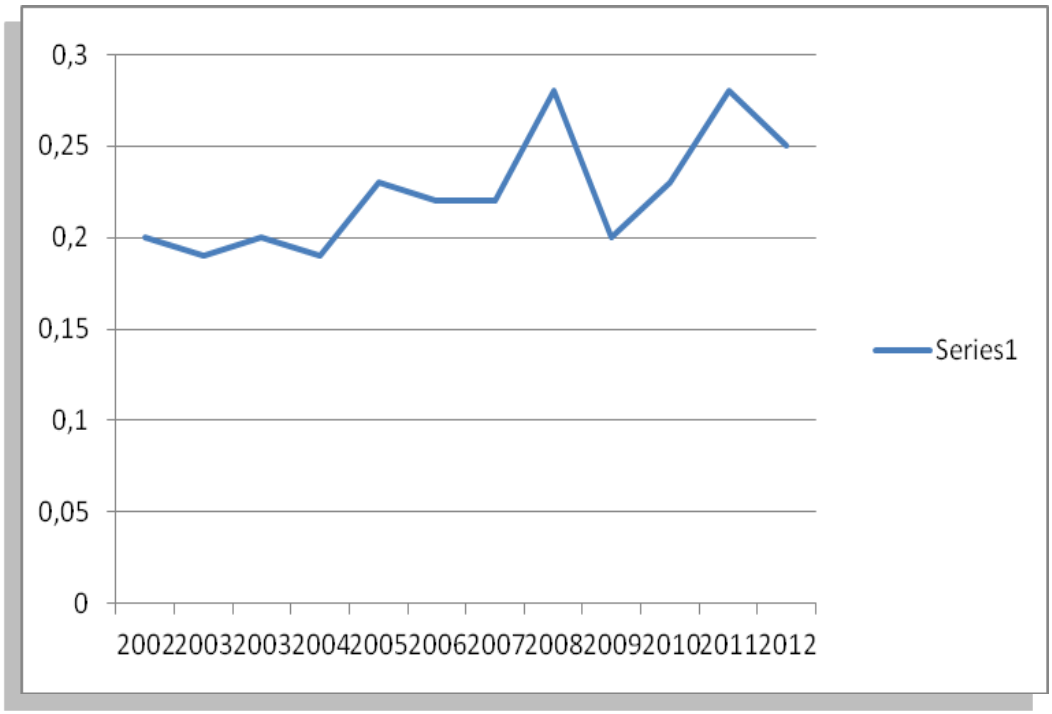
	2007	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
ΑΕΠ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ	2,176,990	2,217,000	2,117,050	2,235,160	2,334,890	2,386,790
ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	4,830	6,370	4,290	5,330	6,760	6,013
% ΤΟΥ ΑΕΠ	0,22%	0,28%	0,20%	0,23%	0,28%	0,25%
ΑΕΠ ΕΛΛΑΔΑΣ	195,622.3	205,034.8	205,901.5	195,221.7	183,137	170,521.4
ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	903,353	902,809	830,149	807,253	791,329	780,236
% ΤΟΥ ΑΕΠ	0,46%	0,44%	0,40%	0,41%	0,43%	0,45%
ΑΕΠ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	945,990	997,029	972,192	954,810	959,762	944,219
ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	2,597	2,419	2,207	2,345	2,016	2,765
% ΤΟΥ ΑΕΠ	0,27%	0,24%	0,22%	0,24%	0,21%	0,29%
ΑΕΠ ΙΤΑΛΙΑΣ	1,391,950	1,417,499	1,368,574	1,390,362	1,415,207	1,402,773

[117] www.oecd.org

[118] Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογίζεται σε τρέχουσες τιμές. Στρογγυλοποιήσεις έχουν γίνει, αλλά σε επίπεδο που δεν επηρεάζουν το ποσοστό του κλάδου στο ΑΕΠ.

ΕΞΟΡΥΞΗ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ	5,131.203	5,592.827	4,166.827	4,869.392	5,036.051	5,010.227
% ΤΟΥ ΑΕΠ	0,36%	0,39%	0,30%	0,35%	0,35%	0,35%

Πίνακας 4[119]: Η εξόρυξη και η λατομεία ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2007 μέχρι και το 2012[120].

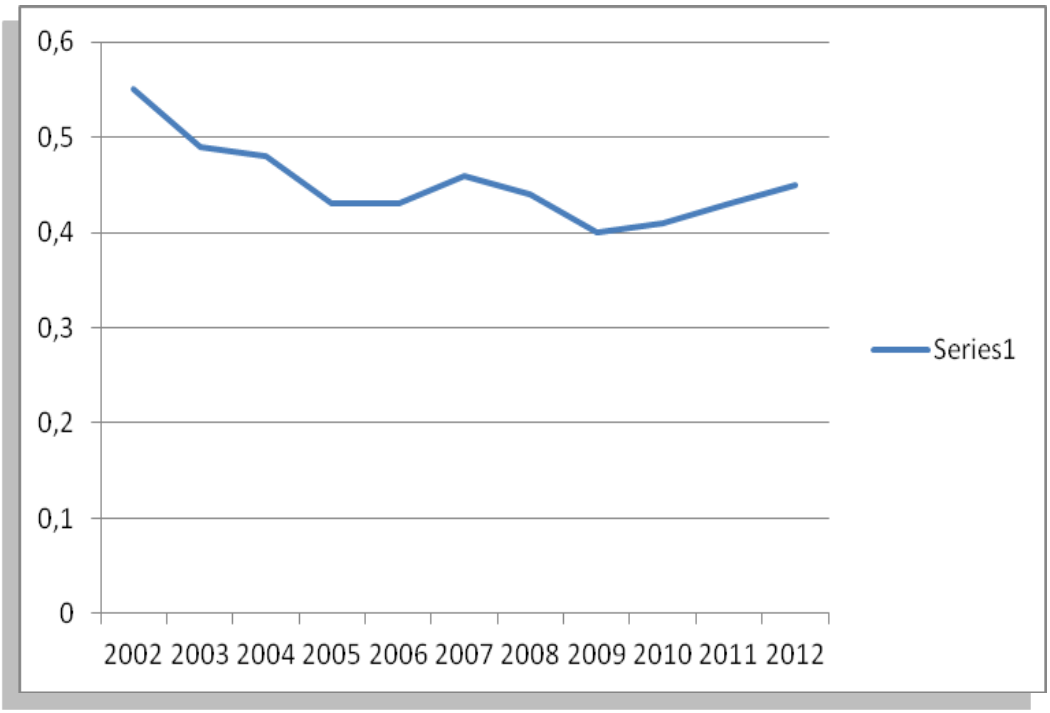

Γράφημα 6[121]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Εξόρυξης και της Λατομείας ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία.

[119] www.oecd.org

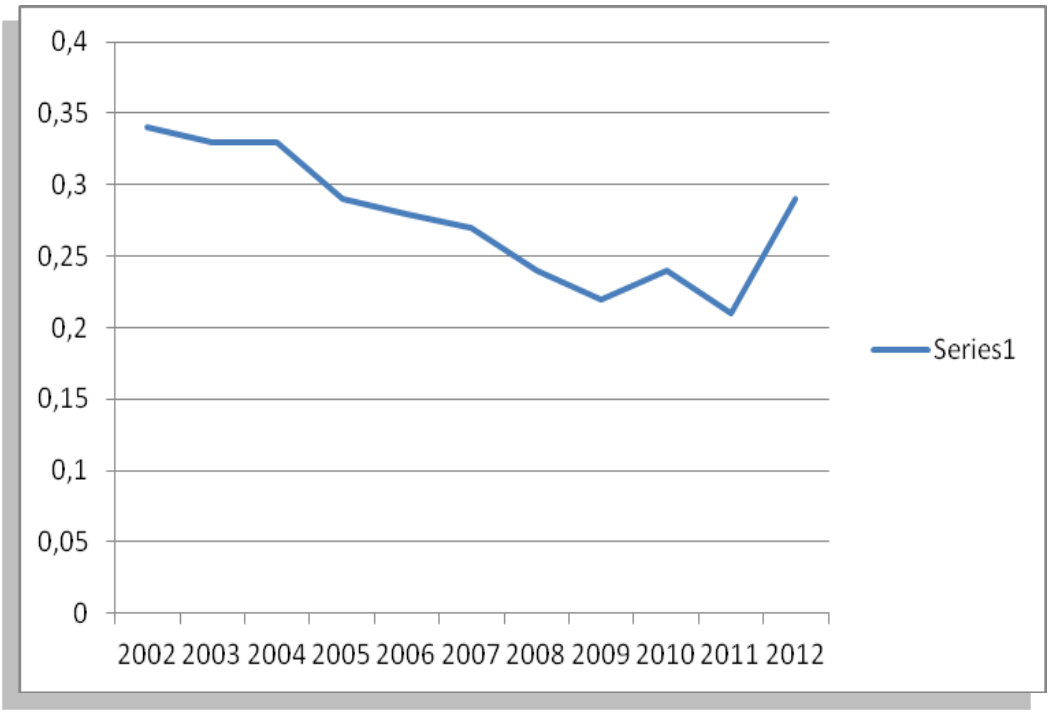
[120] Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογίζεται σε τρέχουσες τιμές. Στρογγυλοποιήσεις έχουν γίνει, αλλά σε επίπεδο που δεν επηρεάζουν το ποσοστό του κλάδου στο ΑΕΠ.

[121] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

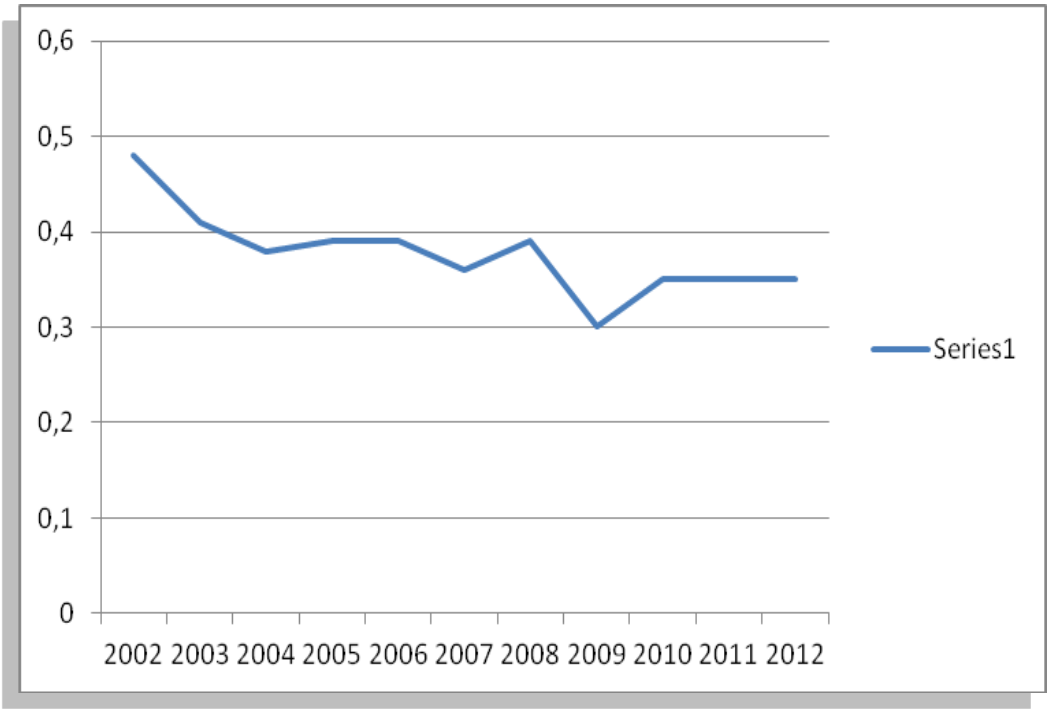

Γράφημα 7[122]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Εξόρυξης και της Λατομείας ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ελλάδα.

[122] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Γράφημα 8[123]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Εξόρυξης και της Λατομείας ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ισπανία.

[123] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Γράφημα 9[124]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Εξόρυξης και της Λατομείας ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ιταλία.

Αυτό που παρατηρούμε και στις τέσσερις οικονομίες είναι το γεγονός ότι η εξόρυξη και η λατομεία αποτελεί ένα μικρό κομμάτι του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος σε αντίθεση με τις χώρες στις οποίες έχει γίνει ήδη στο παρελθόν κάποια αντίστοιχη μελέτη. Ο συγκεκριμένος κλάδος στην Γερμανία κινήθηκε περίπου στα ίδια επίπεδα από το 2002 μέχρι και το 2005 και παρουσίασε κατόπιν μία άνοδο το 2008 από το 0,28% του ΑΕΠ σε σχέση με την προηγούμενη χρονική περίοδο όπου παρατηρήθηκε ένα ποσοστό της τάξεως του 0,22%. Αυτό μπορεί να συνδεθεί άρρηκτα με την σταθερή πορεία της οικονομίας, αλλά και με το γεγονός ότι η πλειοψηφία των μετάλλων που εξορυγνείονται εκεί χρησιμοποιούνται στην βιομηχανία της ίδιας χώρας, η οποία έχει μεγάλο όγκο εξαγωγών και που μέχρι τότε είχαν ανοδική πορεία. Την επόμενη ακριβώς χρονιά παρατηρώ μία πτώση στο ποσοστό που έφτασε τα επίπεδα του 2002. Αυτό θεωρώ ότι οφείλεται στο γεγονός ότι το 2009 η κρίση ήταν πλέον αισθητή στον Ευρωπαϊκό νότο. Όπως αναφέρω και παραπάνω το 2009 αποτέλεσε την χρονιά κατά την διάρκεια της οποίας η Γερμανία παρουσίασε πτώση εξαγωγών, μείωση παραγγελιών αλλά και ακύρωση πολλών συμβολαίων που είχαν υπογραφεί. Ταυτόχρονα, η μείωση της αγοραστικής δύναμης των εξαγωγικών εταίρων και η γενικότερη αστάθεια, έπληξαν την γερμανία, όμως το 2010 παρατηρώ ότι οι προσπάθειες ανάκαμψης από την κρίση και η σταθεροποίηση της κατάστασης, απέφεραν καρπούς και η ανοδική πορεία επανέρχεται και συνεχίζεται μέχρι το 2011 όπου επανήλθε στο 0,28%. Η αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος όμως, σε συνδυασμό με την πτώση στην Εξόρυξη έχει σαν αποτέλεσμα την εκ νέου πτώση του μεριδίου το 2012 στο 0,25%.

Αυτό που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ωστόσο είναι το γεγονός ότι η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιταλία, εκτός ελαχίστων διαφορών παρουσιάζουν πολλή μεγάλη ομοιότητα στην κίνηση της Εξόρυξης και της Λατομείας. Κατά γενικό κανόνα ο συγκεκριμένος κλάδος κινείται σε σταθερά ή καθοδικά επίπεδα πριν ξεσπάσει η κρίση στην κάθε χώρα και αυτό που είναι εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι κατόπιν του ξεσπάσματος της κρίσης τα μερίδια κινούνται σε σταθερά ή και ανοδικά επίπεδα. Βέβαια αυτό μπορεί να εξηγηθεί με απλά μαθηματικά καθώς παρατηρώ ότι σε απόλυτα νούμερα η μείωση στο Ακαθάριστο Εγχώριο προϊόν είναι μεγαλύτερη από την πτώση του κλάδου, αλλά και από το γεγονός ότι όταν έχουμε αυξητικές τάσεις, η αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος είναι μικρότερη από την αύξηση της Προστιθέμενης Αξίας του κλάδου. Κατόπιν παρατηρήσεως των μετρήσεων ωστόσο παρατηρώ ότι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν μειώνεται και η προστιθέμενη αξία αυξάνεται γεγονός που επιβεβαιώνει τις θεωρίες περί ανοδικής πορείας του κλάδου εν μέσω κρίσης από τις μελέτες του παρελθόντος.

[124] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

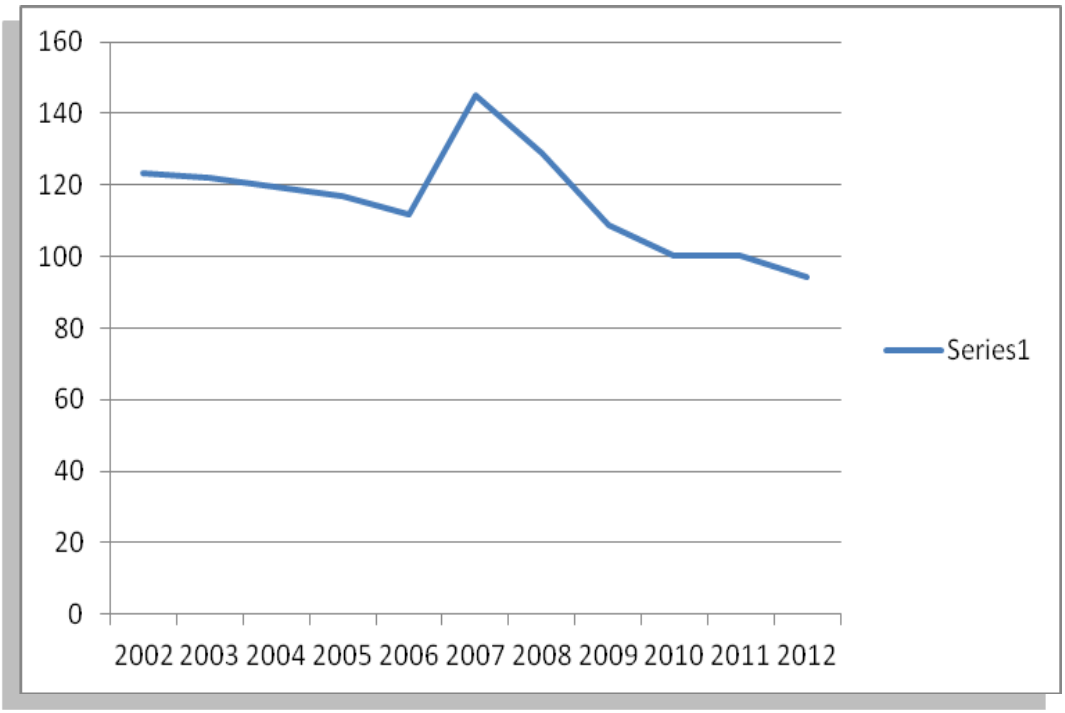
Όπως προαναφέρεται και στην ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, σύμφωνα με τους Jacques Mazier (1999), Maurice Basle (1999) και Jean Francois Vidal (1999)[125], η Εξόρυξη και η λατομεία μπορεί να αναδειχτεί σε πολύ σημαντικό θετικό παράγοντα κατά την διάρκεια μίας κρίσης. Αυτό δείχνει να επιβεβαιώνεται κοιτάζοντας τα αποτελέσματα καθώς παρατηρώ ότι η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιταλία παρουσιάζουν αυξητικές τάσεις μετά την κρίση. Παρόλα αυτά θεωρώ για τους λόγους που αναγράφω παραπάνω ότι ο πιο αντικειμενικός δείκτης είναι εκείνος του Όγκου παραγωγής καθώς μετράει το αποτέλεσμα του κλάδου, χωρίς αυτό να επηρεάζεται από την πορεία του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Τα αποτελέσματα του συγκεκριμένου δείκτη τα παρουσιάζω αναλυτικά στον πίνακα που ακολουθεί καθώς και στα διαγράμματα. Θεωρώ την ανάλυση του συγκεκριμένου δείκτη αναπόσπαστο κομμάτι στην επεξήγηση της πορείας του κλάδου πριν και μετά την κρίση.

ΔΕΙΚΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΙΤΑΛΙΑ
2002	123,16	147,46	154,43	127,20
2003	122,19	142,37	154,50	129,66
2004	119,51	141,61	147,16	126,84
2005	117,13	131,34	141,27	136,64
2006	111,89	127,74	145,32	134,24
2007	145,28	127,17	146,67	125,67
2008	129,00	121,35	126,42	115,49
2009	108,62	108,65	95,72	101,53
2010	100,08	100,14	99,98	100,02
2011	100,28	100,82	81,27	102,07
2012	94,27	101,51	62,11	103,23

[125] "When Economic Crisis Endure", Jacques Mazier, Maurice Basle, Jean Francois Vidal, 1999, pp 3-9.

Πίνακας 5[126]: Ο δείκτης παραγωγής για την εξόρυξη και την λατομεία για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2012[127].

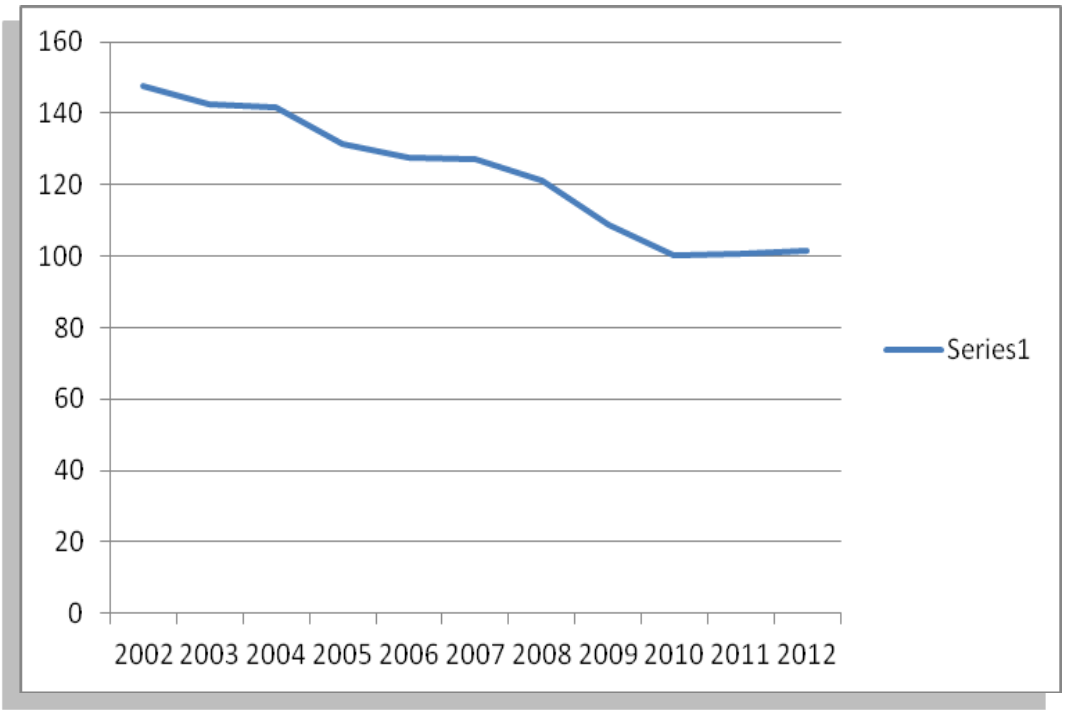

Γράφημα 10[128]: Διαγραμματική Απεικόνιση του δείκτη παραγωγής για την Εξόρυξη και την Λατομεία για την Γερμανία.

[126] www.oecd.org

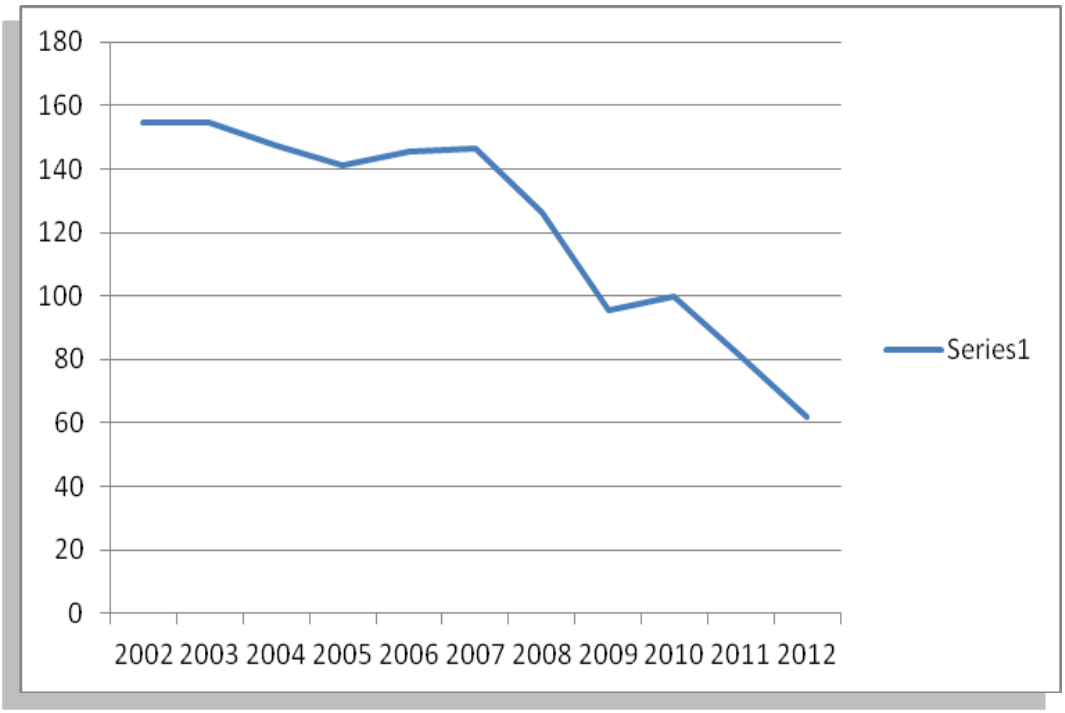
[127] Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογίζεται σε τρέχουσες τιμές. Στρογγυλοποιήσεις έχουν γίνει, αλλά σε επίπεδο που δεν επηρεάζουν το ποσοστό του κλάδου στο ΑΕΠ.

[128] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

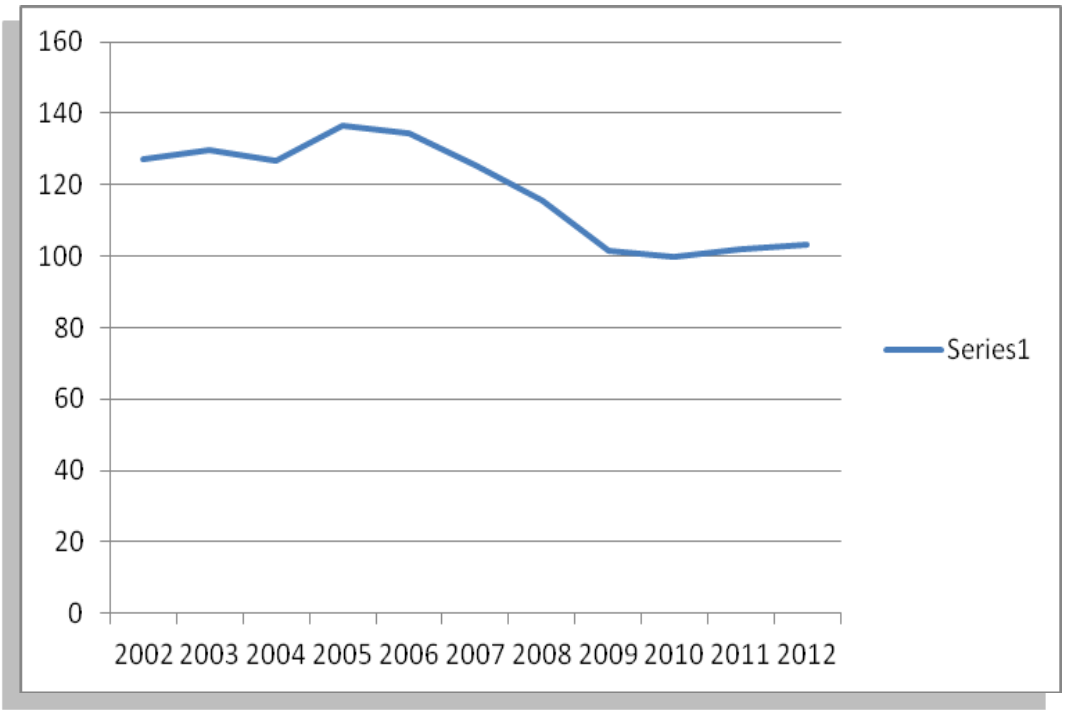
Γράφημα 11[129]: Διαγραμματική Απεικόνιση του δείκτη παραγωγής για την Εξόρυξη και την Λατομεία για την Ελλάδα.

[129] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Γράφημα 12[130]: Διαγραμματική Απεικόνιση του δείκτη παραγωγής για την Εξόρυξη και την Λατομεία για την Ισπανία.

[130] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Γράφημα 13[131]: Διαγραμματική Απεικόνιση του δείκτη παραγωγής για την Εξόρυξη και την Λατομεία για την Ιταλία.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Αυτό που παρατηρώ κοιτάζοντας τα αποτελέσματα είναι ότι η Γερμανία, αν και παρουσιάζει μία αυξομείωση στο μερίδιο του κλάδου ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν μετά το ξεκίνημα της κρίσης το 2009 με 2012, παρατηρώ ότι ο δείκτης παραγωγής βαίνει μειούμενος από το 2007 και μετά. Χαρακτηριστικό της γερμανικής εξόρυξης και λατομείας είναι το ότι η πλειοψηφία των εξορυσσόμενων αγαθών χρησιμοποιείται ενδοχώρια για να τροφοδοτήσει τις δραστηριότητες του βιομηχανικού κλάδου, ο οποίος είναι ιδαιτέρος ανεπτυγμένος. Παρόλα αυτά όπως αναφέρω και παραπάνω ο βιομηχανικός κλάδος της Γερμανίας επηρεάστηκε πολύ αρνητικά, όχι τόσο από την τραπεζική κρίση που αντιμετωπίζει η χώρα, αλλά από την κρίση που υπάρχει στις χώρες του Νότου, οι οποίες αποτελούσαν κύριους εξαγωγικούς συνεταίρους της χώρας. Επίσης σύμφωνα με την

[131] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Ulrike Schuerkens[132] (2012) το μισθολογικό επίπεδο αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κόστη του συγκεκριμένου κλάδου. Η πτώση των μισθών σε περίπτωση κρίσης επηρεάζει θετικά την εξόρυξη και λατομεία καθώς οι εργάτες είναι πρόθυμοι να υποστούν οποιαδήποτε μείωση καθώς στην πλειοψηφία τους είναι μειωμένων προσόντων και εκπαίδευσης με αποτέλεσμα να μην μπορούν να απασχοληθούν σε έναν διαφορετικό κλάδο. Στην περίπτωση της Γερμανίας δεν έχουν γίνει μειώσεις στα μισθολογικά κλιμάκια, με αποτέλεσμα να μην έχουμε μείωση του σημαντικότερου κόστους. Έτσι καταλήγω στο ότι η εξόρυξη και η λατομεία στην γερμανία, υπό το πρίσμα του δείκτη όγκου παραγωγής, έχει επηρεαστεί αρνητικά κυρίως συγκράτησης του επιπέδου του κόστους και της μείωσης των παραγγελιών από τις μεγάλες βιομηχανικές μονάδες.

Στην περίπτωση της Ιταλίας και της Ελλάδας, παρατηρώ ότι με πολύ μικρές διαφορές ο δείκτης παραγωγής κινείται κατά μέσο όρο σε πτωτικά επίπεδα κατά την διάρκεια της δεκαετίας που μελετάω με μικρή ανωδική τάση από το 2010 και μετά. Σύμφωνα με τον Charles Kindleberger μία κρίση εσωτερικού χρέους έχει τις ίδιες επιπτώσεις με μία κρίση εξωτερικού χρέους, γεγονός που επαληθεύεται για τον συγκεκριμένο κλάδο. Σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο[133], τόσο η Ελλάδα, όσο και η Ιταλία έχουν προβεί σε μειώσεις των μισθολογικών επιπέδων τόσο στον δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τομέα. Η Ulrike Schuerkens[134] (2012) επιβεβαιώνεται και εδώ, ενώ ταυτόχρονα θεωρώ ότι είναι σημαντικό το γεγονός, ότι εφόσον και στις δύο περιπτώσεις η εξόρυξη και λατομεία κινείται ανωδικά εν μέσω κρίσεων, μπορεί πραγματικά να αποτελέσει βοηθητικό παράγοντα για το ξεπέρασμα των κρίσεων, όπως αναφέρει και οι Jacques Mazier (1999), Maurice Basle (1999) και Jean Francois Vidal (1999)[135].

Η περίπτωση της Ισπανίας δείχνει να διαφέρει αρκετά από την Ελλάδα και την Ιταλία. Παρατηρώ ότι μέχρι και το 2007 κατά μέσο όρο ο κλάδος παρουσίαζε ανωδικές τάσεις, ωστόσο από εκείνη την χρονολογία και μετά ο δείκτης παραγωγής που μετράει τα αποτελέσματα βαίνει ταχύτατα μειούμενος. Η Ισπανία δραστηριοποίειται κυρίως στην εξόρυξη μετάλλων, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας κυρίως από τον κατασκευαστικό κλάδο ο οποίος παρουσίαζε μεγάλη άνθηση. Ωστόσο η φούσκα των ακινήτων που αργότερα εξελίχθηκε σε τραπεζική κρίση επέφερε μεγάλη μείωση στην ζήτηση. Αργότερα οι προσαρμογές στο μισθολογικό επίπεδο των εργατών επέφερε πολλές αντιδράσεις με αποτέλεσμα αρκετές απεργίες στον κλάδο. Οι συνεχόμενες απεργίες καθώς και η μειωμένη αποδότικα των εργατών λόγο έλλειψης κινήτρου για εργασία είχαν σαν συνέπεια την πτώση στην ποιότητα και την ποσότητα των εξορρυσόμενων αγαθών που

132 "Socioeconomic Outcomes of the Global Financial Crisis: Theoretical Discussion and Empirical Case Studies", Ulrike Schuerkens, 2012, pp. 65-72.

133 www.imf.org

134 "Socioeconomic Outcomes of the Global Financial Crisis: Theoretical Discussion and Empirical Case Studies", Ulrike Schuerkens, 2012, pp. 65-72.

135 "When Economic Crisis Endure", Jacques Mazier, Maurice Basle, Jean Francois Vidal, 1999, pp 3-9.

άγγιξε το 60% όπως αναφέρεται σε σχετικό δημοσίευμα του Υπουργείου Βιομηχανίας της χώρας[136].

Συμπερασματικά παρατηρώ ότι η Εξόρυξη και η Λατομεία μπορεί να αποτελέσει έναν σημαντικό παράγοντα για την ανόρθωση της οικονομίας από την οικονομική κρίση, όμως αυτό δεν ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις καθώς παρατηρώ την ισπανική οικονομία. Τα μισθολογικά επίπεδα αποτέλεσαν και αποτελούν σημαντικό παράγοντα ακόμη και σήμερα, ωστόσο η οργάνωση των ανθρώπων που απασχολούνται στον κλάδο μπορεί να επιφέρει μη αναμενόμενα αποτελέσματα και αντιτιθέμενα τις έρευνες του παρελθόντος. Η τραπεζική κρίση της Γερμανίας δεν δείχνει να επηρεάζει τόσο τον κλάδο όσο οι κρίσεις τις οποίες διανύουν οι εξαγωγικοί εταίροι της χώρας. Εκεί αποδίδω και την πτώση στα αποτελέσματα του κλάδου. Οι κρίσεις χρέους της Ελλάδας και της Ιταλίας έχουν ίδιες επιπτώσεις στα αποτελέσματα του κλάδου. Τα ευρήματα δείχνουν να συμφωνούν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, τα οποία υποστηρίζουν ότι ο εν λόγω κλάδος μπορεί να κινηθεί ανοδικά ακόμη και εν μέσω κρίσεων κυρίως λόγω της φύσης και του περιορισμού των προϊόντων υπό μελέτη. Τέλος η φούσκα των ακινλητων στην Ισπανία είχε τις πιο βαριές επιπτώσεις στον κλάδο, λόγω χρήσης των εξορρυσόμενων αγαθών από τον κατασκευαστικό κλάδο αλλά και λόγο συνεχόμενων απεργιών που επηρέασαν την παραγόμενη ποσότητα και ποιότητα.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ

Οι κατασκευές είναι ένας πολύ γενικός όρος που σημαίνει την τέχνη και την επιστήμη προκειμένου να σχηματιστούν υλικά ή άυλα αντικείμενα, συστήματα ή και οργανισμοί[137]. Πιο συγκεκριμένα οι κατασκευαστικές εργασίες καλύπτουν τις εργασίες για νέα ή υφιστάμενα εμπορικά, βιομηχανικά ή οικιακά κτίρια ή δομές. Άρα η κατασκευαστική βιομηχανία σημαίνει την κατασκευή ή την ανέγερση ενός κτιρίου που είναι ή πρόκειται να στερεωθεί στο έδαφος και ολικώς ή μερικώς κατασκευάζεται επί τόπου,οποιεσδήποτε προκαταρκτικές εργασίες αξιοποίησης του χώρου για την κατασκευή ή ανέγερση οποιουδήποτε τέτοιου κτιρίου, την μετασκευή, συντήρηση, επισκευή ή κατεδάφιση οποιουδήποτε κτιρίου, την τοποθέτηση των σωλήνων και άλλων προκατασκευασμένων υλικών στο έδαφος, και κάθε συναφή εργασία εκσκαφής, την κατασκευή, ανέγερση, την εγκατάσταση, την επέκταση, την τροποποίηση ή τη διάλυση μιας γραμμής μεταφοράς ή διανομής, την εγκατάσταση εξοπλισμού που χρησιμοποιείται σε σχέση με την προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας ή κλιματισμού, εξαερισμού, την κατασκευή, ανέγερση, εγκατάσταση, επέκταση, τροποποίηση, επισκευή, αντικατάσταση εξαρτημάτων ή και την κατάργηση του ανελκυστήρα ή κυλιόμενων κλιμάκων.

136 http://www.minetur.gob.es/energia/mineria/Estadistica/Paginas/Consulta.aspx

137 "Construction" 1.a 1.b and 1.c Oxford English Dictionary Second Edition, Oxford University Press 2009

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Σε αντίθεση με την εξόρυξη και την λατομεία, υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία που να περιγράφει τον κατασκευαστικό κλάδο στο παρελθόν και που εξηγεί το πώς μπορεί να κινηθεί πριν, κατά την διάρκεια, αλλά και μετά από μία χρηματοοικονομική κρίση. Η φούσκα των ακινήτων στην Αμερική όμως, έχει προσελκύσει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για μελέτη του κατασκευαστικού κλάδου απ'ότι η κρίση στην Ευρώπη. Έτσι η βιβλιογραφία στην συγκεκριμένη περίπτωση δεν είναι ιδιαιτέρως μεγάλη, με εξαίρεση στην περίπτωση της Ισπανίας, καθώς εκείνη παρουσίασε μία φούσκα στα ακίνητα.

Σύμφωνα με τους Susan Wachten, Man Cho και Moon Joong Tcha (2014) [138] ο κατασκευαστικός κλάδος παρουσιάζει χαμηλές αποδόσεις κατά την διάρκεια της κρίσης που διανύουμε στις περισσότερες ανεπτυγμένες και ανεπτυσσόμενες χώρες. Οι πολίτες των χωρών αυτών τα έτη προ κρίσεως, αναλώθηκαν στην αγορά ακίνητης περιουσίας, κυρίως παίρνωντας δάνεια που τους παρήχαν οι τράπεζες. Ωστόσο, ο ερχομός της κρίσης στον Ευρωπαϊκό χώρο, έθεσε σε κατάσταση αδυναμίας πληρωμής των δανείων, αύξησε την ανεργία του κλάδου, ανέβασε τον πληθωρισμό και το αποτέλεσμα είναι ότι κυρίως μετά το 2007 η δραστηριότητα του κλάδου έπεσε απότομα, μετά από μία κορύφωση το 2006. Από τότε εώς και σήμερα κυρίως η αγορά κατοικίας είναι μειωμένη και όσον αφορά τα επαγγελματικά οικήματα, η δραστηριότητα είναι καλύτερη, χωρίς όμως να ξεπερνάει τα επίπεδα του 2003.

Ο Kostas Tsatsaronis (2005)[139] είχε ήδη επισημάνει ότι αναμένεται μείωση στη δραστηριότητα του κατασκευαστικού κλάδου και είχε μιλήσει για τις επιπτώσεις που αυτή η μείωση μπορεί να έχει μελλοντικά, χωρίς να διαφαίνεται ακόμη τότε η σημερινή επιδείνωση των ευρωπαϊκών οικονομιών. Ανάμεσα σε άλλες χώρες, έκανε λόγο για μείωση των δραστηριοτήτων του κλάδου στην Ισπανία και την Ελλάδα, οι οποίες παρουσίαζαν αυξημένα σημοσιονομικά ελλείμματα. Προέβλεψε ότι η αυστηρή δημοσιονομική πολιτική που θα έπρεπε να ακολουθηθεί προκειμένου τα χρέη των δύο κρατών να καθιστούν βιώσιμα μεσοπρόθεσμα, θα έβλαπτε μεταξύ άλλων κλάδων και τις κατασκευές.

Θεωρώ ότι η πιο αναλυτική μελέτη παρέχεται από τους Willem Karel Brauers, Simona Kildiene, Edmundas Kazimieras Zavadskas και Arturas Kaklauskas (2013)[140] οι οποίοι μελέτησαν και αξιολόγησαν την δραστηριότητα του κλάδου για αρκετές Ευρωπαϊκές

138 "The Global Financial Crisis and Housing, A New Policy paradigm.", Susan Wachten, Man Cho and Moon Joog Tcha, KDI Series in Economic Policy and Development,2014, pp 150-152.

139 Tsatsaronis Kostas, 2005 "What Drives House Price Dynamics – Cross Country Evidence", Presentation given at the EC Workshop on Housing and Mortgage Markets and the EU Economy, Brussels, November 21.

140 "The Construction Sector in Twenty European Countries During The Recession 2008-2009 – country rating by Multimoora." Willem Karel Brauers, Simona Kildiene, Edmundas Kazimieras Zavadskas and Arturas Kaklauskas, International Journal of Strategic Property Management, March 1, 2012.

χώρες κατά την διάρκεια της ύφεσης για το 2008 και το 2009. Κρίνω ότι είναι η πιο εμπεριστατωμένη έρευνα που έχει γίνει για τον κατασκευαστικό κλάδο στον Ευρωπαϊκό χώρο, καθώς συμπεριλήφθηκαν υπόψη των ερευνητών πολλοί παράγοντες και αναλύθηκαν με την βοήθεια οικονομετρικών μοντέλων. Στην έρευνά τους περιλαμβάνεται και η Ισπανία η οποία δείχνει να υποφέρει από την χειρότερη πτώση στον κλάδο, ο οποίος είχε όμως πολύ μεγάλη άνθηση τα χρόνια πριν την κρίση. Στην ίδια μελέτη αναφέρεται ότι δυστυχώς δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα και η Ιταλία που εγώ μελετάω λόγο ανεπαρκών δεδομένων προκειμένου να αναπτυχθεί η μέθοδος Multimoora που χρησιμοποιήθηκε., επισημαίνεται όμως ότι η παρούσα κατάσταση της κρίσης που διανύεται αναμένεται να επηρεάσει επίσης αρνητικά την πορεία των κατασκευών σε όλο τον Ευρωπαϊκό Νότο. Επίσης αναφέρεται ότι όλες οι ευρωπαϊκές οικονομίες επηρεάστηκαν από την φούσκα των ακινήτων στην Αμερική, όμως τα αποτελέσματα εμφανίστηκαν με μία μικρή καθυστέρηση και δεν εμφάνισαν παράλληλη κίνηση με την γενικότερη οικονομία της κάθε χώρας. Λιγότερο επηρεασμένη εμφανίζεται η Γερμανία, η οποία επηρεάστηκε, όχι όμως σε μεγάλο βαθμό, καθώς δεν υποχρεώθηκε να ακολουθήσει πολιτική αύξησης της φορολογίας, ενός παράγοντα δηλαδή που κινείται αντίθετα με την ανάπτυξη του κλάδου σε περιόδους κρίσεων.

Η Εθνική Ένωση Κατασκευαστών της Ιταλίας[141] και η Ιταλική Στατιστική Υπηρεσία[142], αναφέρουν ότι στην Ιταλία, ο κατασκευαστικός κλάδος επικεντρώνεται κυρίως στην αναπαλαίωση και στην εσωτερική ανακαίνιση κτιρίων, λόγω αυστηρής νομοθεσίας που απαγορεύει οποιαδήποτε παρέμβαση στην εξωτερική όψη ενός κτηρίου, εκτός και αν συντρέχουν λόγοι ασφάλειας των διερχομένων. Σαν αποτέλεσμα αυτού, ο κατασκευαστικός κλάδος δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στην Ιταλία και δεν συνεισφέρει δραστικά στην διαμόρφωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, με αποτέλεσμα να μην παρουσιάζονται τόσο δραματικές μειώσεις στον κλάδο σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές οικονομίες. Θα ήθελα να αναφέρω ότι λόγο της ιδιομορφίας αυτής, δεν είναι ανεπτυγμένη η βιβλιογραφία για τις επιπτώσεις της κρίσης χρέους της χώρας στον κλάδο των κατασκευών, γεγονός που δυστυχώς δυσκολεύει την έρευνα των ερευνητών.

Τέλος οι Νικόλαος Καραμούζης και Γκίκας Χαρδουβέλης (2007)[143] οι οποίοι μελέτησαν τις επενδυτικές τάσεις στην αγορά κατοικίας επισημαίνουν ότι η Ελλάδα και η Ισπανία είναι στις πρώτες θέσεις στην κατάταξη των χωρών αναφορικά με την ιδιοκατοχή κατοικίας, η οποία και στις δύο περιπτώσεις αγγίζει το 80% περίπου. Διευκρινίζουν παράλληλα ότι η νοοτροπία των κατοίκων των δύο αυτών χωρών είχε συμβάλλει δραστικά στην μεγάλη συνεισφορά του κατασκευαστικού κλάδου στην διαμόρφωση του καθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Οι δύο ερευνητές μιλούν για πτώση του κατασκευαστικού κλάδου από το 2007 και μετά κάνοντας χρήση οικονομετρικών μοντέλων προβλέψεων των πωλήσεων ακινήτων.

---

141 http://www.costruttori.sa.it/

142 www.itstat.it

143 "Αγορά Κατοικίας: Τάσεις και Επενδυτικές Ευκαιρίες" Νικόλαος Καραμούζης και Γκίκας Χαρδουβέλης, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007, σελίδες 125-150.

Συμπερασματικά αυτό που αναμένω να δω είναι μία ανάπτυξη στον κατασκευαστικό κλάδου πριν από την κρίση στην κάθε χώρα και μία πολύ μεγάλη πτώση του κλάδου, τόσο όσον αφορά το ποσοστό ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, όσο και στον όγκο παραγωγής ο οποίος μετρά τα αποτελέσματα του κλάδου.

ΠΟΣΟΣΤΟ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΕΠ

	2002	2003	2004	2005	2006
ΑΕΠ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ	1,922,470	1,933,440	1,983,540	2,006,360	2,086,280
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	88,790	85,530	83,260	80,140	82,320
% ΤΟΥ ΑΕΠ	4,6%	4,4%	4,1%	3,9%	3,9%
ΑΕΠ ΕΛΛΑΔΑΣ	139,114.9	154,303.7	166,540.1	172,594.7	183,658.6
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	8,576.5	10,044.7	10,761.8	12,050.2	16,293.5
% ΤΟΥ ΑΕΠ	6,1%	6,5%	6,46%	6,98%	8,87%
ΑΕΠ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	661,699	707,134	756,365	812,474	876,606
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	62,452	70,265	80,480	93,808	105,823
% ΤΟΥ ΑΕΠ	9,4%	9,9%	10,6%	11,5%	12,1%
ΑΕΠ ΙΤΑΛΙΑΣ	1,171,457	1,209,663	1,257,989	1,291,692	1,332,919
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	63,056.4	67,795.5	72,909.7	77,198.1	80,391.3
% ΤΟΥ ΑΕΠ	5,3%	5,6%	5,7%	5,9%	6,03%

Πίνακας 6[144]: Ο κλάδος των κατασκευών ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2006[145].

[144] www.oecd.org

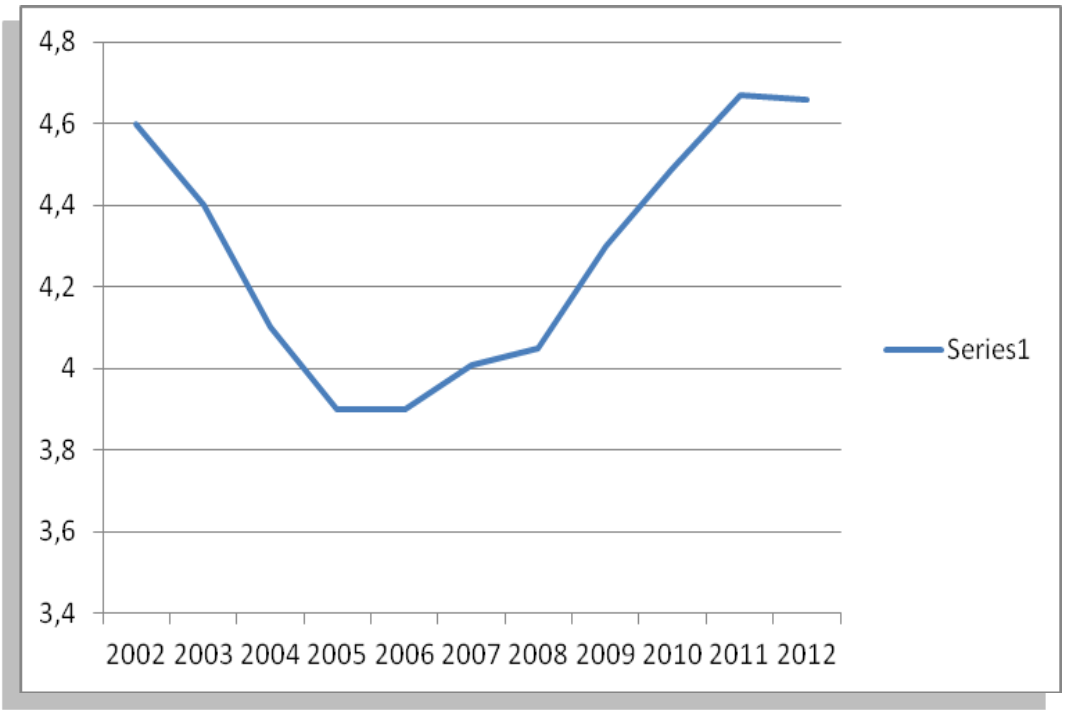
[145] Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογίζεται σε τρέχουσες τιμές. Στρογγυλοποιήσεις έχουν γίνει, αλλά σε επίπεδο που δεν επηρεάζουν το ποσοστό του κλάδου στο ΑΕΠ.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ΑΕΠ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ	2,176,990	2,217,000	2,117,050	2,235,160	2,334,890	2,386,790
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	87,490	89,830	92,140	100,430	109,180	111,320
% ΤΟΥ ΑΕΠ	4,01%	4,05%	4,3%	4,49%	4,67%	4,66%
ΑΕΠ ΕΛΛΑΔΑΣ	195,622.3	205,034.8	205,901.5	195,221.7	183,137	170,521.4
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	15,243.3	13,890	10,553.1	6,772.2	4,560.9	3,615.5
% ΤΟΥ ΑΕΠ	7,79%	6,77%	5,1%	3,46%	2,49%	2,12%
ΑΕΠ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	945,990	997,029	972,192	954,810	959,762	944,219
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	112,040	113,519	105,522	97,791	80,051	76,728
% ΤΟΥ ΑΕΠ	11,8%	11,3%	10,8%	10,2%	8,3%	8,1%
ΑΕΠ ΙΤΑΛΙΑΣ	1,391,950	1,417,499	1,368,574	1,390,362	1,415,207	1,402,773
ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	84,366	86,367.7	84,818.5	82,760	78,319.7	75,292.3
% ΤΟΥ ΑΕΠ	6,05%	6,09%	6,19%	5,95%	5,53%	5,36%

Πίνακας 7[146]: Ο κλάδος των κατασκευών ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2007 μέχρι και το 2012[147].

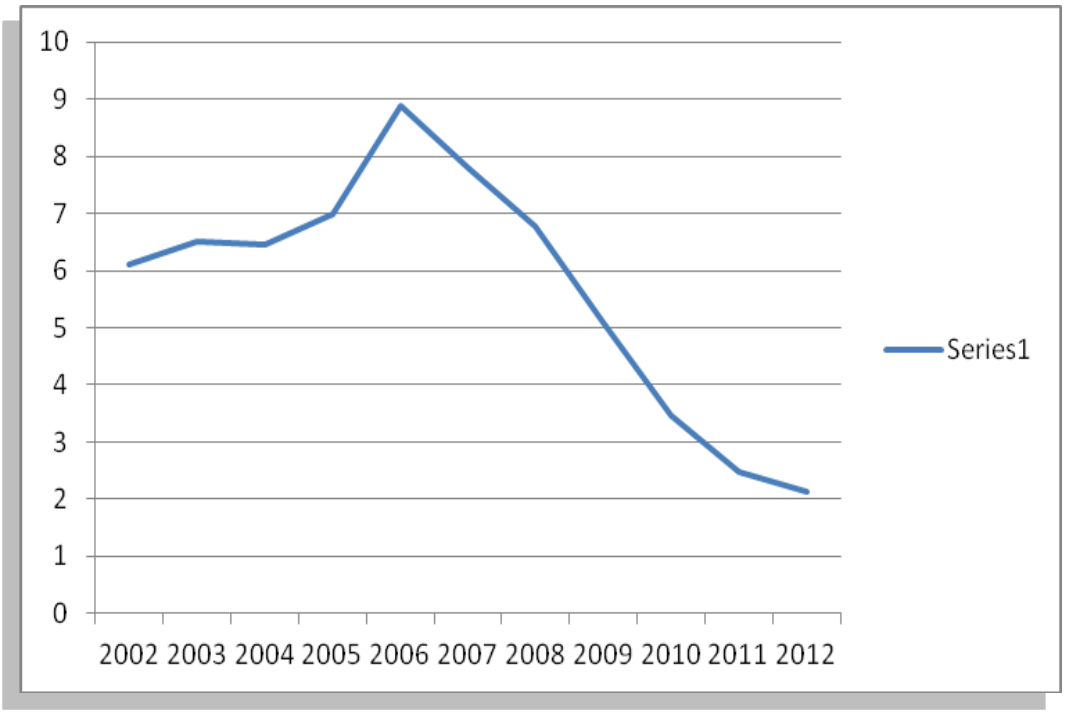
[146] www.oecd.org

[147] Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογίζεται σε τρέχουσες τιμές. Στρογγυλοποιήσεις έχουν γίνει, αλλά σε επίπεδο που δεν επηρεάζουν το ποσοστό του κλάδου στο ΑΕΠ.

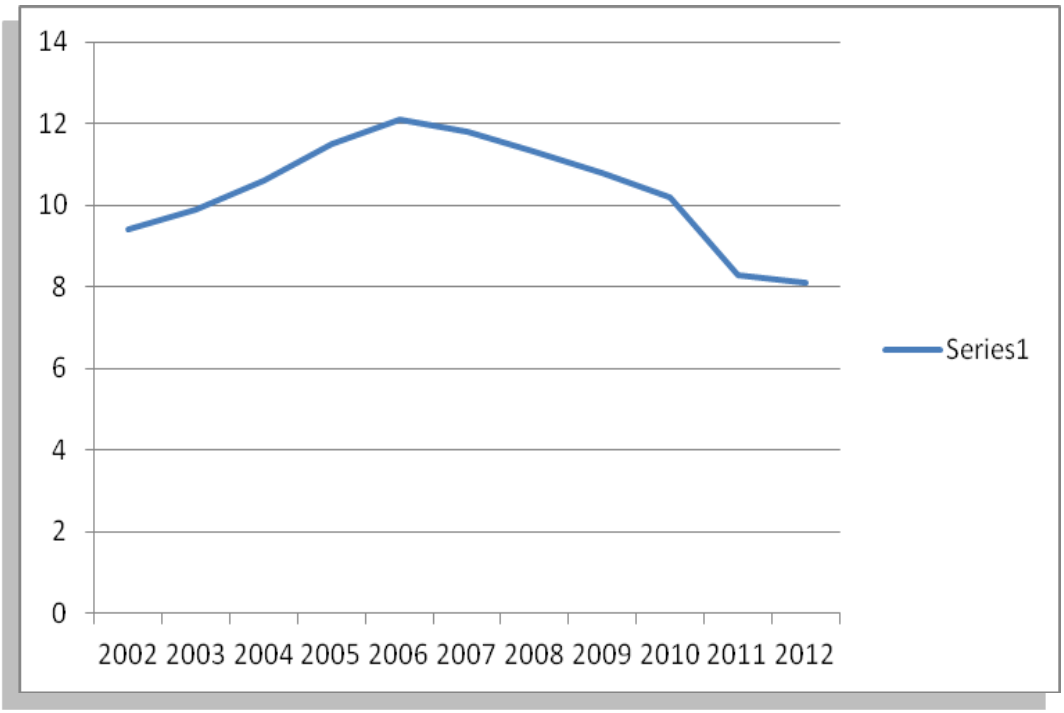
Γράφημα 14[148]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία.

[148] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

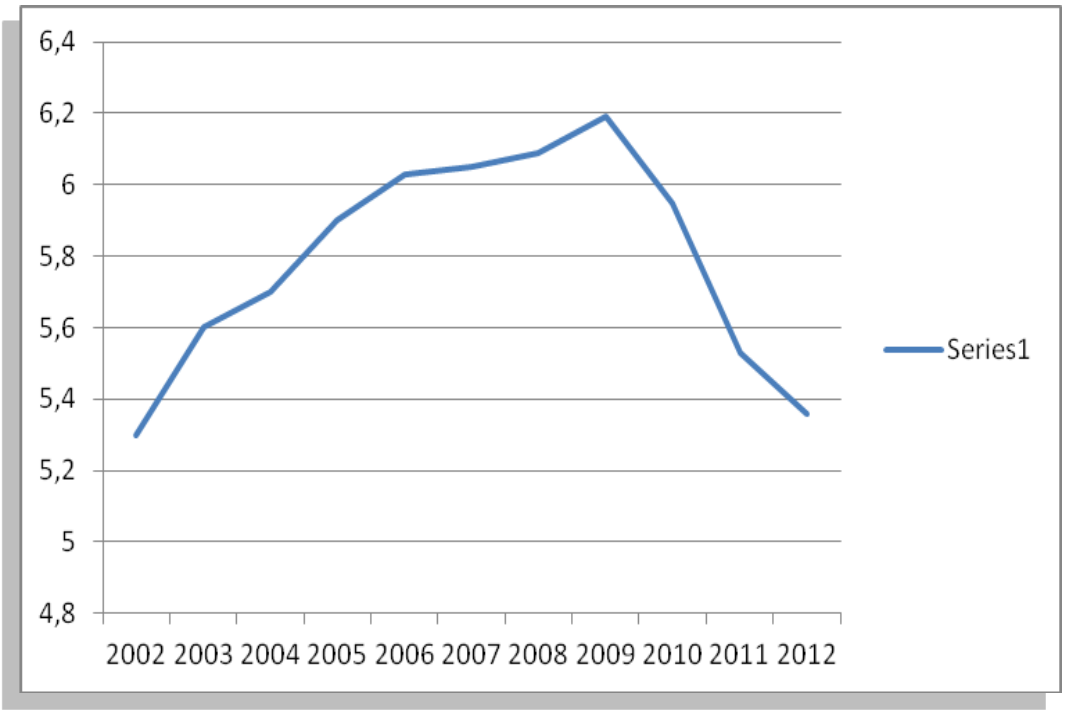
Γράφημα 15[149]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ελλάδα.

[149] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Γράφημα 16[150]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ισπανία.

[150] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Γράφημα 17[151]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ιταλία.

Αυτό που παρατηρώ κατά την διάρκεια της δεκαετίας, είναι ότι η Γερμανία σε αντίθεση με την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία παρουσιάζει καθοδική τάση στον κλάδο των κατασκευών προ κρίσεως, ενώ από το 2006 και μετά ξεκινάει μία ανοδική τάση. Οι μεταβολές στο ποσοστό είναι μικρές καθώς το κατώτατο όριο κατά την δεκαετία είναι το 3,9% που παρατηρείται το 2006, ενώ το μεγαλύτερο είναι το 4,66% που παρατηρείται το 2012. Θεωρώ ότι αυτή η άνοδος οφείλεται στην αύξηση των μισθολογικών επιπέδων στην χώρα,[152] η οποία αποτελεί πάντα μία κινητήριο δύναμη για την αγορά κατοικίας. Παρόλα αυτά σύμφωνα με τους Καραμούζη και Χαρδουβέλη οι τιμές των ακινήτων παρέμειναν σταθερές μέχρι και το 2005 στην Γερμανία[153]. Στην πορεία όμως αυξήθηξαν ελάχιστα λόγω αύξησης της ζήτησης των ακινήτων, χωρίς όμως να δημιουργείται φούσκα στα ακίνητα στην Γερμανία. Αυτό θεωρώ ότι οφείλεται στο γεγονός ότι η τραπεζική κρίση της γερμανικής οικονομίας έχει επιβραδύνει την πίστωση για αγορά κατοικίας, όπως επιβεβαιώνεται και από προηγούμενες μελέτες του Charles Kindleberger[154] κατά την

151 http://epp.eurostat.ec.europa.eu

152 http://www.globalresearch.ca/ The Euro Crisis, Contradictions Between Countries in the Periphery and Centre of the European Union, Eric Toussaint, November 26,2013.

153 "Αγορά Κατοικίας: Τάσεις και Επενδυτικές Ευκαιρίες" Νικόλαος Καραμούζης και Γκίκας Χαρδουβέλης, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007, σελίδες 37-41.

154 Charles Kindleberger, Robert Aliber "Manias, Panics and Crashes, A History of Financial Crisis"

διάρκεια των κρίσεων λόγο φιλοκυκλικότητας του τραπεζικού συστήματος. Επίσης να αναφερθεί ότι μικρές αυξομειώσεις οφείλονται και σε μικρές μειώσεις και αυξήσεις του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Παρακάτω αναλύεται και ο δείκτης παραγωγής.

Στην Ελλάδα και την Ισπανία παρατηρείται μεγάλη μείωση της δραστηριότητας του κλάδου των κατασκευών από το 2006 και μετά, μετά από μία έντονη δραστηριότητα κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας.

Όπως αναφέρουν και οι Καραμούζης και Χαρδουβέλης (2007) η Ελλάδα δεν εμφάνιζε δείγματα ύπαρξης φούσκας στα ακίνητα[155], σε αντίθεση με την Ισπανία. Παρατηρήθηκε ωστόσο μία μικρή αύξηση στην τιμή των ακινήτων η οποία δεν χαρακτηρίζεται επικύνδυνη. Φτάνουμε έτσι στο υψηλότερο μερίδιο ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν το 2006 όπου ο κλάδος αντιπροσωπεύει περίπου το 9%. Χαρακτηριστικό εδώ αποτελεί το γεγονός ότι η Ελλάδα χρηματοδοτήθηκε επαρκώς από την Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να προβεί σε έργα διάνοιξης δρόμων, σήραγγων, ανακαίνισης των σιδηρογραμμών, επέκτασης του μετρό και άλλα τα οποία ανεβάζουν την δραστηριότητα του κλάδου. Από εκείνη την χρονολογία και μετά παρατηρώ πτώση του ποσοστού, η οποία δεν οφείλεται σε αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, αλλά σε πτώση της προστιθέμενης αξίας του κλάδου. Η πτώση συνοδεύεται και από πτώση των τιμών των ήδη υπαρχόντων ακινήτων[156]. Επίσης η ολοένα και αυξανόμενη φορολογία στην ακίνητη περιουσία έρχεται για να επιδεινώσει περισσότερο την δραστηριότητα του κλάδου και από το 9% το 2006 φτάνουμε στο 2,1% το 2012. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος η φορολογία στα ακίνητα αυξήθηκε κατά την διάρκεια της κρίσης 800% περίπου στην Ελλάδα[157].

Η Ισπανία όπως προαναφέρθηκε παρουσίασε φούσκα στα ακίνητα όπως επισημαίνεται και από πληθώρα ερευνητών. Η ιδιοκατοχή ακίνητης περιουσίας ήταν ιδιαίτερα υψηλή στην περίπτωση της εν λόγω χώρας και συνοδεύτηκε και από αύξηση της πίστωσης μέσω των λεγόμενων cajas. Σύμφωνα με τον Charles Kindleberger η εξάπλωση της πίστης μπορεί να επιφέρει φούσκα στα ακίνητα όπως συνέβη και στην περίπτωση της Αμερικής το 1925. Η φούσκα τελικά έσκασε όπως αναφέρει και η Lawrence Knight (2006)[158], με αποτέλεσμα η κρίση να περάσει στον τραπεζικό κλάδο και κατόπιν στην πραγματική οικονομία. Ο κλαδος συρρικνώνεται και από το 12,1% το οποίο ήταν και το υψηλότερο ποσοστό το 2006 φτάνει στο 8,1% το 2012. Όπως στην Ελλάδα, έτσι και στην Ισπανία, η υψηλή φορολόγηση, η αβεβαιότητα, η μειωμένη παροχή πίστης από τον τραπεζικό κλάδο και η αυξανόμενη ανεργία πιστεύω ότι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην πτώση που παρατηρείται.

---

155 "Αγορά Κατοικίας: Τάσεις και Επενδυτικές Ευκαιρίες" Νικόλαος Καραμούζης και Γκίκας Χαρδουβέλης, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007, σελίδες 163-187.

156 http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/realestate/default.aspx

157 www.bankofgreece.gr

158 Lawrence Knight "Spanish Economy: What is to blame for its problems", BBC News 25/12/2012

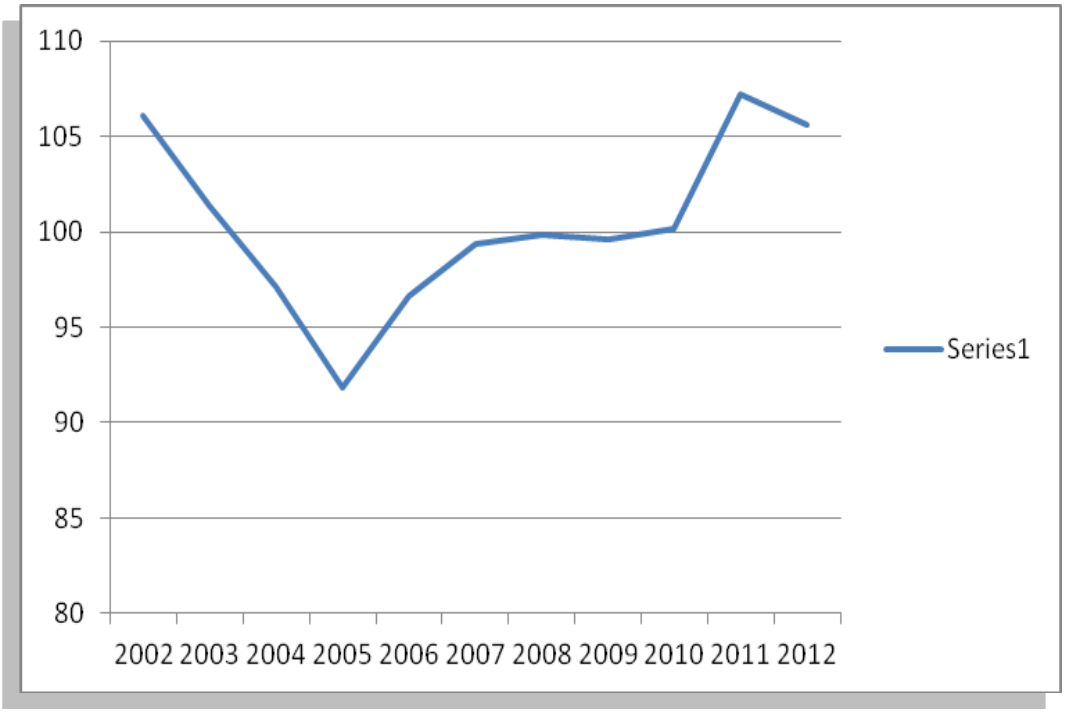
Στην Ιταλία ο κλάδος των κατασκευών δείχνει να επηρεάζεται, αλλά όχι σε τόσο μεγάλα επίπεδα. Το μεγαλύτερο ποσοστό είναι το 6,19% το 2009 και έπειτα παρατηρείται μία μικρή μείωση, με αποτέλεσμα να έχουμε ένα 5,36% στο τέλος του 2012. Χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι ο κατασκευαστικός κλάδος δεν υπήρξε ποτέ ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στην Ιταλία και περιοριζόταν μόνο σε ανακατασκευές, αναπαλαιώσεις κτηρίων και ανακαινίσεις, λόγω αυστηρού νομοθετικού πλαισίου που απαγορεύει κατεδαφίσεις παλαιών κτηρίων και κατασκευή νέων στην θέση τους[159]. Αυτό πιστεύω ότι εξηγεί και τις πολύ μικρές αλλαγές στον κατασκευαστικό κλάδο της Ιταλίας, καθώς εξαρχής δεν υπάρχει μεγάλη κινητικότητα στην αγοραπωλησία των ακινήτων, η οποία θα μπορούσε να επηρεαστεί από την υπάρχουσα κρίση που αντιμετωπίζει το κράτος τελευταία.

ΔΕΙΚΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΙΤΑΛΙΑ
2002	106,11	277,20	142,08	100,57
2003	101,33	261,43	152,25	102,95
2004	97,08	219,37	155,80	106,11
2005	91,86	134,95	172,82	105,95
2006	96,67	139,27	176,68	109,42
2007	99,38	159,39	169,01	117,47
2008	99,86	171,37	141,43	116,70
2009	99,62	141,51	125,56	103,41
2010	100,17	100,05	99,94	99,99
2011	107,17	72,27	80,36	95,00
2012	105,63	53,21	76,00	82,39

[159] http://www.costruttori.sa.it/

Πίνακας 8[160]: Ο δείκτης παραγωγής για τον κλάδο των κατασκευών για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2012[161].

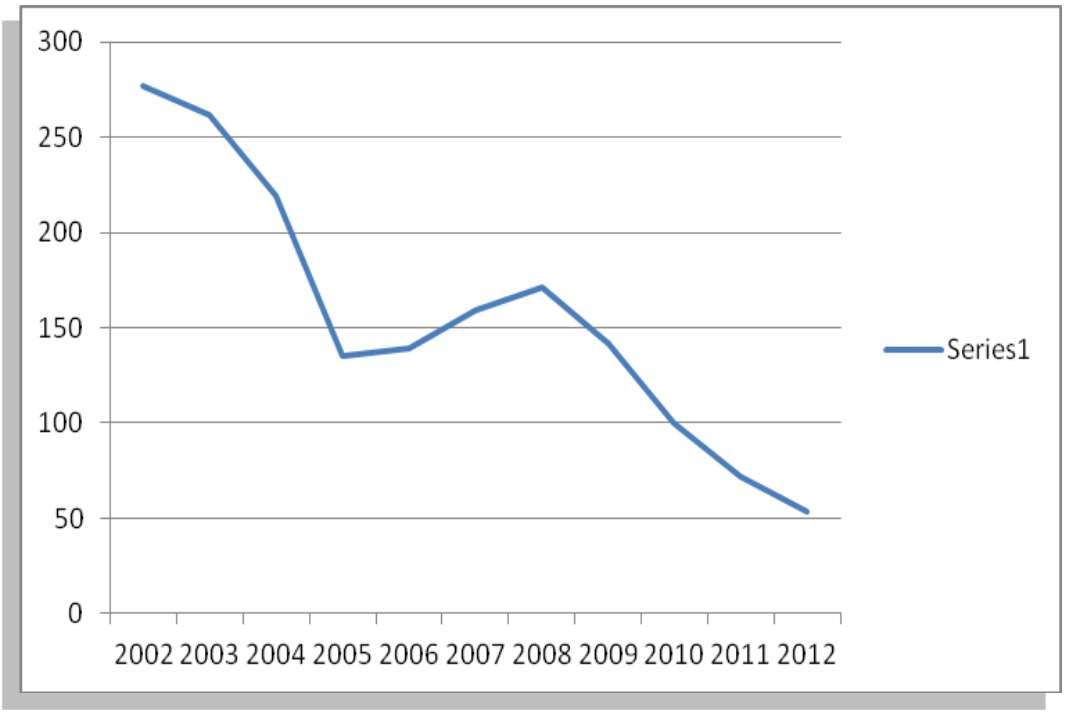

Γράφημα 18[162]: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία.

[160] www.oecd.org

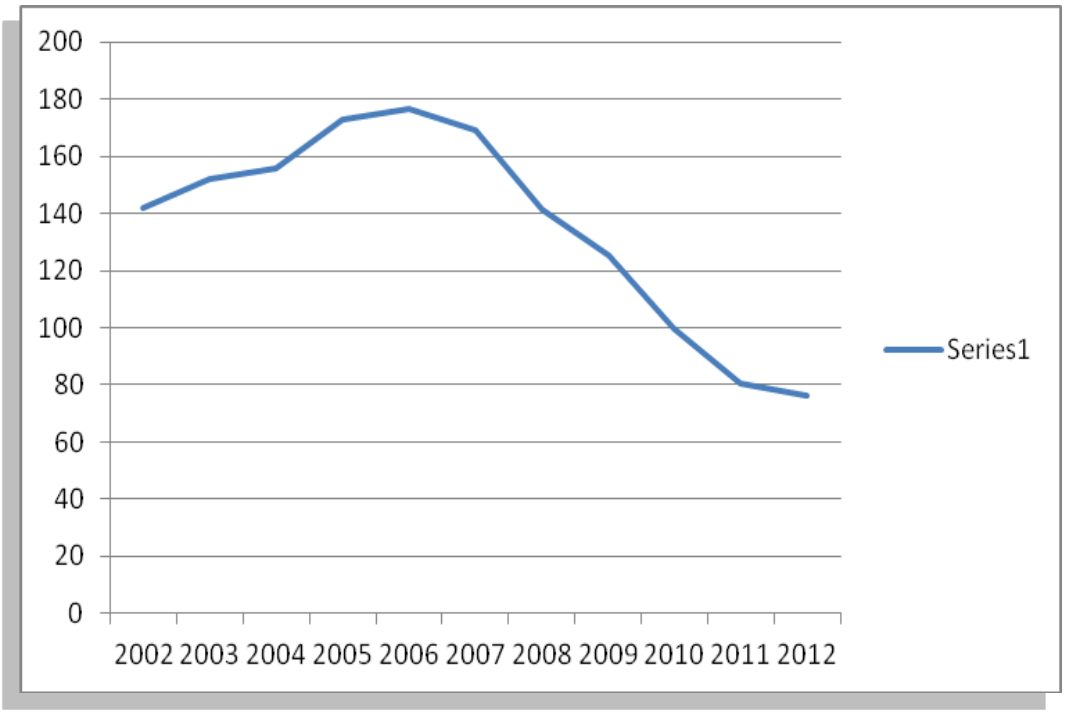
[161] Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογίζεται σε τρέχουσες τιμές. Στρογγυλοποιήσεις έχουν γίνει, αλλά σε επίπεδο που δεν επηρεάζουν το ποσοστό του κλάδου στο ΑΕΠ.

[162] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

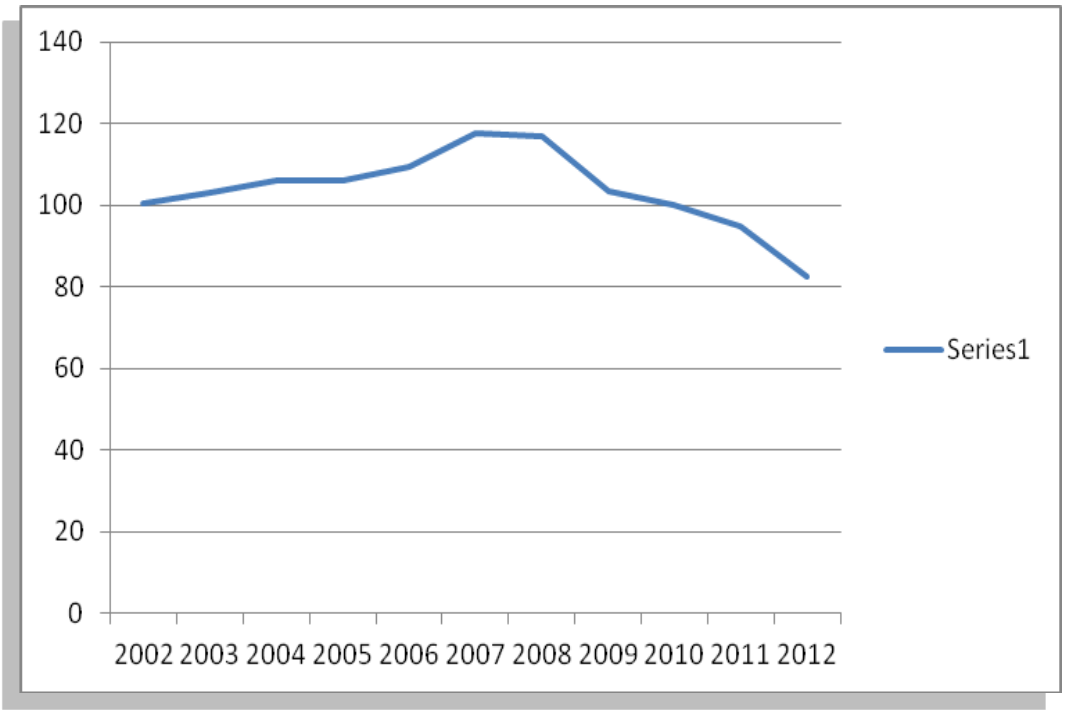
Γράφημα 19[163]: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ελλάδα.

[163] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Γράφημα 20[164]: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ισπανία.

[164] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Γράφημα 21[165]: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής των Κατασκευών ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ιταλία.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Κοιτάζοντας τον δείκτη παραγωγής για τον κλάδο των κατασκευών μπορούμε να βγάλουμε πολλά συμπεράσματα. Χαρακτηριστικό αυτού του δείκτη, που μας ενδιαφέρει στην προκειμένη περίπτωση είναι το γεγονός ότι λαμβάνει υπόψην του την ύπαρξη φούσκας, που στην περίπτωση της Ισπανίας υπήρξε κατά την διάρκεια της δεκαετίας που μελετάμε.

Η Γερμανία παρουσιάζει μία κίνηση στον δείκτη παράλληλη με το μερίδιο του κλάδου ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Προ κρίσεως ο δείκτης κινούταν σε πτωτικά επίπεδα, ενώ κατόπιν κρίσεως άρχισε να ανακάμπτει. Η ζήτηση για τα ακίνητα είχε αρχίσει να ανεβαίνει και μαζί με αυτήν αυξήθηκαν ελάχιστα οι τιμές των ακινήτων. Τα ευρήματα από την ανάλυση τόσο του ποσοστό ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, όσο και του δείκτη παραγωγής για την περίπτωση της Γερμανίας έρχονται σε αντίθεση με

[165] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

την αρχική μου πεποίθηση ότι ο κατασκευαστικός κλάδος θα παρουσίαζε ανάπτυξη προ κρίσεως και πτωτικές τάσεις κατόπιν αυτής. Θεωρώ ότι το ανεβασμένο μισθολογικό επίπεδο μπορεί να εξηγήσει την αγορά ακίνητης περιουσίας για την Γερμανία. Σε αντίθεση με άλλους κλάδους της Γερμανικής οικονομίας οι οποίοι παρουσίασαν ύφεση λόγω πληθωρισμού, ο κατασκευαστικός κλάδος δεν εμφάνισε ύφεση μετά την κρίση, λόγω μικρής αύξησης των τιμών των ακινήτων. Επίσης θα πρέπει να συμπεριλάβουμε υπόψη μας το ότι τα ακίνητα από την φύση τους παρουσιάζουν ιδιομορφία λόγω του ότι η αγορά τους δεν ανταγωνίζεται αυτές άλλων οικονομιών. Δηλαδή δεν δίνεται η δυνατότητα στον αγοραστή να "εισάγει" ένα ακίνητο, λόγω μη δυνατότητας μεταφοράς του. Έτσι η πορεία του κλαδου των ακινήτων στην Γερμανία δεν επηρεάζεται από την πορεία του αντίστοιχου κλάδου σε άλλη χώρα. Επίσης τα ακίνητα για τον λόγο που ανέφερα παραπάνω δεν αποτελούν κομμάτι εξαγωγικό, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει παραδείγματος χάρην πτώση των "εξαγωγών" τους λόγο μειωμένων παραγγελιών, όπως παρατηρείται στην μεταποίηση. Έτσι η αγοραστική δύναμη των γερμανών πολιτών εμφανίζεται αυξημένη σχετικά με την αγορά ακίνητης περιουσίας με αποτέλεσμα την ανοδική πορεία του δείκτη.

Ο δείκτης παραγωγής παρουσιάζει πτωτικές τάσεις για την Ελλάδα μέχρι και το 2004. Παρατηρώ ότι ο δείκτης το 2002 βρίσκεται σε πολύ υψηλά επίπεδα. Η Ελλάδα διήνυσε μία περίοδο οικονομικής ανάπτυξης κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '90 η οποία είχε ευνοήσει την αγορά ακίνητης περιουσίας. Κατόπιν και μέχρι το 2008 άρχισε να ανακάμπτει. Στην ανάκαμψη αυτήν θεωρώ ότι συμβάλλουν δύο παράγοντες. Ο πρώτος παράγοντας είναι αυτός των προσδοκιών σύμφωνα με τον Charles Kindleberger. Η χώρα την περίοδο μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες κατέγραφε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη, η οποία τροφοδοτούσε την παροχή τραπεζικών δανείων και ιδιαίτερα δανείων για την αγορά κατοικίας με αποτέλεσμα την κατασκευή πολλών κατοικιών. Ο δεύτερος παράγοντας είναι το ότι πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Ελλάδα έγιναν πολλά δημόσια έργα τα οποία χρηματοδοτούνταν από το κράτος. Οι πληρωμές όμως σε τέτοιες πριπτώσεις δεν γίνονται άμεσα, αλλά κατόπιν της παράδοσης των έργων, με αποτέλεσμα την καθυστερημένη αναγνώριση των εσόδων από τις εταιρείες που τα ανέλαβαν[166]. Έτσι παρατηρείται ανάκαμψη του δείκτη για την τετραετία 2004 με 2008. Μετά από εκείνη την τετραετία, ο δείκτης αρχίζει να συρρικνώνεται με αποτέλεσμα να φτάσει στα χαμηλότερα επίπεδα το 2012. Όπως αναφέρουν και οι Καραμούζης και Χαρδουβέλης (2007)[167] ο κατασκευαστικός κλάδος επηρεάζεται άμεσα από την φορολογία. Η σχέση που υπάρχει μεταξύ φορολογίας και αγοράς ακίνητης περιουσίας είναι αντίθετη, δηλαδή όσο πιο πολύ ανεβαίνουν οι φορολογικοί συντελεστές, τόσο λιγότερο αγοράζουν οι πολίτες. Στην Ελλάδα, η φορολογία των ακινήτων αυξήθηκε κατακόρυφα, με αποτέλεσμα την πτώση στην αγορά ακινήτων, την χρεοκοπία πολλών κατασκευαστικών εταιρειών και την πώληση των ελαχίστων ακινήτων που πωλήθηκαν κατά την τετραετία 2008 με 2012 σε πολύ χαμηλές τιμές. Επίσης από την παροχή πίστης για την αγορά κατοικίας τα

166 Ελληνικό Λογιστικό Σχέδιο: Υποσημείωση Περί Αναγνώρισης Εσόδων σε Ετεροχρονισμένο Χρονικό Διάστημα από την Ημερομηνία όπου τα Έσοδα γίνονται Δεδουλευμένα.

167 "Αγορά Κατοικίας: Τάσεις και Επενδυτικές Ευκαιρίες" Νικόλαος Καραμούζης και Γκίκας Χαρδουβέλης, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007, σελίδες 163-187.

προηγούμενα χρόνια πριν την κρίση, επηρεάστηκαν οι ελληνικές τράπεζες, καθώς με το ξέσπασμα της κρίσης πολύ δανειολήπτες αδυνατούσαν να αποπληρώσουν τα δάνεια τα οποία είχαν πάρει. Τα λεγόμενα κόκκινα δάνεια έχουν φτάσει σε υψηλά επίπεδα, ενώ οι ρυθμίσεις που γίνονται μεταξύ τραπεζών και δανειοληπτών δεν έχουν επιφέρει καλύτερα αποτελέσματα. Έτσι η κρίση χρέους εξαπλώθηκε και στον τραπεζικό τομέα της χώρας ο οποίος τα προηγούμενα χρόνια όπως αναφέρω και παραπάνω βρισκόταν σε πολύ μεγάλη τροχιά ανάπτυξης στον Βαλκανικό χώρο.

Αντίστοιχα στην Ισπανία, ο δείκτης παραγωγής παρουσίασε άνοδο μέχρι και το 2006, η οποία θεωρώ ότι αποτελεί την χρονιά που σηματοδοτεί την κορύφωση της φούσκας, ενώ από εκείνη την χρονιά και μέχρι και το τέλος του 2012 έπεσε κατακόρυφα από 176,68 στις 76 μονάδες. Από τα μέσα Ιουνίου του 2007 μέχρι και τα μέσα Ιουνίου του 2008, δηλαδή σε διάστημα ενός έτους οι πωλήσεις ακινήτων μειώθηκαν κατά 25,3%.[168] Η κατάσταση του κατασκευαστικού κλάδου επιδεινώνεται από το γεγονός ότι τα ακίνητα αποτέλεσαν το υποκείμενο της φούσκας. Αυτό πιστεύω ότι αποτελεί παράγοντα κλειδί στην κατανόηση της πορείας του κλάδου, καθώς από την καταγραφή της φούσκας της τουλίπας μέχρι και σήμερα, αυτό που συμπεραίνω από την διεθνή βιβλιογραφία είναι το ότι η αγοραπωλησία και η τιμή του υποκειμένου της φούσκας καταρρέουν αμέσως μετά το σπάσιμο της φούσκας. Άλλος ένας παράγοντας που συμβάλλει στην επιδείνωση του κλάδου είναι το γεγονός ότι, όπως αναφέρω και στην πρώτη ενότητα, πολλές κατασκευαστικές εταιρείες που είχαν δανειστεί προκειμένου να κατασκευάσουν νέα κτήρια βρέθηκαν στο χείλος της χρεοκοπίας ή και χρεοκόπησαν με αποτέλεσμα να καθίσταται ανέφικτη η ανάκαμψη του κλάδου. Αυτό επιβεβαιώνει την πεποίθησή μου ότι η Ισπανική κρίση παρουσιάζει μεγάλες ομοιότητες με την Αμερικανική κρίση του 2008, όπου πολλά κτήρια έμειναν ημιτελή καθώς πολλές κατασκευαστικές εταιρείες, αλλά και τράπεζες κατέρρευσαν. Ακόμη θεωρώ ότι υπάρχει μεγάλη επιρροή μεταξύ της Αμερικανικής και της Ισπανικής οικονομίας καθώς οι δύο αυτές κρίσεις συνέβησαν η μία μετά την άλλη και είχαν ίδια αιτία, την κρίση στην αγορά ακινήτων η οποία επηρέασε και τον τραπεζικό κλάδο. Όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, έτσι και στην περίπτωση της Ισπανίας, η φορολογία των ακινήτων αυξήθηκε κατακόρυφα, αποτελώντας ένα από τα πολλά μέτρα λιτότητας προκειμένου να ανακάμψει η οικονομία. Η αντίστροφη σχέση μεταξύ φορολογίας και αγοράς ακίνητης περιουσίας περιγράφηκε παραπάνω και κρίνω ότι διαδραμάτισε άλλον έναν παράγοντα επιδείνωσης του κατασκευαστικού κλάδου της Ισπανικής οικονομίας.

Η Ιταλία σε αντίθεση με την Ελλάδα και την Ισπανία δεν παρουσιάζει τόσο μεγάλες αυξομειώσεις στον δείκτη παραγωγής. Αυτό επεξηγείται από το αυστηρό νομοθετικο πλαίσιο που την διέπει σχετικά με τις κατασκευές από το αρμόδιο Υπουργείο του κράτους[169]. Επίσης η Ιταλία, όπως και η Γερμανία αποτελούν χώρες όπου η ιδιοκατοχή ακίνητης περιουσίας δεν είναι σε υψηλά επίπεδα σε αντίθεση με την Ελλάδα και την Ισπανία που βρίσκονται στις δύο πρώτες θέσεις στην ιδιοκατοχή σύμφωνα με τους

[168] Leslie Crawford ''Boomtime. Spain waits for the bubble to burst.'' Financial Times 8/6/2008.

[169] Italian Ministry of Housing

Καραμούζη και Χαρδουβέλη (2007).[170] Τα υψηλότερα επίπεδα του δείκτη παρουσιάζονται το 2007 ενώ η πορεία του δείκτη παρέμεινε καθοδική μέχρι και το 2012. Αντίστοιχα και σε αυτήν την περίπτωση η φορολογία ακινήτων αυξήθηκε και μάλιστα βασίστηκε στην παλαιότητα του εκάστοτε ακινήτου, γεγονός που συνεπάγεται την σταδιακή αύξηση του φορολογικού συντελεστή καθώς η Ιταλία χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πολύ παλαιών κτηρίων. Και σε αυτήν την περίπτωση παρατηρώ ότι η αντίθετη σχέση αγοράς ακινήτου και φορολογίας επηρεάζει τα αποτελέσματα του κλάδου, τα οποία όμως λόγω ιδιομορφίας του Ιταλικού νομοθετικού πλαισίου δεν είναι τόσο χαμηλά όσο θα αναμέναμε. Ακόμη κρίνω ότι καθοριστικό ρόλο αποτελεί το γεγονός ότι το ιταλικό τραπεζικό σύστημα δεν υποφέρει από κόκκινα δάνεια[171] [172]για την αγορά κατοικίας με αποτέλεσμα να μην επηρεάζεται σε αντίθεση με το ισπανικό και το ελληνικό τραπεζικό σύστημα.

Συμπερασματικά παρατηρώ ότι σύμφωνα με τους Susan Wachten, Man Cho και Moon Joong Tcha (2014) [173] για την περίπτωση της Ιταλίας και της Ισπανίας η κορύφωση του κλάδου ήλθε το 2006 και το 2007 αντίστοιχα. Αντίθετα, για την περίπτωση της Ελλάδας, η κορύφωση του κλάδου ήλθε το 2002 κατά την διάρκεια της δεκαετίας που μελετώ. Η Ελλάδα και η Ισπανία παρουσίασαν μεγάλα αποτελέσματα στον κλάδο τα οποία μειώθηκαν δραστικά κατά την διάρκεια της δεκαετίας, ενώ η Ιταλία δεν παρουσίασε μεγάλες αυξομειώσεις αλλά εμφάνισε σαφή μείωση στα αποτελέσματα του κλάδου. Η Γερμανία έρχεται σε αντίθεση με τους εν λόγω ερευνητές να εμφανίσει μία αντίθετη συμπεριφορά κατά την διάρκεια της κρίσης, η οποία ερμηνεύεται κατά την γνώμη μου από την αύξηση του μισθολογικού και βιοτικού επιπέδου των γερμανών πολιτών, σε αντίθεση με αυτού των ελλήνων, των ισπανών και των ιταλών.

Ο Kostas Tsatsaronis (2005)[174] επιβεβαιώνεται, καθώς προέβλεψε την μείωση στην δραστηριότητα του κατασκευαστικού κλάδου, πριν ακόμη αντιληφθούμε την επερχόμενη, για τα δεδομένα της χρονολογίας που μελέτησε, οικονομική κρίση. Και πάλι ωστόσο σε αντίθεση με την πρόβλεψή του έρχεται η Γερμανία.

Ακόμη θεωρώ όπως και οι Willem Karel Brauers, Simona Kildiene, Edmundas Kazimieras Zavadskas και Arturas Kaklauskas (2013)[175], ‘ότι η Ισπανική κρίση είναι εκείνη που έχει επηρεάσει περισσότερο τον ενδοχώριο κατασκευαστι κό κλάδο καθώς στην ισπανική οικονομία καταγράφονται τα χαμηλότερα αποτελέσματα του κλάδου μετά την κρίση.

---

170 “Αγορά Κατοικίας: Τάσεις και Επενδυτικές Ευκαιρίες” Νικόλαος Καραμούζης και Γκίκας Χαρδουβέλης, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007, σελίδες 163-187.

171 Italian Ministry of Financial Affairs.

172 http://www.bancaditalia.it/

173 “The Global Financial Crisis and Housing, A New Policy paradigm.”, Susan Wachten, Man Cho and Moon Joog Tcha, KDI Series in Economic Policy and Development,2014, pp 150-152.

174 Tsatsaronis Kostas, 2005 “What Drives House Price Dynamics – Cross Country Evidence”, Presentation given at the EC Workshop on Housing and Mortgage Markets and the EU Economy, Brussels, November 21.

175 “The Construction Sector in Twenty European Countries During The Recession 2008-2009 – country rating by Multimoora.” Willem Karel Brauers, Simona Kildiene, Edmundas Kazimieras Zavadskas and Arturas Kaklauskas, International Journal of Strategic Property Management, March 1, 2012.

ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ

Η μεταποίηση είναι η παραγωγή εμπορευμάτων για χρήση ή πώληση με τη χρήση εργασίας και μηχανημάτων, εργαλείων, χημικής και βιολογικής επεξεργασίας. Ο όρος μπορεί να αναφέρεται σε μια σειρά ανθρώπινης δραστηριότητας, από την χειροτεχνία μέχρι και την χρήση υψηλής τεχνολογίας και αναφέρεται στην μετατροπή των πρώτων υλών σε έτοιμα αγαθά σε μεγάλη κλίμακα. Τέτοια τελικά προϊόντα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή άλλων, πιο σύνθετων προϊόντων, όπως αεροσκάφη, τις οικιακές συσκευές ή αυτοκίνητα, ή πωλούνται σε χονδρεμπόρους, οι οποίοι με τη σειρά τους πωλούν στους λιανοπωλητές, οι οποίοι στη συνέχεια τα πωλούν σε τελικούς χρήστες, δηλαδή στους καταναλωτές[176].

Η μεταποίηση μπορεί να λάβει χώρα κάτω από όλα τα είδη των οικονομικών συστημάτων. Σε μια ελεύθερη οικονομία της αγοράς, η κατασκευή συνήθως κατευθύνεται προς τη μαζική παραγωγή των προϊόντων προς πώληση στους καταναλωτές με κέρδος. Σε μία κολλεκτιβιστική οικονομία, η κατασκευή πιο συχνά καθοδηγείται από το κράτος. Σε μικτές οικονομίες της αγοράς, η δραστηριότητα της μεταποίησης εμφανίζεται κάτω από κάποιο βαθμό κρατικών ρυθμίσεων.

Στην σύγχρονη οικονομία περιλαμβάνει όλες τις ενδιάμεσες διαδικασίες που απαιτούνται για την παραγωγή και την ενσωμάτωση των συστατικών ενός προϊόντος.

Σύμφωνα με ορισμένους οικονομολόγους, η μεταποίηση είναι ένας πλουτοπαραγωγικός τομέας της οικονομίας, σε αντίθεση με τον τομέα των υπηρεσιών, ο οποίος αντανακλά τον πλούτο, ο οποίος καταναλώνεται[177] [178]. Οι αναδυόμενες τεχνολογίες έχουν παράσχει κάποια νέα αύξηση προηγμένων δυνατότητων παραγωγής και απασχόλησης στην μεταποίηση. Ο εν λόγω κλάδος παρέχει σημαντική υποστήριξη για την εθνική οικονομία ενός κράτους.

Η ερεύνα που γίνεται κατά την διάρκεια της κρίσης που διανύουμε παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ο 21ος αιώνας χαρακτηρίζεται από την εξάπλωση των τεχνολογικών μέσων που οι άνθρωποι έχουν στα χέρια τους και κυρίως του Διαδικτύου, το οποίο σε αντίθεση με το παρελθόν συμβάλλει σημαντικά. Σήμερα, δίνεται η δυνατότητα μέσω ιστοσελίδων να πουλούν προϊόντα σε όλο τον κόσμο με μεγάλη ταχύτητα και ευκολία, γεγονός που οξύνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των διαφόρων οικονομιών.

Εκτός αυτού δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι στο παιχνίδι του ανταγωνισμού και κυρίως μέσω του διαδικτύου, έχει εισέλθει η Κίνα, η οποία προσφέρει προϊόντα σε υπερβολικά χαμηλές τιμές με αποτέλεσμα να καταττάσσεται πρώτη χώρα, μετά την Ευρωπαϊκή

176 Βλ. Business Dictionary

177 Friedman, David (2006). "No Light at the End of the Tunnel". Los Angeles Times. New America Foundation. Retrieved 2007-05-12.

178 Joseph Keith (1976) "Monetarism is not Enough".Center for Policy Studies. Margaret Thatcher Foundation. Retrieved 2007-05-12.

Ένωση ανάλογα με τα επίπεδα δραστηριότητας του κλάδου σε παγκόσμιο επίπεδο, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα[179].

Ακόμη, το γεγονός ότι πλέον η Γερμανία, η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιταλία βρίσκονται σε μία νομισματική ένωση που έχει μετατοπίσει τα εμπορικά σύνορα και έχει άρρει τους οικονομικούς δασμούς του παρελθόντος, οξύνει περαιτέρω τον ανταγωνισμό, θύματα του οποίου είναι κυρίως οι μικρές επιχειρήσεις, που δεν μπορούν να ανταγωνιστούν τις μεγάλες, καθώς δεν έχουν τα απαραίτητα τεχνολογικά μέσα, την τεχνογνωσία, την εύκολη πρόσβαση στην αγορά χρήματος, τις οικονομίες κλίμακος και φάσματος. Τα παραπάνω είναι αδιαμφισβήτητοι παράγοντες που συμβάλλουν στην βιωσιμότητα μίας επιχείρησης με θετικό τρόπο, ενώ η απώλειά τους μπορεί να καταστεί καταστροφική και να καταλήξει στην χρεοκοπία μία επιχείρηση.

Εργατικά συνδικάτα και συντεχνίες έχουν διαδραματίσει έναν ιστορικό ρόλο στην διαπραγμάτευση των δικαιωμάτων και των μισθών των εργαζομένων στον συγκεκριμένο κλάδο. Νομοθεσία για το περιβάλλον και την προστασία της εργασίας είναι διαθέσιμη στις αναπτυγμένες χώρες, ενώ μπορεί να μην είναι διαθέσιμη στον τρίτο κόσμο.

Η σημασία της μεταποίησης κατά την διάρκεια της κρίσης που διανύουμε είναι ζωτικής σημασίας, καθώς οι τρείς από τις τέσσερις χώρες υπό μελέτη βρίσκονται πολύ υψηλά στην κατάταξη των χωρών, ανάλογα με τα επίπεδα δραστηριότητας του κλάδου σε παγκόσμιο επίπεδο, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα. Πιο συγκεκριμένα, η Γερμανία, η Ιταλία και η Ισπανία βρίσκονται στην τέταρτη, στην έκτη και την δέκατη Πέμπτη θέση αντίστοιχα, σύμφωνα με τα δεδομένα του 2012[180].

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Αν και η κρίση δεν έχει τελειώσει ακόμα, με αποτέλεσμα να μην μας δίνεται η δυνατότητα να κοιτάξουμε τα αποτελέσματα από μακριά και κατ'επέκταση πιο αντικειμενικά, είναι αρκετοί εκείνοι που έχουν μελετήσει τους παράγοντες και τις επιπτώσεις της κρίσης στον κλάδο της μεταποίησης.

Οι Matilde Mas και Robert Stehrer (2012)[181] μελέτησαν μεταξύ άλλων κλάδων και την μεταποίηση στον Ευρωπαϊκό χώρο τα τελευταία χρόνια. Τα θύματα της κρίσης είναι οι χώρες εκείνες, των οποίων οι οικονομίες χαρακτηρίζονται από πολλές μικρές επιχειρήσεις, μεταξύ αυτών η Ιταλία, η Ισπανία και η Ελλάδα. Οι επιχειρήσεις αυτές δεν είχαν κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών τα προνόμια των μεγάλων επιχειρήσεων, με αποτέλεσμα

179 http://www.worldbank.org/

180 http://www.worldbank.org/

181 Matlide Mas and Robert Stehrer, Industrial Productivity in Europe. Growth and Crisis, 2012.

πολλές να βρίσκονται στο χείλος της χρεοκοπίας ή και να χρεοκοπούν. Όμως, ακόμη και προ κρίσεως αναφέρουν ότι παρατηρήθηκε πτώση στην δραστηριότητα του κλάδου για αυτές τις χώρες, καθώς η αύξηση του ανταγωνισμού με την ένταξη στην ευρωζώνη, η απαλλαγή των δασμών και η αδυναμία ανταγωνισμού του μικρών επιχειρήσεων συνέβαλε πτωτικά, αλλά όχι σε δραματικά επίπεδα. Αντίθετα αναφέρουν ότι η Γερμανία, αν και έχει επηρεαστεί από την κρίση, χαρακτηρίζεται από επιχειρήσεις παλαιές και μεγάλες, οι οποίες ενισχύονται και από την πεποίθηση που έχει επικρατήσει, ότι προσφέρουν αγαθά υψηλής ποιότητας. Η πεποίθηση αυτή αναφέρουν ότι συγγρατεί την γερμανική μεταποίηση από μία πτώση, ωστόσο περιγράφεται ότι στα από το 2008 και μετά ο κλάδος δεν έχει επανέλθει στα επίπεδα που κατέγραφε προ κρίσεως.

Οι Marin Marinov και Svetla Marinova (2013)[182] περιγράφουν ότι οι Ευρωπαϊκές χώρες δεν θα μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στον παγκόσμιο ανταγωνισμό καθώς παρατηρούνται ήδη πτωτικές τάσεις στην μεταποίηση, η οποία αποτελλεί βασικό πλουτοπαραγωγικό πυλώνα. Οι συγγραφείς εμβαθύνουν σε έναν παράγοντα που δεν εμφανίζεται συχνά στην βιβλιογραφία που επέλεξα. Πιο αναλυτικά, επικεντρώνονται στον παράγοντα της καινοτομίας. Αναφέρουν μάλιστα ότι οι Ευρωπαϊκές Οικονομίες, ακόμη και η Γερμανία που είναι η ισχυρότερη χώρα, παρουσίασαν και παρουσιάζουν ακόμη αδυναμία παροχής καινοτόμων προϊόντων. Τα αποτελέσματα τους, τα οποία παρουσιάζονται πτωτικά και για τις τέσσερις οικονομίες, συνδέονται με τον μειωμένο αριθμό πατεντών, ενώ πρωταθλήτριες είναι η Κίνα, η Ινδία και η Ρωσία για το διάστημα μετά την κρίση.

Οι Jacques Mazier, Maurice Basle και Jean Francois Vidal (1999)[183] περιγράφουν την σημαντικότητα του νομίσματος για την αγοραπωλησία αγαθών αλλά και των περιορισμών που άρρονται στην περίπτωση που οι διάφορες οικονομίες έχουν το ίδιο νόμισμα, καταλήγοντας ότι έχουμε αύξηση του ανταγωνισμού που σε περίπτωση μίας κρίσης μειώνει τα αποτελέσματα μίας οικονομίας όταν αυτή δεν έχει τις κατάλληλες επιχειρηματικές δομές να ανταπεξέλθει. Βασιζόμενη σε αυτό πιστεύω ότι η Ελλάδα, σίγουρα θα παρουσιάσει μειωμένα αποτελέσματα, καθώς δεν ήταν ανεπτυγμένη, αλλά αναπτυσσόμενη οικονομία κατά το ξέσπασμα της χρηματοοικονομικής κρίσης.

Αυτό που παρουσιάζει όμως μεγάλο ενδιαφέρον είναι η μελέτη των Nicoleta Buzila, Gianina Violeta Dragota, Ciprian Pavel και Codruta Daniela Pavel (2010)[184] οι οποίοι επισημαίνουν ότι χαρακτηριστικό της μεταποίησης στην Ευρώπη είναι η ενωποίηση πολλών επιχειρήσεων τα χρόνια μετά την κρίση. Θεωρώ ότι αυτός ο παράγοντας είναι στοιχείο κλειδί, καθώς μπορεί να συγκρατήσει τις πτωτικές τάσεις, στην περίπτωση που πολλές μικρές επιχειρήσεις εξαγοράζονται από μία μεγαλύτερη και άρα ανταγωνιστικότερη. Οι παραγωγικές τους μονάδες συνεχίζουν να λειτουργούν και οι τιμές που προσφέρονται είναι ελκυστικότερες στον καταναλωτή.

---

182 Marin Marinov and Svetla Marinova, Emerging Economies and Firms in the Global Crisis, 2013,pp 47-101

183 Jacques Mazier, Maurice Basle και Jean Francois Vidal, When Economic Crisis Endure, 1999, pp xxxii – xxxiii

184 Nicoleta Buzila, Gianina Violeta Dragota, Ciprian Pavel και Codruta Daniela Pavel (2010), The Impact of the Economic Crisis on European Retail.

ΠΟΣΟΣΤΟ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΕΠ

	2002	2003	2004	2005	2006
ΑΕΠ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ	1,922,470	1,933,440	1,983,540	2,006,360	2,086,280
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	433,000	436,080	452,140	458,690	489,840
% ΤΟΥ ΑΕΠ	22,5%	22,5%	22,7%	22,8%	23,47%
ΑΕΠ ΕΛΛΑΔΑΣ	139,114.9	154,303.7	166,540.1	172,594.7	183,658.6
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	14,212.9	14,771.3	15,492.5	16,986.9	17,917.4
% ΤΟΥ ΑΕΠ	10,2%	9,57%	9,30%	9,84%	9,75%
ΑΕΠ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	661,699	707,134	756,365	812,474	876,606
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	114,548	118,439	123,000	128,753	135,845
% ΤΟΥ ΑΕΠ	17,3%	16,7%	16,2%	15,8%	15,4%
ΑΕΠ ΙΤΑΛΙΑΣ	1,171,457	1,209,663	1,257,989	1,291,692	1,332,919
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	231,487.2	229,249.1	235,511.4	237,347.6	247,096.2
% ΤΟΥ ΑΕΠ	19,7%	18,9%	18,7%	18,3%	18,5%

Πίνακας 9[185]: Ο κλάδος της μεταποίησης ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2006[186].

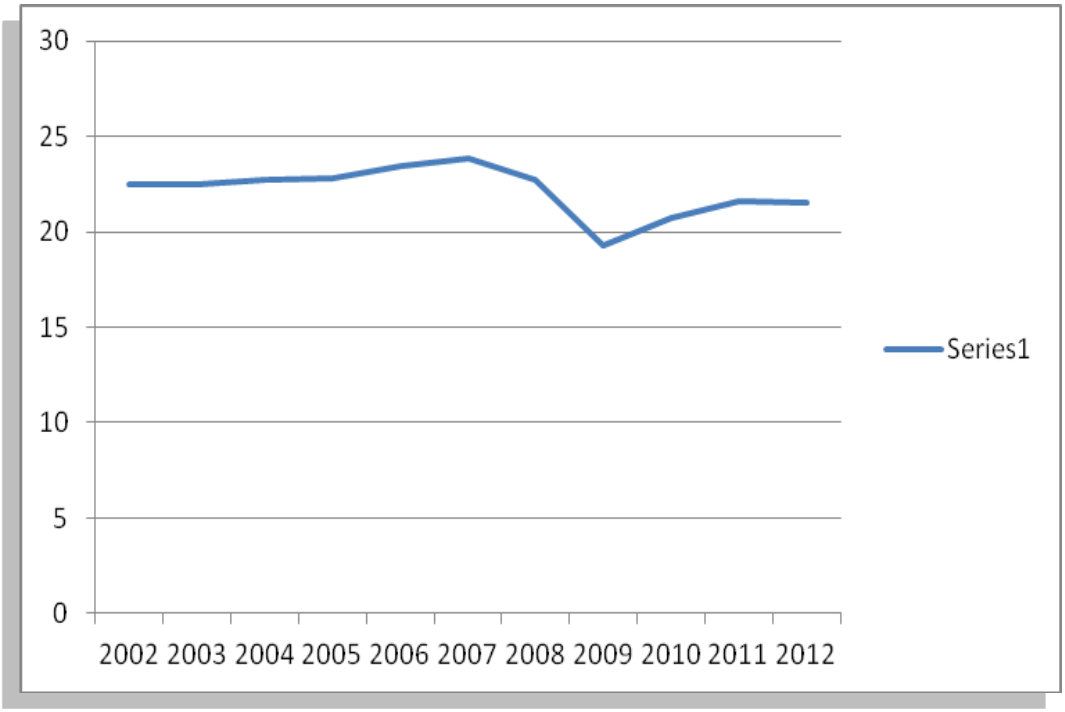
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ΑΕΠ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ	2,176,990	2,217,000	2,117,050	2,235,160	2,334,890	2,386,790
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	518,430	504,220	408,800	463,740	504,510	513,360
% ΤΟΥ ΑΕΠ	23,81%	22,7%	19,3%	20,7%	21,6%	21,5%

185 www.oecd.org

186 Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογίζεται σε τρέχουσες τιμές. Στρογγυλοποιήσεις έχουν γίνει, αλλά σε επίπεδο που δεν επηρεάζουν το ποσοστό του κλάδου στο ΑΕΠ.

ΑΕΠ ΕΛΛΑΔΑΣ	195,622.3	205,034.8	205,901.5	195,221.7	183,137	170,521.4
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	18,387.2	20,906.8	21,707.7	19,411.8	16,804.7	16,588.7
% ΤΟΥ ΑΕΠ	9,39%	10,1%	10,54%	9,94%	9,17%	9,72%
ΑΕΠ ΙΣΠΑΝΙΑΣ	945,990	997,029	972,192	954,810	959,762	944,219
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	141,295	144,239	124,125	120,719	118,253	107,066
% ΤΟΥ ΑΕΠ	14,9%	14,4%	12,7%	12,6%	12,3%	11,3%
ΑΕΠ ΙΤΑΛΙΑΣ	1,391,950	1,417,499	1,368,574	1,390,362	1,415,207	1,402,773
ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	262,735	257,061.5	224,083.7	232,709	201,542	183,742
% ΤΟΥ ΑΕΠ	18,8%	18,1%	16,3%	16,7%	14,2%	13,1%

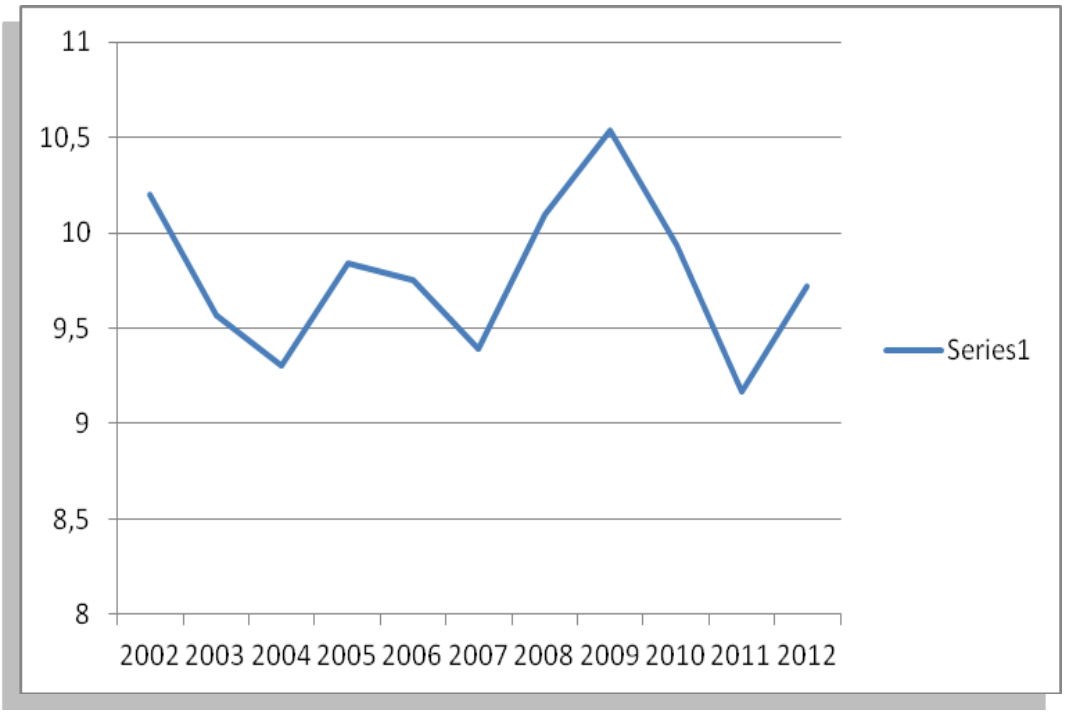
Πίνακας 10[187]: Ο κλάδος της μεταποίησης ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2007 μέχρι και το 2012[188].

187 www.oecd.org

188 Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογίζεται σε τρέχουσες τιμές. Στρογγυλοποιήσεις έχουν γίνει, αλλά σε επίπεδο που δεν επηρεάζουν το ποσοστό του κλάδου στο ΑΕΠ.

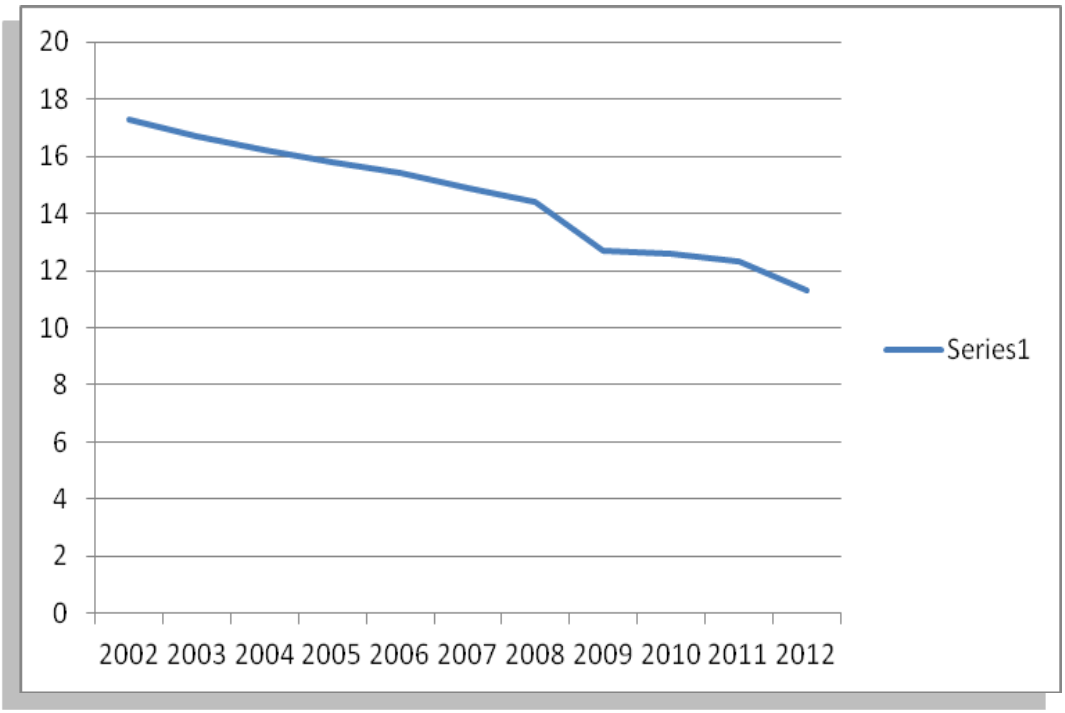
Γράφημα 22[189]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία.

Γράφημα 23[190]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ελλάδα.

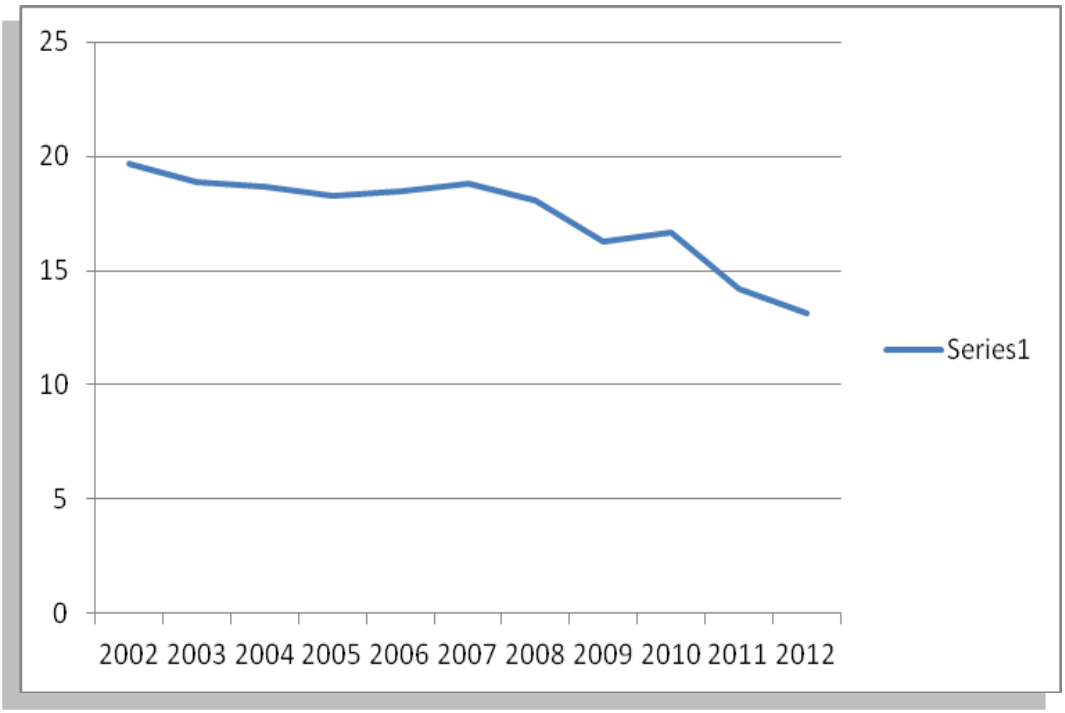
189 http://epp.eurostat.ec.europa.eu

190 http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Γράφημα 24[191]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ισπανία.

[191] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Γράφημα 25[192]: Διαγραμματική Απεικόνιση του μεριδίου της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ιταλία.

Αυτό που παρατηρώ από το ποσοστό της μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν είναι το ότι στην περίπτωση της Γερμανίας αποτελεί περίπου το ένα τέταρτο του ΑΕΠ. Η συνεισφορά του κλάδου, εφόσον το ποσοστό παρουσιάζεται τόσο υψηλό είναι ζωτικής σημασίας. Η ανοδική πορεία του ποσοστού είναι μέχρι και το 2007 και όπως τονίστηκε στην πρώτη ενότητα χαρακτηριστικό ρόλο έπαιξε το γεγονός ότι οι γερμανικές επιχειρήσεις κατά την περίοδο εκείνη αναπτύχθηκαν και απορροφούσαν μάλιστα μεγάλο αριθμό υπαλλήλων μειώνοντας δραστικά την ανεργία. Από το 2008 έως και το 2009 όπου η αβεβαιότητα ήταν αυξημένη στην Ευρωζώνη και με τους εξαγωγικούς συνεταίρους να βρίσκονται σε δύσκολη θέση η μεταποίηση υποχώρησε και άρχισε να ανακάμπτει από το 2010 και μετά, χωρίς όμως να φτάσει στα επίπεδα πριν την κρίση.

Η Ελλάδα έχει ένα μερίδιο του κλάδου που κατά μέσο όρο σε όλη την δεκαετία είναι περίπου στο 10%. Παρουσιάζονται μικρές αυξομειώσεις, που όμως δεν είναι μεγάλου μεγέθους, καταρρίπτοντας έτσι την αρχική μου πεποίθηση ότι η πτώση στον κλάδο θα ήταν μεγάλη. Αυτό που συμβαίνει στην Ελλάδα είναι το γεγονός ότι τα τρόφιμα και τα ποτά αποτελούν έναν κλάδο της μεταποίησης δυναμικά αναπτυσσόμενο κατά την διάρκεια της κρίσης που συμβάλλει στα τελικά αποτελέσματα της. Το ποσοστό

[192] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

συμμετοχής του κλάδου φτάνει στο 20% της μεταποίησης και βαίνει αυξανόμενο ακόμη και μετά το 2012[193]. Έτσι συγκρατείται η καθοδική πορεία του κλάδου, η οποία θα μπορούσε να ενισχυθεί από το γεγονός ότι οι κλάδοι της ένδυσης και της υπόδησης έχουν υποχωρήσει σε ποσοστό που αγγίζει το 35% από το 2008 μέχρι και το 2012[194]. [195]

Η Ισπανία και η Ιταλία έχουν υποστεί αμφότερες την μεγαλύτερη επίπτωση μεταξύ των χωρών υπό μελέτη στην μεταποίηση. Όπως εξηγείται και στην αρχική ενότητα, οι ισπανικές και οι ιταλικές επιχειρήσεις δεν μπόρεσαν να ανταπεξέλθουν στον ανταγωνισμό με την εισοδο των χωρών στο ευρώ και έτσι άρχισαν να συρρικνώνονται. Η καθοδική πορεία και στις δύο περιπτώσεις είναι σχεδόν συνεχής. Η Ισπανία από το 17,3% το 2002 καταλήγει στο 11,3% το 2012. Η Ιταλία από το 19,7% το 2002 καταλήγει στο 13,1%. Η τεράστια πτώση του σχεδόν 8% και για τις δύο αυτές χώρες, αντανακλά τις σοβαρές επιπτώσεις που μία χρηματοοικονομική κρίση μπορεί να έχει. Δυστυχώς δεν διατίθενται επαρκή στοιχεία προκειμένου να διευρενηθεί από ποιόν τομέα πηγάζει κυρίως αυτή η μεγάλη πτώση και να αναλυθεί το ποιοί είναι οι κλάδοι της μεταποίησης που ανταπεξέρχονται, όπως βρήκαμε για την περίπτωση της Ελλάδας.

ΔΕΙΚΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

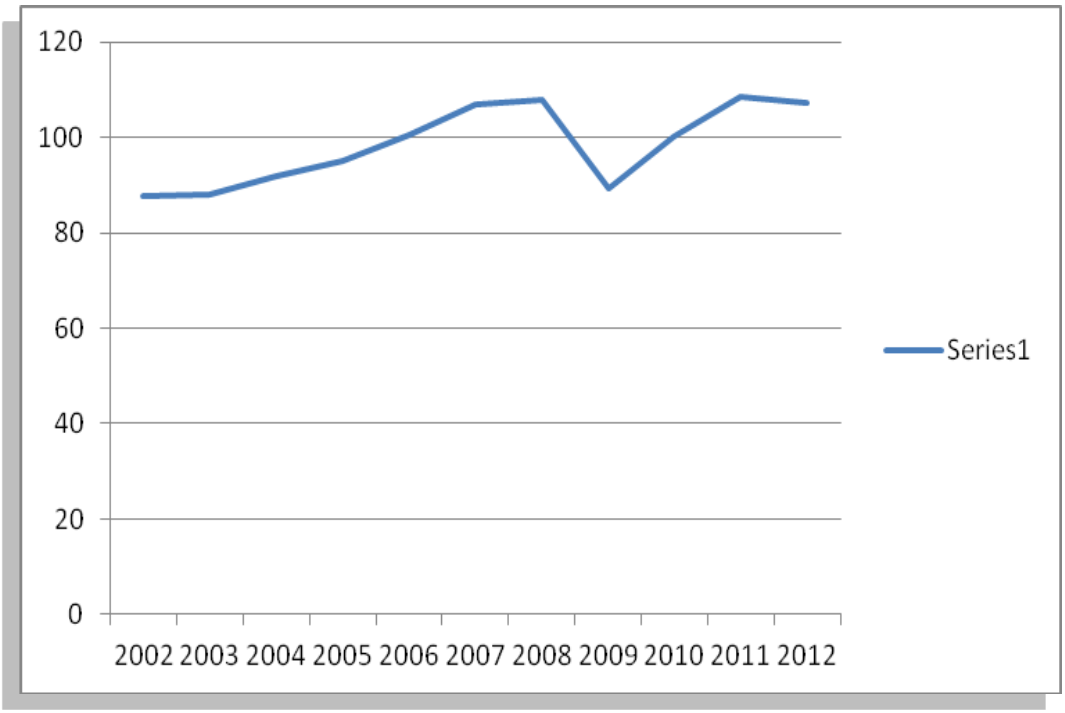
	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΙΤΑΛΙΑ
2002	87,71	121.08	118.76	116.53
2003	880,2	120.68	120.41	114.47
2004	91,95	121.35	122.19	115.27
2005	95,08	119.25	121.84	112.40
2006	100,65	121.65	126.72	116.14
2007	106,86	124.30	129.89	119.46
2008	107,82	118.34	119.65	115.45
2009	89,29	106.16	99.33	93.18
2010	100,03	100.07	99.97	99.95
2011	108,47	91.41	98.35	100.54
2012	107,29	87.66	90.95	93.93

193 http://www.iobe.gr/docs/research/RES_05_B_01032013REP_GR.pdf

194 Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου.

195 http://www.theguardian.com/world/2012/jan/30/greek-shoppers-economic-crisis-bites

Πίνακας 11[196]: Ο δείκτης παραγωγής για τον κλάδο της Μεταποίησης για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία από το 2002 μέχρι και το 2012[197].

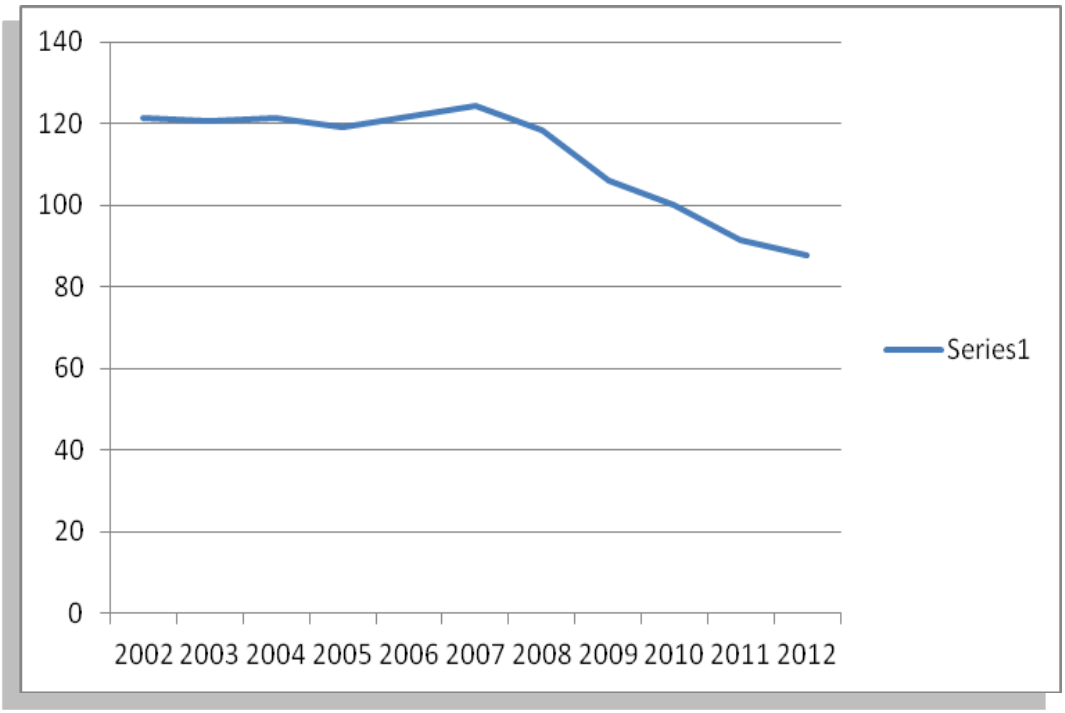

Γράφημα 26[198]: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία.

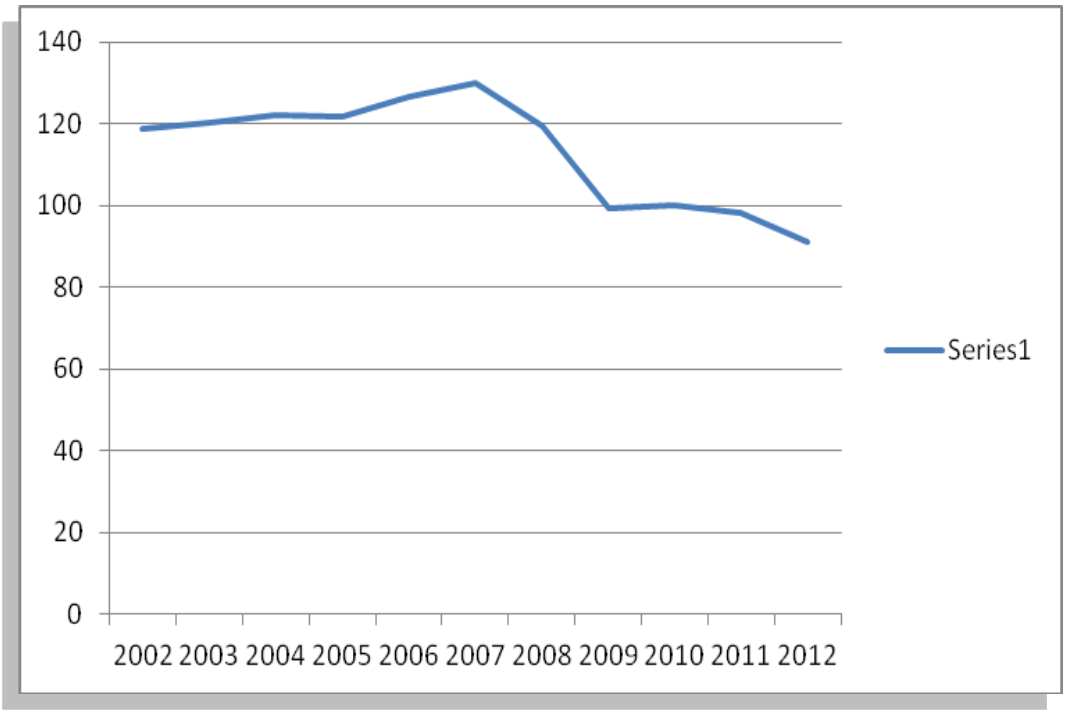
[196] www.oecd.org

[197] Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογίζεται σε τρέχουσες τιμές. Στρογγυλοποιήσεις έχουν γίνει, αλλά σε επίπεδο που δεν επηρεάζουν το ποσοστό του κλάδου στο ΑΕΠ.

[198] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

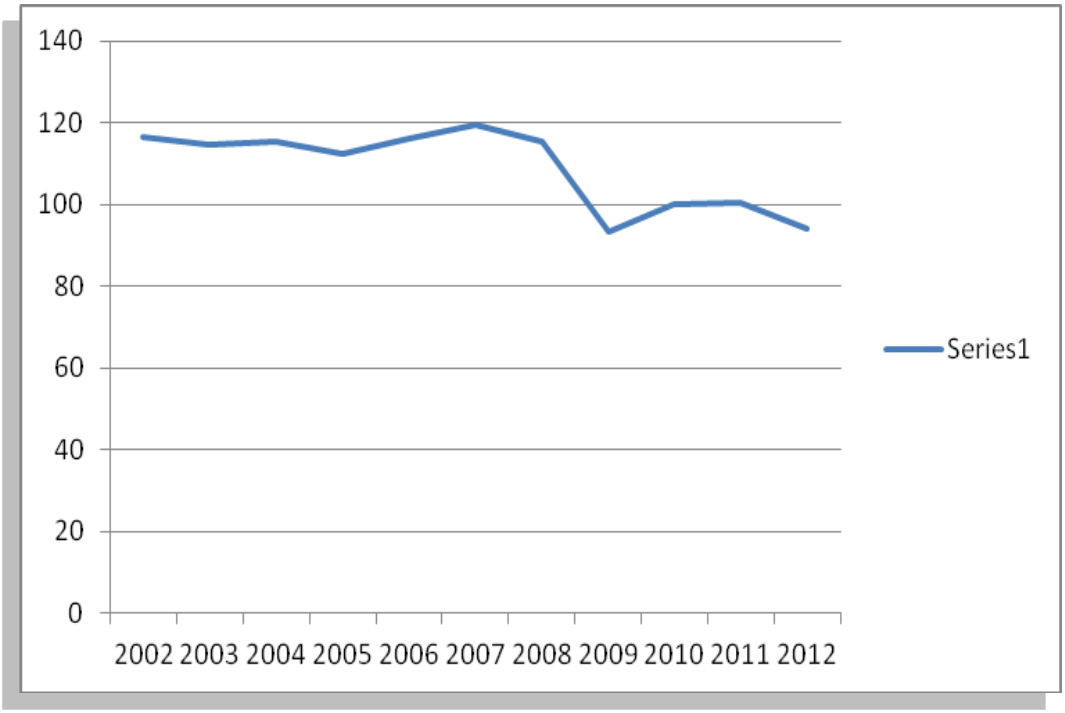

Γράφημα 27[199]: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ελλάδα.

[199] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

Γράφημα 28[200]: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ισπανία.

Γράφημα 29[201]: Διαγραμματική Απεικόνιση του Δείκτη Παραγωγής της Μεταποίησης ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Ιταλία.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η Γερμανική μεταποίηση βγαίνει νικήτρια από την τραπεζική κρίση που αντιμετωπίζει η χώρα. Παρατηρώ ότι μετά από μία μικρή κάμψη το 2009 και το 2010 στα αποτελέσματα του κλάδου λόγο μειωμένης κερδοφορίας και πτώσης των εξαγωγών, επανέρχεται δυναμικά το 2011 και το 2012 και μάλιστα σε επίπεδα υψηλότερα από πριν. Η τεχνογνωσία των γερμανικών επιχειρήσεων, η φήμη των προϊόντων που παρέχουν, η άυξηση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της χώρας και το κλείσιμο άλλων

200 http://epp.eurostat.ec.europa.eu

201 http://epp.eurostat.ec.europa.eu

ανταγωνιστικών επιχειρήσεων του νότου θεωρώ ότι συνέβαλαν θετικά στην συγκράτηση του κλάδου μέσα από την θύελλα του σήμερα.

Αντίθετα, η Ελλάδα η οποία δεν παρουσιάζει μεγάλες αλλαγές στο ποσοστό του κλάδου πριν και μετά την κρίση, παρουσιάζει μεγάλη πτώση του δείκτη από το 2007 και μετά. Όπως αναφέρω και στην πρώτη ενότητα της εργασίας, το κλείσιμο πολλών επιχειρήσεων, η αύξηση της ανεργίας, της φορολόγησης και του πληθωρισμού έχουν μειώσει την αγοραστική ικανότητα των ελλήνων με αποτέλεσμα την πτώση του δείκτη από τις 124,30 μονάδες το 2007 στις 87,66 το 2012. Πολλοί μάλιστα θεωρούν ότι η μεταποίηση, μαζί με τον κλάδο των κατασκευών είναι η μεγάλη ηττημένη από την κρίση.

Η ίδια χρονιά (2007) δείχνει να αποβαίνει μοιραία και για την Ισπανία και την Ιταλία. Αποτελεί την κορυφή για τον δείκτη παραγωγής και για τις δύο χώρες, όπως και για την Ελλάδα και από εκεί και μετά μειώνεται. Τα αποτελέσματα του κλάδου θεωρώ ότι επηρεάζονται από τους ίδιους παράγοντες και εδώ, οι οποίοι είναι η αύξηση της ανεργίας, της φορολογίας και του πληθωρισμού που οδήγησαν πολλές εταιρείες σε κλείσιμο.

Συμπεραίνω ότι οι τρείς Μεσογειακές χώρες αν και παρουσιάζουν πολλές διαφορές μεταξύ τους, έχουν πληγεί αρκετά στον κλάδο της μεταποίησης, όπως φαίνεται από τον δείκτη παραγωγής. Αυτό οφείλεται εκτός από τους παράγοντες που αναφέραμε παραπάνω, και στο γεγονός ότι τα τρία χρηματοπιστωτικά συστήματα έχουν πληγεί ανεπανόρθωτα. Πολλοί είναι εκείνοι μάλιστα που αναφέρουν ότι η μεταποίηση είναι ο μεγάλος χαμένος της κρίσης καθώς πλήθος οικογενειών κατείχαν μία μικρή μεταποιητική εταιρεία, η οποία όμως δεν κατάφερε να αντέξει λόγω αδυναμίας εκπλήρωσης των υποχρεώσεων, μειωμένης πρόσβασης στην τραπεζική πίστη, χαμηλής ζήτησης, αδυναμία χρήσης εργαλείων προώθησης των προϊόντων, όπως το Μάρκετινγκ, αλλά και λόγω αυξημένου κόστους λόγω έλλειψης οικονομιών κλίμακος και φάσματος.

Κεφάλαιο 5ο

Η ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Ένας άλλος δείκτης, ο οποίος πολλές φορές δεν συμπεριλαμβάνεται υπόψη, και που ωστόσο θεωρώ ότι μπορεί να μας πει πολλά για τον κάθε κλάδο είναι αυτός της απασχόλησης. Σύμφωνα με μελέτη που από την Αμερικανική Υπηρεσία Εμπορίου[202], παρατηρείται συσχέτιση ανάμεσα στην απασχόληση και το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Ο συντελεστής συσχέτισης εμφανιζόταν τότε θετικός και στατιστικά σημαντικός, χωρίς όμως να προσμετρώνται οι εξαγωγές. Θεωρώ ότι η απασχόληση, αν και ανήκει περισσότερο στους κοινωνικούς δείκτες, μπορεί να μας κατατοπίσει στο τι συμβαίνει με τον εκάστοτε κλάδο, προκειμένου να σχεδιάσουμε καλύτερες στρατηγικές για το μέλλον. Σύμφωνα με το Institute of Applied Manpower Research[203] καθώς και με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο[204], η απασχόληση σε έναν κλάδο, για μια δεδομένη χώρα και σε μία δεδομένη χρονική περίοδο, μπορεί να καταδείξει σε ποιούς τομείς πρέπει να επικεντρωθεί η εν λόγω χώρα προκειμένου να βελτιστοποιήσει το οικονομικό της αποτέλεσμα. Επίσης σύμφωνα με τον Norman Frumkin[205], η ανάπτυξη δεν συνεπάγεται φτώχεια και ανεργία, η ύφεση όμως συνεπάγεται, έχοντας ολέθριες συνέπειες για την οικονομία, όχι μόνο σε κοινωνικούς, αλλά και σε οικονομικούς όρους, όπως κλείσιμο επιχειρήσεων, μείωση του ΑΕΠ, μείωση των εξαγωγών, αδυναμία είσπραξης φόρων, επιρροή στο Κράτος Πρόνοιας και άλλα. Ακόμη, σύμφωνα με τον Claudio Sardoni[206], η αύξηση της ανεργίας δεν βοηθά την οικονομία, καθώς εκείνη δουλεύει με περιορισμένους πόρους και όχι αξιοποιώντας εξ'ολοκλήρου το ανθρώπινο δυναμικό.

Αυτό που περιμένουμε να δούμε στους κλάδους που εξετάζουμε, είναι η μείωση της απασχόλησης και η προφανής αύξηση της ανεργίας. Αυτό αναμένω ότι θα διαφέρει για την Γερμανία καθώς δεν βρίσκεται στην ίδια κατάσταση με τον ευρωπαϊκό νότο. 'Ισως να παρατηρήσουμε μόνο μία μικρή πτώση κατά τα έτη 2009-2010 που το εμπορικό ισοζύγιο μειώθηκε. Η αύξηση της ανεργίας που περιμένουμε να δούμε, είναι τόσο κλαδική (καθώς αναλύουμε συγκεκριμένους κλάδους), όσο και κυκλική, καθώς στην δεκαετία που μελετάμε, οι χώρες υπό μελέτη πέρασαν από διάφορες φάσεις του οικονομικού κύκλου, όπως την ανάπτυξη αλλά και την ύφεση, όπως επισημαίνεται από τον Walter J. Wessels.[207]

Παρακάτω παρατίθενται τα νούμερα και τα διαγράμματα της απασχόλησης για κάθε μία από τις χώρες που μελετάμε. Δυστυχώς δεδομένα υπάρχουν μόνο για την μεταποίηση και τις κατασκευές, και όχι για την Εξόρυξη και την Λατομεία. Στον τελευταίο κλάδο, λόγω αυξημένης παράνομης εργασίας δεν καθίσταται δυνατή μέχρι στιγμής η κατά προσέγγιση

[202] US Department of Commerce, Conference 18-21 March 1990. Robert Mosbacher, Thomas Murrin, Michael Durby.
[203] Reform and employment, Institute of Applied Manpower Research, Chapter for National and Regional growth performance.
[204] www.imf.org
[205] Norman Frumkin, "Recession Prevention handbook. Eleven case studies, 1948-2007." 2010
[206] "Unemployment, Recession and Effective Demand" Claudio Sardoni, 2011 Edward Elgar Publishing Limited.
[207] "Economics", Walter J. Wessels, pp.92-93.

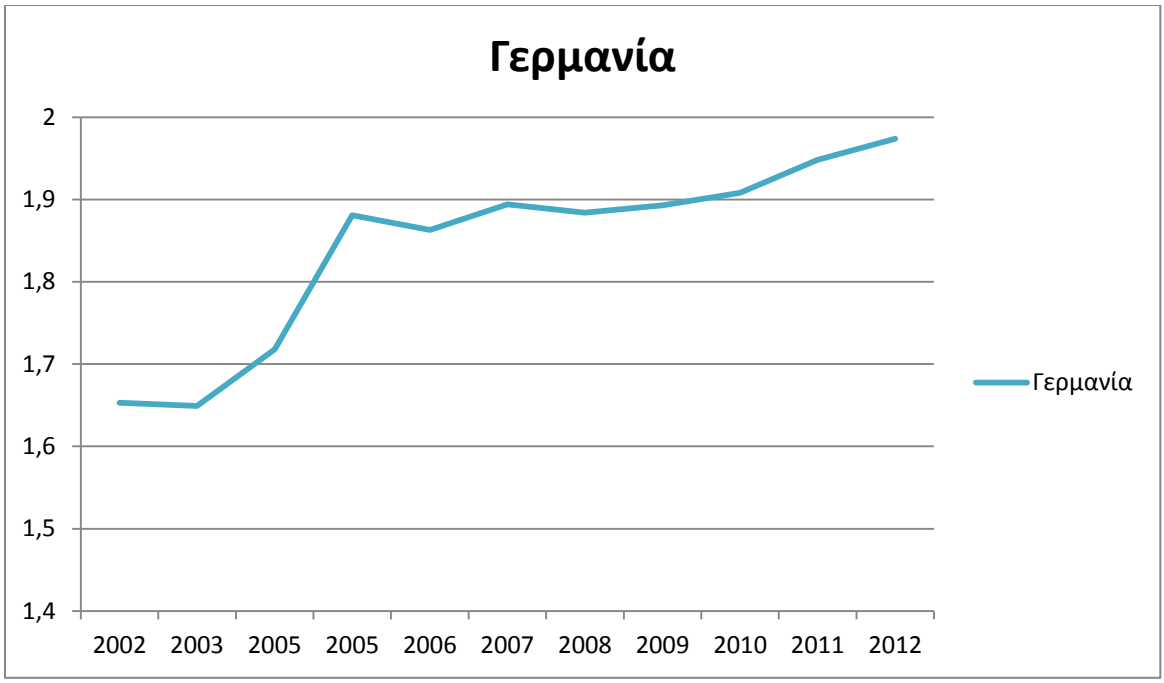
συλλογή στοιχείων. Αυτό είναι ιδαιτέρως δυσάρεστο, καθώς ο εν λόγω κλάδος είναι ο μόνος ο οποίος θα λέγαμε ότι δεν θα αναμέναμε να παρουσίαζε πτώση στην απασχόληση, λόγω μειωμένου μισθολογικού επιπέδου, αλλά και λόγω μειωμένων προσόντων των απασχολούμενων εκεί, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να στραφούν σε άλλες κατευθύνσεις προς ανεύρεση εργασίας και να δέχονται την οποιαδήποτε μείωση στις αποδοχές τους.

	Γερμανία		Ελλάδα		Ισπανία		Ιταλία	
	Κατασκευές	Μεταποίηση	Κατασκευές	Μεταποίηση	Κατασκευές	Μεταποίηση	Κατασκευές	Μεταποίηση
2002	1.653	6.009	359,1	481,9	2.074,4	2.524	1.632,5	4.629,5
2003	1.649	7.019	359,2	483,7	2.118,9	2632,4	1.719,7	4.732,7
2004	1.718	7.417	360,7	485,3	2.205,7	2.647,4	1.729,2	4.827,6
2005	1.881	6.871	364,5	487,5	2.458,6	2.792,5	1.888,2	4.830,1
2006	1.863	6.821	365,1	488.8	2.626,2	2.742	1.912,6	4.879,4
2007	1.894	6.932	389,1	491,3	2.771,1	2.674,7	1.972,7	4.914,4
2008	1.884	7.085	386,3	518,1	2.455,6	2.639,4	1.981	4.873,9
2009	1.893	6.893	368,8	494,6	1.904,9	2.286,2	1.953,2	4.642
2010	1.908	6.762	322,1	470,2	1.665,3	2.179,1	1.916	4.473,1
2011	1.948	6.895	249,6	430	1.405,7	2.138,3	1.864,9	4.452,7
2012	1.974	7.009	207,2	372,6	1.145,3	2.019,7	1.767	4.375,6

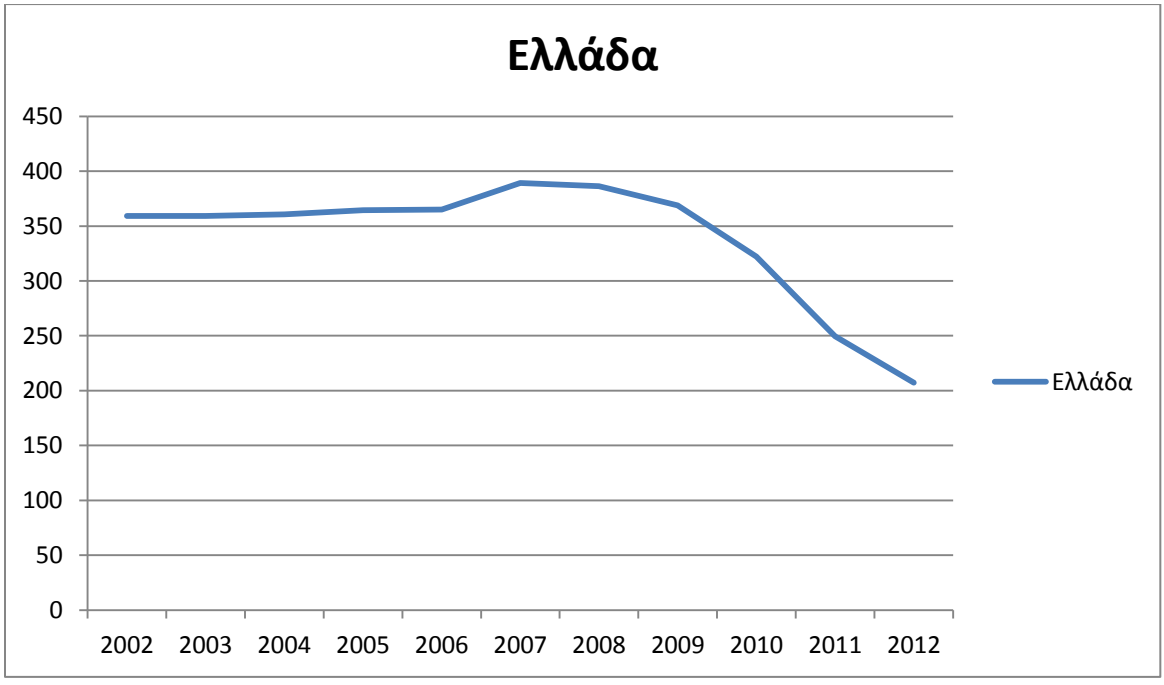
Πίνακας 12[208]: Ο αριθμός των εργαζομένων ανά κλάδο και ανά χώρα μελέτης[209].

[208] http://epp.eurostat.ec.europa.eu

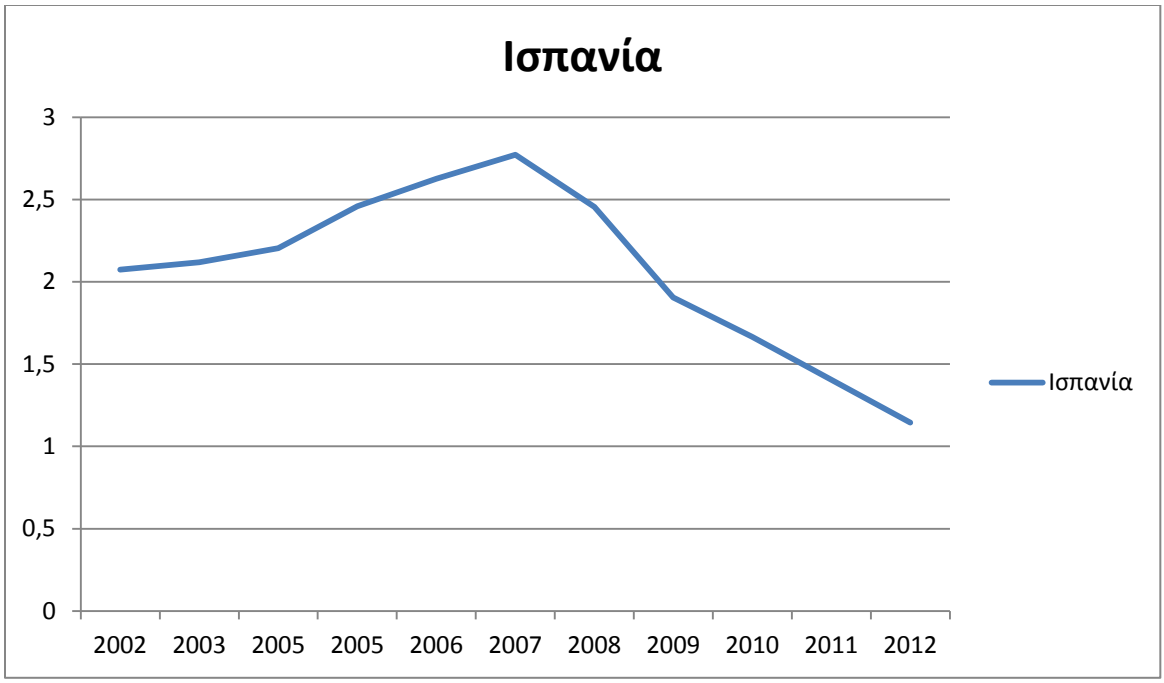
[209] Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε χιλίαδες.

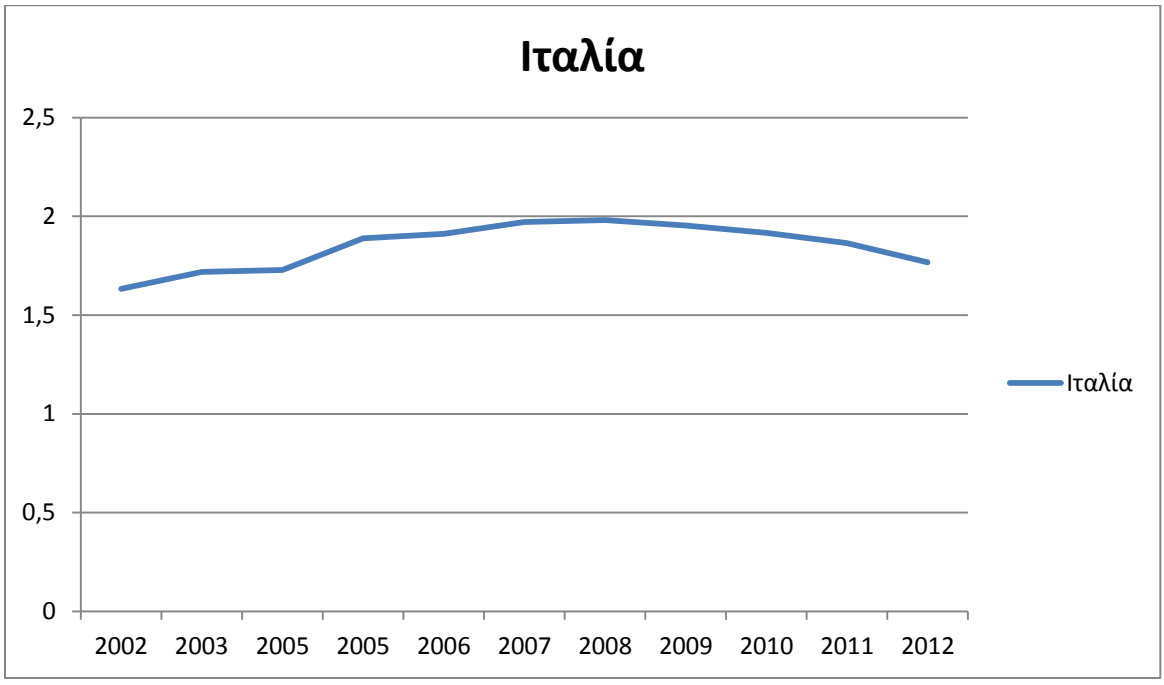
Γράφημα 30: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο των κατασκευών για την Γερμανία.

Γράφημα 31: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο των κατασκευών για την Ελλάδα.

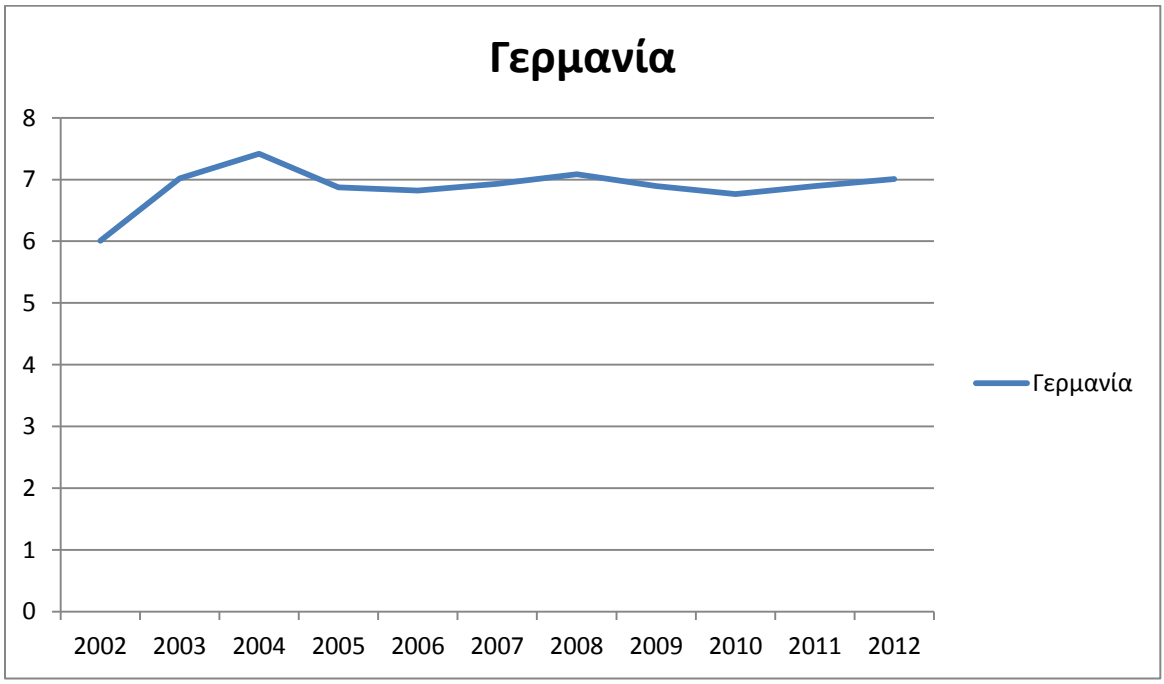

Γράφημα 32: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο των κατασκευών για την Ισπανία.

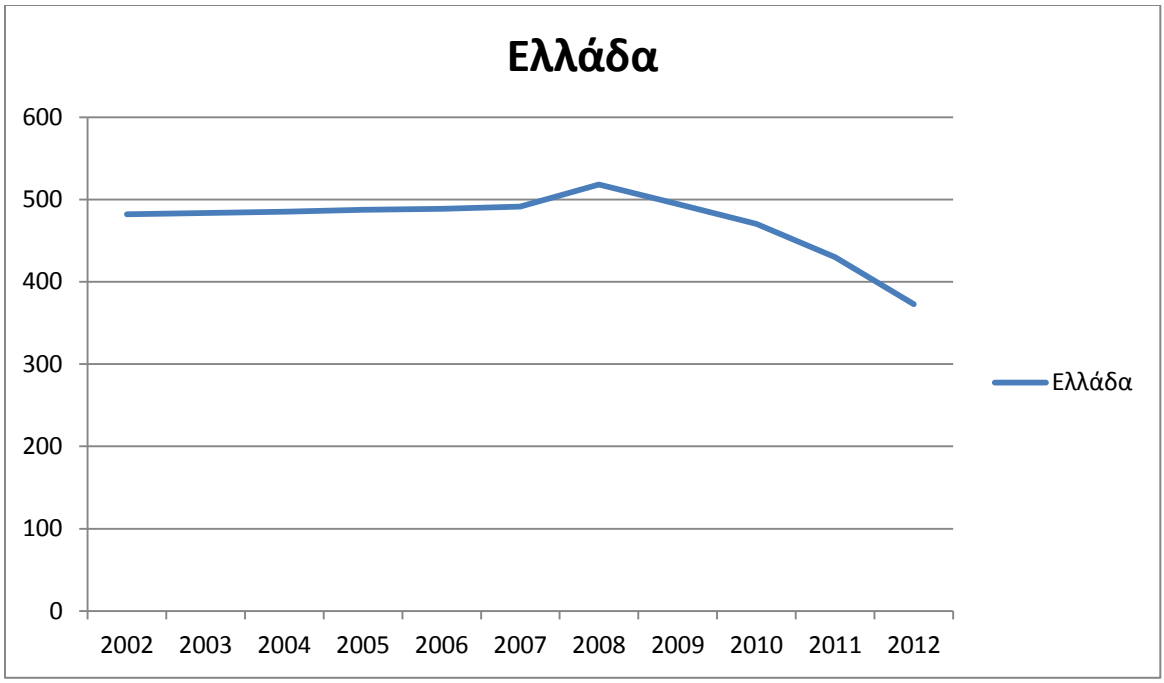

Γράφημα 33: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο των κατασκευών για την Ιταλία.

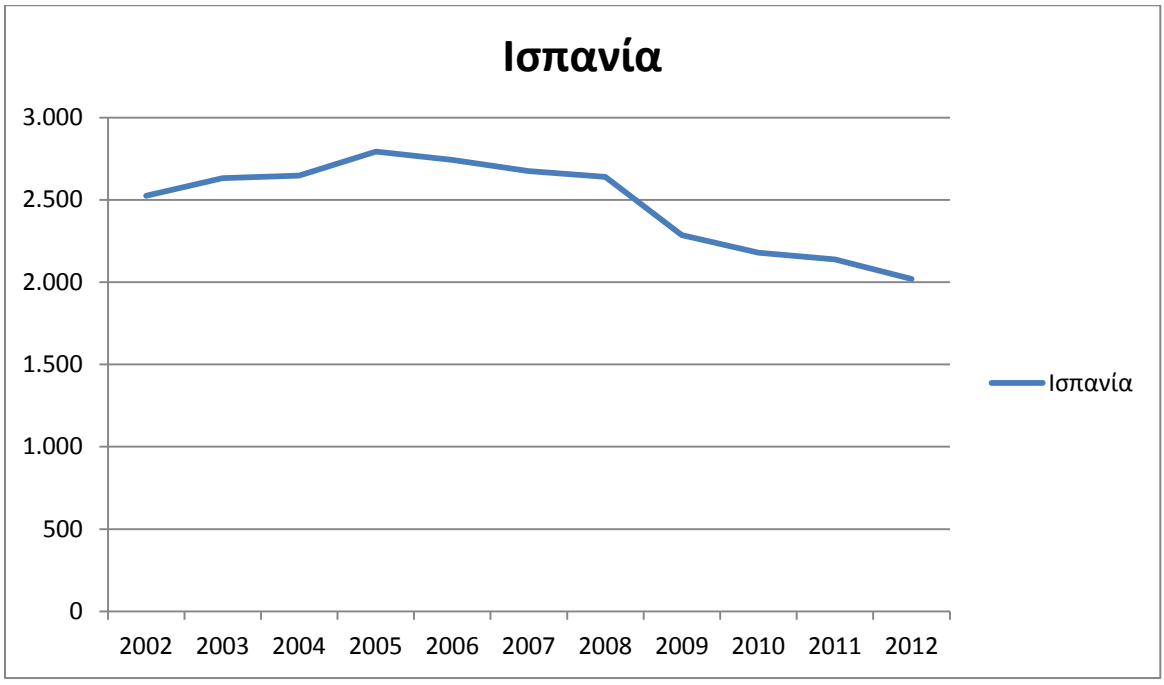
Αυτό που παρατηρώ κοιτάζοντας τα ανωτέρω διαγράμματα, είναι ότι παρατηρείται άρρηκτη σχέση μεταξύ απόδοσης ενός κλάδου και του αριθμού των εργαζομένων που απασχολούνται σε αυτών. Η Γερμανία στις κατασκευές δεν παρουσίασε πτώση του αριθμού των εργαζομένων, γεγονός που συνέβη επίσης και με το ποσοστό του κλάδου ως προς το ΑΕΠ. Στον αντίποδα μάλιστα, παρατηρούμε ότι ο αριυμός των εργαζομένων στον κκάδο των κατασκευών αυξάνεται. Αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς εαν κοιτάξουμε τα νούμερα παραπάνω, θα παρατηρήσουμε ότι σε σχέση με το παρελθόν το ποσοστό του κλάδου μειώνεται. Αντίθετα, η Ελλάδα και η Ισπανία που είχαν επιδοθεί σε ρεκόρ ανέγερσης κατοικιών και κτηρίων παλαιότερα, με τον ερχομό της κρίσης δεν είδαν μόνο το ποσοστό των Κατασκευών τους να πέφτει, αλλά επίσης και τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολούνταν στον εν λόγω κλάδο. Το 2007 και το 2008 αντίστοιχα, αποτελλούν τις χρονιές-έναρξη για την μείωση των εργαζομένων, η οποία δεν ανακόπηκε μέχρι και σήμερα. Μάλιστα και στις δύο αυτές χώρες βλέπουμε ότι ο αριθμός είναι περίπου ο μισός, απ'ότι ήταν στην αρχή της δεκαετίας που μελετάμε. Η Ιταλία, όντας μία χώρα χωρίς ιδιαίτερα ανεπτυγμένο κατασκευαστικό κλάδο, βίωσε μία ελαφριά πτώση στον αριθμό των απασχολουμένων, όπως εξάλλου συνέβη και με το ποσοστό του κλάδου στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της. Παρ'όλα αυτά, δεν έφτασε στα επίπεδα που βρίσκεται σήμερα η Ελλάδα, αλλά και η Ισπανία.

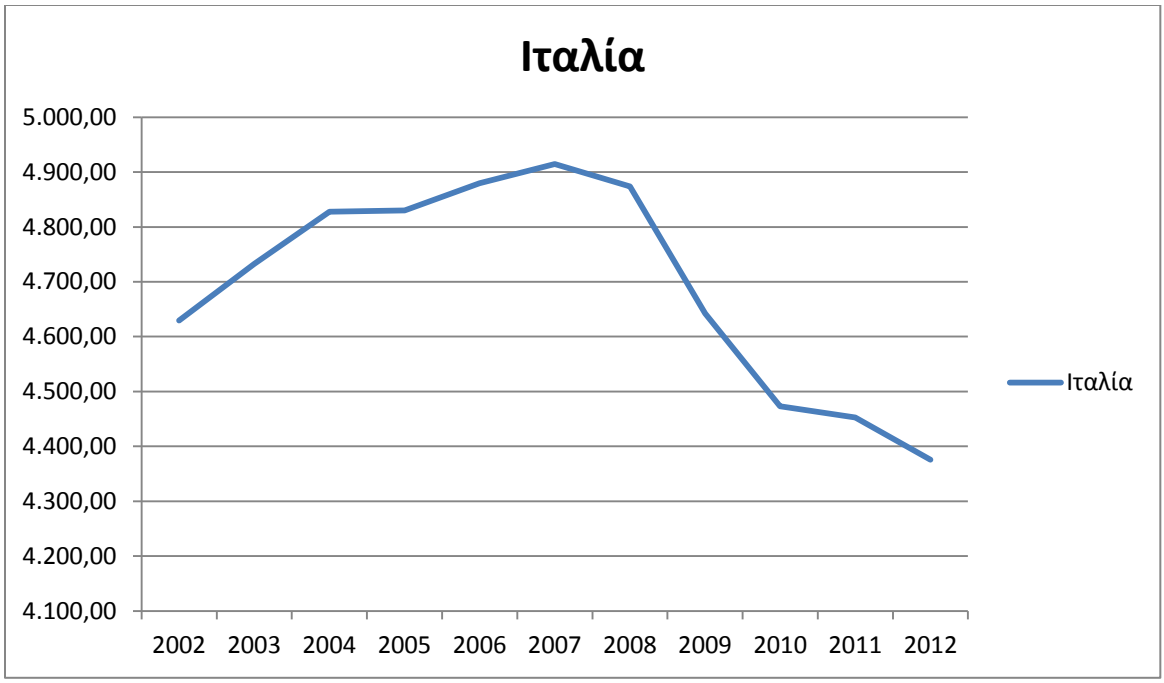
Γράφημα 34: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο της μεταποίησης για την Γερμανία.

Γράφημα 35: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο της μεταποίησης για την Ελλάδα.

Γράφημα 36: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο της μεταποίησης για την Ισπανία.

Γράφημα 37: Η τάση του αριθμού απασχολουμένων στον κλάδο της μεταποίησης για την Ιταλία.

Αυτό που παρατηρώ στην περίπτωση της μεταποίησης, διαφέρει λίγο από τις κατασκευές. Η Γερμανία δεν παρουσιάζει αύξηση του εργατικού δυναμικού στον συγκεκριμένο κλάδο. Θα λέγαμε ότι δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη ανοδική ή καθοδική τάση, αλλά τα νούμερα παραμένουν μάλλον σταθερά. Η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιταλία παρουσιάζουν πτωτικές τάσεις. Η Ελλάδα όμως παρατηρώ ότι δεν έχει τις ίδιες απώλειες με την Ιταλία και την Ισπανία σε απόλυτα νούμερα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η χώρα μας δεν αποτελεί μεταποιητική οικονομία, σε αντίθεση με την Ισπανία και την Ιταλία, που παρουσίαζαν μια πιο έντονη μεταποιητική δραστηριότητα στο παρελθόν. Για αυτές τις δύο χώρες παρατηρούμε ότι ο αριθμός των εργαζομένων έχει μειωθεί τόσο πολύ που τα επίπεδα του 2012 είναι χαμηλότερα από εκείνα του 2002.

Σίγουρα συμπεραίνω ότι οι κλάδοι στους οποίους παρατηρείται υψηλότερη ανεργία, είναι εκείνοι στους οποίους δραστηριοποιείται περισσότερο μία χώρα. Η Ελλάδα και η Ισπανία είναι οι δύο ηττημένοι στην περίπτωση των κατασκευών, ενώ η Ιταλία και η Ισπανία είναι οι δύο ηττημένοι στην περίπτωση της μεταποίησης. Η Γερμανία δεν ακολουθεί την ίδια μοίρα, αν και άκρως μεταποιητική χώρα, λόγω του γεγονότος ότι δεν βρίσκεται σε ύφεση.

Κεφάλαιο 6ο

ΤΑ ΤΡΑΠΕΖΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Εφόσον ο ρόλος των τραπεζικών συστημάτων έχει αναδειχθεί κύριος παράγοντας κατά την διάρκεια μίας κρίσης, στην συγκεκριμένη ενότητα αναλύω το μέγεθος του κάθε τραπεζικού συστήματος κατά την διάρκεια της δεκαετίας. Το μοντέλο του Charles Kindleberger[210] το οποίο ακολουθώ, αναλύει όπως έχω προαναφέρει την φιλοκυκλικότητα του τραπεζικού συστήματος. Έτσι σε περίοδο ευημερίας η παροχή δανειακής πίστης αυξάνεται ενώ σε περίοδο κρίσεως μειώνεται. Αυτό ωστόσο δυσκολεύει την βιωσιμότητα αρκετών επιχειρήσεων και ιδιαιτέρως των μικρότερων καθώς δεν έχουν εύκολη πρόσβαση στην αγορά χρήματος προκειμένου να χρηματοδοτήσουν τις δραστηριότητές τους.

Σύμφωνα με τον Burton Malkiel (2010)[211] η κρίση του 2007 - 2008 η οποία ξεκίνησε από την Αμερική, έχει συνδεθεί άρρηκτα με την αλλαγή του τραπεζικού συστήματος, αλλά και με την αλλαγή του καπιταλισμού όπως αυτός θα εμφανιστεί μελλοντικά. Επιπροσθέτως, η εποχή μας εναλλάσσεται με πολύ γρήγορους ρυθμούς, με αποτέλεσμα να επιβάλλεται και ταχύτατη προσαρμογή του τραπεζικού συστήματος. Όπως αναφέρει ο Ewald Endelen[212] πριν το 2007 υπήρχε καινοτόμος καπιταλισμός, ενώ μετά το περιβάλλον άλλαξε.

Η καινοτομία εμφανίζεται και στα τραπεζικά προϊόντα. Τόσο η δεκαετία του ‘90, όσο και η δεκαετία του ’00 χαρακτηρίζονται από καινοτομίες στα χρηματοικονομικά προϊόντα τα οποία συνέβαλαν στην εξέλιξη της κρίσης.

Για αυτούς τους λόγους αλλά και για να δω την συνδεσιμότητα που ενδεχομένως να υπάρχει μεταξύ της βιομηχανίας και του τραπεζικού συστήματος μίας χώρας, παραθέτω αναλυτικά πίνακες με τα σημαντικότερα τραπεζικά χαρακτηριστικά που μπορούν να μας δείξουν αν υπάρχει συρρίκνωση ή μεγέθυνση του εκάστοτε τραπεζικού συστήματος. Εκτός από τα συνολικά αποτελέσματα μετά φόρων για το κάθε τραπεζικό σύστημα, παραθέτω επίσης και τα κέρδη του βιομηχανικού κλάδου, τον συνολικό αριθμό των τραπεζών, των υποκαταστημάτων, αλλά και τον αριθμό των ατόμων που απασχολούνται στον τραπεζικό κλάδο αλλά και σε όλη την εκάστοτε οικονομία που μελετάμε. Έτσι παρατίθεται η δυνατότητα σύγκρισης με το σύνολο της οικονομίας, σε ανθρώπινους όρους, αλλά και η σύγκριση των τραπεζικών και των βιομηχανικών κερδών.

---

210 Charles Kindleberger, Robert Aliber "Manias, Panics and Crashes, A History of Financial Crisis"

211 Burton G. Malkiel, “Bubbles in Asset Prices”, January 2010.

212 Ewald Engelen: “After the Great Complacence: Financial Crisis and the Politics of Reform” 2011, pp 166

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	4,938	-5,437	2,514	21,064	19,348	19,947	-19,933	-6,805
ΙΣΠΑΝΙΑ	9,250	9,441	10,734	13,617	19,202	25,201	18,495	13,002
ΙΤΑΛΙΑ	9,894.43	11,093.5	15,045.	16,451.8	22,408.2	23,643.6	10,513.6	7,428.18

Πίνακας 13[213]: Τα κέρδη των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων μετά φόρων για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία[214].

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	463,718	487,907	489,718	506,150	540,518	567,647	556,866	464,646
ΙΣΠΑΝΙΑ	143,728	144,872	145,319	148,025	156,052	163,888	168,601	150,348
ΙΤΑΛΙΑ	345,622	248,728	253,032	261,909	273,734	290,092	288,468	255,290

Πίνακας 14[215]: Τα κέρδη για την βιομηχανία μετά φόρων για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία[216].

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	2.215	2.076	1.995	1.934	1.891	1.865	1.816	1.774
ΙΣΠΑΝΙΑ	275	269	266	269	272	280	286	280
ΙΤΑΛΙΑ	794	779	774	775	784	800	795	768

Πίνακας 15[217]: Ο συνολικός αριθμός των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία[218].

213 www.oecd.org

214 Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε εκατομμύρια ευρώ. Τα στοιχεία από το 2009 και μετά δεν είναι ακόμη διαθέσιμα.

215 www.oecd.org

216 Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε χιλιάδες ευρώ.

217 www.oecd.org

218 Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε απόλυτα νούμερα. Τα στοιχεία από το 2009 και μετά δεν είναι ακόμη διαθέσιμα.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	35,187	33,623	42,486	41,235	38,321	37,793	37,487	37,289
ΙΣΠΑΝΙΑ	38,673	39,405	40,230	41,599	43,286	45,086	45,662	44,085
ΙΤΑΛΙΑ	29,827	30,466	30,927	31,281	32,313	33,076	34,163	33,974

Πίνακας 16[219]: Ο συνολικός αριθμός των υποκαταστημάτων των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία[220].

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	705,500	678,950	665,750	659,200	649,300	649,450	644,400	633,550
ΙΣΠΑΝΙΑ	238,199	239,103	241,164	247,765	256,585	269,932	270,855	263,101
ΙΤΑΛΙΑ	340,580	337,430	337,040	336,398	339,321	341,251	338,796	328,582

Πίνακας 17[221]: Ο συνολικός αριθμός των εργαζομένων στα χρηματοπιστωτικά ιδρυμάτα για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία[222].

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	35,868.8	35,523	35,022.5	35,844.7	36,633	37,397.2	37,902.3	37,807.8
ΙΣΠΑΝΙΑ	16,493.1	17,130.1	17,751.3	18,833.7	19,792.3	20,436.9	20,316.5	18,957.5
ΙΤΑΛΙΑ	21,416.3	21,716.3	22,067.4	22,214.4	22,618.5	22,846.2	23,010.5	22,650.1

Πίνακας 18[223]: Ο συνολικός αριθμός των εργαζομένων για την Γερμανία, την Ισπανία και την Ιταλία[224].

Αυτό που παρατηρώ από την ανάλυση των δεδομένων μου, είναι ότι η Γερμανία το 2003 μεταξύ από μία χρονιά με απώλειες του τραπεζικού κλάδου επανήλθε δυναμικά με συνεχή αύξηση των κερδών. Το 2005 αποτελεί την καλύτερη χρονιά από άποψη κερδών. Από εκείνο το έτος όμως και μετά, άρχισε να καταγράφεται πτωτική πορεία των κερδών και το 2008 που αποτελεί το ξεκίνημα της παγκόσμιας κρίσης οι τράπεζες καταγράφουν ζημίες ρεκόρ. Εκείνη μάλιστα την χρονιά υπενθυμίζεται ότι η Γερμανία κατέγραψε και

219 www.oecd.org

220 Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε απόλυτα νούμερα. Τα στοιχεία από το 2009 και μετά δεν είναι ακόμη διαθέσιμα.

221 www.oecd.org

222 Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε απόλυτα νούμερα. Τα στοιχεία από το 2009 και μετά δεν είναι ακόμη διαθέσιμα.

223 www.oecd.org

224 Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε χιλιάδες. Τα στοιχεία από το 2009 και μετά δεν είναι ακόμη διαθέσιμα.

αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Ο αρνητικός ρυθμός είναι ο μεγαλύτερος της δεκαετίας για την χώρα, η οποία μπήκε παροδικά σε ύφεση. Το 2009 είχαμε άνοδο, που όμως δεν άγγιξε κερδοφόρα επίπεδα. Παράλληλα παρατηρώ ότι το 2009 η Γερμανία εξήλθε της ύφεσης με θετικό πλέον ρυθμό ανάπτυξης. Ωστόσο καταλήγω βλέποντας τον αριθμό των τραπεζικών ιδρυμάτων διαχρονικά, ότι κινείται πτωτικά καθόλη την διάρκεια της δεκαετίας, με αποτέλεσμα να συρρικνώνεται ο κλάδος. Από το 2002 μέχρι και το τέλος του 2012, 441 χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έκλεισαν ενώ παράλληλα, 71.950 υπάλληλοι απολύθηκαν ή συνταξιοδοτήθηκαν.

Η Ισπανική τραπεζική δραστηριότητα εμφανίζεται ιδιαιτέρως αυξημένη. Η αυξημένη τραπεζική δραστηριότητα αποτελεί χαρακτηριστικό της Ισπανικής οικονομίας, γεγονός που δεν μας προκαλεί έκπληξη αν αναλογιστούμε ότι σύμφωνα με τον Charles Kindleberger[225], οι κερδοσκοπικές μανίες αυξάνονται γρήγορα μέσω της επέκτασης της πίστωσης καθώς οποιαδήποτε μανία έχει συσχετιστεί με την γρήγορη ανάπτυξη της προσφοράς της πίστωσης προς μία συγκεκριμένη κατηγορία δανειζόμενων. Έτσι η ύπαρξη της κερδοσκοπικής μανίας των ακινήτων μας προϊδέαζε για την ύπαρξη ανεπτυγμένης τραπεζικής δραστηριότητας. Αυτό που αρχικά προκαλεί έκπληξη είναι το ότι μετά την κρίση, και σε αντίθεση με την Γερμανία, η Ισπανία δεν καταγράφει ζημίες. Ωστόσο αυτό συμβαίνει γιατί έγιναν αμέσως προσπάθειες αποφυγής χρεοκοπίας τραπεζών, με την παροχή πακέτου στήριξης προς τις Ισπανικές Τράπεζες. Σε αντίθετη περίπτωση ήταν πολύ πιθανό το σενάριο κατάρρευσης και της παρατήρησης του φαινομένου run on banks, το οποίο θα επιδείνωνε όχι μόνο την Ισπανική Οικονομία, αλλά και την υπόσταση του ίδιου του ευρώ και της ευρωζώνης. Η παροχή στήριξης έχει σαν αποτέλεσμα γενικότερα, να παρατηρείται ναι μεν πτώση των κερδών και ελαφριά συρρίκνωση του κλάδου σε σχέση με τα έτη πριν την κρίση, αλλά η γενικότερη εικόνα να μην είναι τόσο δραματική όσο θα μπορούσε κάποιος να φανταστεί.

Στην περίπτωση της Ιταλίας, παρατηρείται αύξηση μέχρι και το 2007 αντίστοιχα με την Γερμανία και την Ισπανία, και από εκεί και μετά έχουμε πτώση των κερδών, χωρίς όμως να καταγράφονται απώλειες. Ο κλάδος συρρικνώνεται εφόσον παρατηρώ μειωμένο αριθμό εργαζομένων, υποκαταστημάτων αλλά και τραπεζών, χωρίς όμως οι μειώσεις να είναι τόσο μεγάλες όσο στην περίπτωση της Γερμανίας και της Ισπανίας. Αυτό προκύπτει σαν λογική συνέπεια του ότι οι δυο προαναφερθείσες χώρες αντιμετωπίζουν τραπεζική κρίση, ενώ η Ιταλία αντιμετωπίζει κρίση χρέους.

Η περίπτωση της Ελλάδας είναι ιδιαίτερη καθώς δυστυχώς δεν εμφανίζονται τα ανάλογα δεδομένα στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης. Ωστόσο η Αγλαϊα Μανουσάκη (2013)[226] μελέτησε τον τραπεζικό κλάδο εντός των Ελληνικών συνόρων και κατέγραψε ότι παρατηρούνται πρωτικές τάσεις των κερδών, μείωση του προσωπικού, των υποκαταστημάτων και των τραπεζών με παράλληλη αύξηση του αριθμού των συγχωνεύσεων καθώς και των εξαγορών. Προ κρίσεως, οι ελληνικές τράπεζες ήταν οι πιο

[225] Charles Kindleberger, 2011, pp 61.

[226] Αγλαϊα Μανουσάκη, " Ανάλυση Πρακτικών Σύμπραξης Επιχειρήσεων. Μελέτη περίπτωσης: Συγχωνεύσεις και Εξαγορές στον Τραπεζικό κλάδο." 2013.

γρήγορα αναπτυσσόμενες στον Βαλκανικό χώρο και παρουσίαζαν έντονη δραστηριότητα και εκτός συνόρων, ωστόσο οι αρνητικές προσδοκίες λόγω κρίσης δημοσίου χρέους καθώς και το κούρεμα των Ελληνικών Ομολόγων οδήγησαν στην πληγή τους. Ωστόσο πακέτο στήριξης δόθηκε και εδώ προς αποφυγή κατάρρευσης κάποιας εξ' αυτών και με σκοπό την επιτυχή ανακεφαλαιοποίησή τους. Κατόπιν του ξεσπάσματος της κρίσης σύμφωνα με την ανωτέρω μελέτη παρατηρήθηκαν εξαγορές και συγχωνεύσεις μεταξύ των τραπεζών στην Ελλάδα, οι οποίες οδήγησαν στην μείωση του προσωπικού που απασχολείται σε αυτές αλλά και στην μείωση των υποκαταστημάτων. Ταυτόχρονα παρατηρήθηκε εισαγωγή και υιοθέτηση καινούργιων ηλεκτρονικών μηχανημάτων που στο εξωτερικό χρησιμοποιούνται ήδη αρκετά χρόνια με αποτέλεσμα την περαιτέρω μείωση του προσωπικού. Αναφορικά με την κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών, σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος εμφανίζεται μειωμένη, χωρίς όμως να παραχωρούνται τα αντίστοιχα νούμερα, λόγω απορρήτου των εργαζομένων.

Μία παράλληλη αντιπαραβολή του εκάστοτε τραπεζικού συστήματος με τον ρυθμό ανάπτυξης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, αλλά και των κλάδων που μελετώνται μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχει άρρηκτη σχέση μεταξύ ανάπτυξης των και του τραπεζικού κλάδου εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων.

Η αύξηση της τραπεζικής πίστης οδηγεί στην άνοδο του κατασκευαστικού κλάδου και του κλάδου της μεταποίησης, ενώ σε αντίθετη περίπτωση οδηγεί στην πτώση των δραστηριοτήτων. Αυτό παρατηρείται και από τον πίνακα που παρατίθενται τα κέρδη του βιομηχανικού κλάδου. Μάλιστα στην περίπτωση τόσο της Ιταλίας, όσο και της Ισπανίας, παρατηρώ ότι από το 2008 και μετά μαζί με την πτώση των κερδών του τραπεζικού κλάοδυ, παρατηρείται και πτώση των κερδών στον βιομηχανικό κλάδο. Εξαίρεση αποτελεί ο κλάδος της εξόρυξης και της λατομείας, ο οποίος όπως αναλύθηκε και παραπάνω, παρουσίασε αντίθετη πορεία από την αναμενόμενη. Στην διάρκεια της κρίσης τα μερίδια του κλάδου εμφανίστηκαν σε γενικές γραμμές ανοδικά, καθώς έπεφτε το ακαθάριστο εγχώριο προϊον με μεγαλύτερους ρυθμούς απ'ότι η προστιθέμενη αξία του κλάδου.

Αναφορικά με τον αριθμό των εργαζομένων οι οποίοι δραστηριοποιούνται στον τραπεζικό κλάδο, παρατηρώ ότι κατά την διάρκεια των ετών για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, υπάρχουν μικρές αυξομειώσεις. Μετά το 2008 όμως σε όλες τις περιπτώσεις παρατηρείται μείωση του αριθμού των απασχολουμένων στο συγκεκριμένο κλάδο. Ακόμη και για την Ελλάδα, για την οποία δεν έχουν δημοσιοποιηθεί τα ακριβή νούμερα, η μείωση του αριθμού των εργαζομένων θεωρείται βεβαία, καθώς υπάρχει αυξημένη δραστηριότητα συγχωνεύσεων, προγραμμάτων εθελουσίας συνταξιοδότησης καθώς και απολύσεις εκείνων που εργάζονταν με συμβάσεις περιορισμένου χρόνου.

Ο αριθμός των τραπεζών βαίνει μειούμενος για την Γερμανία σε όλη την διάρκεια της δεκαετίας, χωρίς ωστόσο η συρρίκνωση να είναι τεράστια, δεδομένου ότι το τραπεζικό της σύστημα είναι μεγάλο, με αποτέλεσμα η μείωση να μην έχει μεγάλη επίδραση. Για την

Ιταλία και την Ισπανία παρατηρείται πανομοιότυπη τάση στον αριθμό των τραπεζών, καθώς τα νούμερα μας δείχνουν ότι από το 2202 μέχρι και το 2005 είχαμε μείωση του αριθμού των τραπεζών και από το 2006 μέχρι και το 2008 είχαμε αύξησή τους., η οποία και στις δύο περιπτώσεις ανακόπτεται το 2009.

Στην Ελλάδα αντίθετα, η μελέτη που αναφέραμε παραπάνω αναφέρει ότι δεν παρατηρήθηκαν τόσο μεγάλες αυξομειώσεις κατά την διάρκεια της δεκαετίας, αλλά εντάθηκε η συρρίκνωση του τραπεζικού κλάδου από το 2009 και μετά. Αυτό δεν έρχεται σε αντίθεση με τα ευρήματά μας παραπάνω, ότι δηλαδή το Ελληνικό Τραπεζικό σύστημα παρέμενε πρίν από το ξεκίνημα της κρίσης υγιές και ταχέως αναπτυσσόμενο, ιδιαιτέρως στον χώρο των Βαλκανίων. Η ανοδική αυτή τάση όμως σταμάτησε με τον ερχομό της κρίσης.

Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΑΠΟΒΙΟΜΗΧΑΝΟΠΟΙΗΣΗ

Η αναδιοργάνωση των τραπεζικών συστημάτων είναι προφανής και στις τέσσερις οικονομίας που μελετάω. Προκειμένου να αποφευχθεί μία ακόμη πιο γενικευμένη κρίση, οι κεντρικές τράπεζες της Γερμανίας, της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Ιταλίας υπό την καθοδήγηση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, θεσπίζουν νέα μέτρα. Ωστόσο αν μελετήσει κάποιος αναλυτικότερα τις κρίσεις του παρελθόντος αλλά και την σημερινή θα καταλήξει σε ένα συμπέρασμα. Ο στόχος των κεντρικών τραπεζών, όπως και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας όπως αναφέρεται στα καταστατικά της[227], είναι " η διασφάλιση της σταθερότητας του νομίσματος". Προκειμένου να επιτευχθεί αυτή η σταθερότητα, θεσπίστηκαν μέτρα, όπως αύξηση φορολογίας, μείωση μισθών, αύξηση των τραπεζικών επιτοκίων για παροχή δανειοδότησης, τα οποία είχαν σαν αποτέλεσμα την μείωση της αγοραστικής δύναμης των πολιτών, αλλά και την αδυναμία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων να αντλήσουν χρηματοδότηση. Έτσι με μειωμένα έσοδα, αυξανόμενες φορολογικές υποχρεώσεις και αδυναμία άντλησης ρευστότητας πολλές από αυτές οδηγήθηκαν στην χρεοκοπία. Στην Ισπανία, το 2011, τρία χρόνια μετά την κρίση, έκλειναν καθημερινά κατά μέσο όρο 430 εταιρείες την ημέρα[228], όπου η συντριπτική τους πλειοψηφία προερχόταν από τον κατασκευαστικό κλάδο, όπως φαίνεται και από τα ασφαλιστικά μητρώα των επιχειρήσεων[229]. Στην Ιταλία κατά το έτος 2012 έχουν κλείσει συνολικά περισσότερες από 364.972 επιχειρήσεις οι οποίες προέρχονται κυρίως από τον κλάδο της μεταποίησης σύμφωνα με το Ιταλικό Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης[230]. Τα

227 www.ecb.europa.eu

228 http://www.elconfidencial.com/en-exclusiva/2011/empresas-cierran-despues-inicio-crisis-20110218-74998.html

229 http://www.empleo.gob.es/estadisticas/bel/EMP/empfn.pdf

230 http://www.sviluppoeconomico.gov.it/

αποτελέσματα δεν είναι καλύτερα και για την Ελλάδα, όπου σύμφωνα με την ICAP από το 2009 μέχρι και το 2012 έκλεισαν περίπου 2000 επιχειρήσεις[231]. Το ερώτημα που μου δημιουργείται είναι το πώς θα επέλθει η οικονομική ανάπτυξη, η ενίσχυση της αγοραστικής δύναμης των πολιτών και η αύξηση της απασχόλησης που θα έχουν σαν αποτέλεσμα την εκ νέου επαναφορά του βιομηχανικού κλάδου στα επίπεδα προ κρίσεως; Μήπως τελικά θα πρέπει να αναθεωρήσουν οι εποπτικοί μηχανισμοί την ποιότητα των μέτρων που λαμβάνονται

231 www.icap.gr

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ

Στην ενότητα αυτήν συνοψίζω τις ομοιότητες και τις διαφορές των τεσσάρων οικονομιών που μελέτησα κατά την διάρκεια της δεακεατίας από το 2002 εώς και το 2012. Οι βασικές ομοιότητες της Ελλάδας με την Ιταλία και την Ισπανία είναι το γεγονός ότι παρουσίαζαν έναν πολύ μεγάλο δημόσιο τομέα, ο οποίος ήταν δύσκολο να ελεγθεί μέσω της νομοθεσίας του εκάστοτε κράτους. Η Γερμανία αντίθετα είχε μικρότερο και πιο αποδοτικό δημόσιο τομέα, ο οποίος δεν επηρέασε την πορεία του κράτους.

Στην Ελλάδα και την Ιταλία το πρόβλημα υπήρξε το επίπεδο του χρέους τους. Στην Ισπανία αντίθετα το επίπεδο του χρέους αυξήθηκε θεαματικά με το ξέσπασμα της κρίσης στο εσωτερικό της χώρας, μειώνοντας έτσι τον ρυθμό ανάπτυξης του κράτους. Η Γερμανία δεν είχε καθόλη την διάρκεια της δεκαετίας αυξημένα επίπεδα χρέους.

Η κρίση εμφανίστηκε με διαφορετικό πρόσωπο σε κάθε χώρα και σε κάποιες περιπτώσεις παρουσίασε και διαφορετικές επιπτώσεις. Η Γερμανία εμφανίζει μία τραπεζική κρίση κρίση στο εσωτερικό της και κατηγορείται από τους εταίρους της για απόκρυψη τραπεζικών στοιχείων. Η Ελλάδα εμφάνισε αδυναμία αποπληρωμής του εξωτερικού χρέους της με αποτέλεσμα να οδηγηθεί στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Η Ιταλία εντιμετωπίζει κρίση εσωτερικού χρέους το οποίο όμως βρίσκεται στην πλειοψηφία του στα χέρια ιδιωτών με αποτέλεσμα να κατατάσσεται ως το ασφαλέστερο στην Ευρώπη. Η Ισπανία υπέφερε από το σκάσιμο της φούσκας των ακινήτων.

Και στις τέσσερις περιπτώσεις παρατηρώ ότι τα τραπεζικά συστήματα των χωρών έχουν επηρεαστεί. Προ κρίσεως η παροχή δανειακής πίστης ήτανε ευκολότερη, ενώ με τον ερχομό της κρίσης, οι τράπεζες δεν παρέχουν εύκολα δάνεια με αποτέλεσμα την επιδείνωση του ρυθμού ανάπτυξης, ειδικά όσων αφορά την Μεσόγειο. Η αδυναμία χρηματοδότησης είχε σαν αποτέλεσμα στην Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία να βρίσκονται στο χείλος της χρεοκοπίας ή και να χρεοκοπούν καθημερινά πολλές επιχειρήσεις, αυξάνοντας ταυτόχρονα την ανεργία και την μείωση του ρυθμού ανάπτυξης. Η Γερμανία ξέφυγε αυτών των δυσχεριών, όμως ούσα η μεγαλύτερη εξαγωγική δύναμη στον Ευρωπαϊκό χώρο και δεδομένης της χειροτέρευσης των οικονομιών που αποτελλούσαν μέχρι πρότινως κύριους εξαγωγικούς συνεταίρους, βίωσε για μικρό χρονικό διάστημα μέσα στην κρίση μία σφοδρή πτώση του εμπορικού ισοζυγίου της που την έκανε να καταγράψει για πρώτη φορά μετά από δεκαετιές τον χειρότερο ρυθμό ανάπτυξής της.

Διαφορές και ομοιότητες επίσης καταγράφονται και στην εσωτερική πολιτική κάθε χώρας προ και μετά κρίσης. Η Ελλάδα, η Ιταλία και η Ισπανία παρουσίαζαν πριν την κρίση αύξηση των μισθολογικών επιπέδων τα οποία τόνωναν την αγοραστική δύναμη των πολιτών. Η Γερμανία αντίθετα δεν αύξανε τα μισθολογικά της επίπεδα προ κρίσης, το έκανε όμως μετά, σε αντίθεση με τις τρεις μεσογειακές χώρες οι οποίες στα πλαίσια καταπολέμησης των οικονομιών δυσχερειών, μείωσαν τα επίπεδα μισθών σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.

Αυτό σημαίνει ότι η αγοραστική ικανότητα των γερμανών αυξήθηκε σε σχέση με την αγοραστική ικανότητα των ελλήνων, των ισπανών και των ιταλών η οποία έχει μειωθεί.

Άλλη μία βασική ομοιότητα των μεσογειακών είναι η περαιτέρω μείωση της αγοραστικής τους δύναμης σε σχέση με των γερμανών λόγω αύξησης της φορολογίας και μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος[232]. Η Ελλάδα και η Ισπανία παρουσίαζαν συνεχή αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος μέχρι και το 2008 ενώ από εκείνη την χρονική στιγμή και μετά, το διαθέσιμο εισόδημα βαίνει μειούμενο. Αντίστοιχα και για την Ιταλία με την μικρή διαφορά, ότι η πτώση ξεκίνησε το 2007. Ακόμη, οι φορολογικοί συντελεστές αυξήθηκαν και για τις τρείς χώρες. Στον αντίποδα, η Γερμανία, εμφανίζει κατά μέσο όρο σταθερά φορολογικά επίπεδα, τα οποία αρχίζουν να βαίνουν μειούμενα από το 2008 και μετά. Παράλληλα, το διαθέσιμο εισόδημα αυξάνεται σταθερά καθόλη την διάρκεια της δεκαετίας, με μία μικρή όμως πτώση το 2009.

Η αγοραστική δύναμη θεωρώ ότι είναι ζωτικής σημασίας για τον ενδελεχή έλεγχο της βιομηχανίας. Η πτώση της οδηγεί στην μείωση της ζήτησης για προϊόντα, τα οποία προέρχονται από τον βιομηχανικό κλάδο, ανώ αντίθετα η αύξησή της τονώνει την αγορά και ενισχύει την βιομηχανοποίηση.

Διαφορές παρατηρούνται και στην νοοτροπία του κάθε λαού. Οι Έλληνες και οι Ισπανοί είχαν πριν την κρίση την νοοτροπία της ιδιοκατοχής ακίνητης περιουσίας, γεγονός που οδήγησε και στις δύο περιπτώσεις στην αύξηση της τιμής των ακινήτων. Η Ισπανία ωστόσο βίωσε μία φούσκα ακινήτων η οποία είχε τροφοδοτηθεί από τα λεγόμενα cajas, τα οποία ήταν ημικρατικές τράπεζες οι οποίες τροφοδοτούσαν με ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου, κατασκευαστικές εταιρείες, μην έχοντας όμως τις κατάλληλες εγγυήσεις. Δεν είναι η πρώτη φορά που εμφανίζεται το παρατραπεζικό σύστημα, καθώς ευρήματα από παλαιότερες κρίσεις δείχνουν ότι παραδραστηριότητες του τραπεζικού κλάδου έχουν τροφοτήσει και στο παρελθόν χρηματοοικονομικές κρίσεις.

Ο τραπεζικός κλάδος και στις τέσσερις χώρες έχει μειωθεί αισθητά γεγονός ενδυναμώνει τις επιπτώσεις της κρίσης. Η φιλοκυκλικότητα του τραπεζικού συστήματος επίσης δεν είναι πρωτοεμφανιζόμενη, καθώς συναντάται και σε άλλες κρίσεις στο παρελθόν. Ωστόσο, η ενδυνάμωση των αρνητικών επιπτώσεων είναι ένα φαινόμενο που γεννά πολλά ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο που μπορεί το τραπεζικό σύστημα να αποτελέσει έναν παράγοντα που θα συνδράμει θετικά στο ξεπέρασμα της κρίσης.

[232] Βλ. Παράρτημα Πινάκων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μελετώντας τις τέσσερις Ευρωπαϊκες Οικονομίες, καταλήγω στα ακόλουθα. Οι χρηματοοικονομικές κρίσεις είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται εδώ και πολλά χρόνια. Είναι αναπόφευκτες και με το πέρασμα του χρόνου, λόγο εξάπλωσης των χρηματοοικονομικών, έχουν όλο και μεγαλύτερες συνέπειες.

Η Γερμανία επηρεασμένη από την Αμερικανική κρίση των ακινήτων, διέρχεται μίας τραπεζικής κρίσεως,της οποίας οι συνέπειες έπληξαν τον ισχυρότερο πυλώνα της οικονομίας της, τις εξαγωγές. Η μειωμένη παροχή ρευστότητας από τις τράπεζες προς τις επιχειρήσεις, σε συνδυασμό με τις χώρες του μεσογειικού Νότου, οι οποίες βρίσκονται σε ύφεση, έπληξαν παροδικά τον ρυθμό ανάπτυξης της χώρας. Καταγράφηκε το 2009 ο χαμηλότερος ρυθμός ανάπτυξης μετά το 1932, την εποχή δηλαδή της μεγάλης Ύφεσης.

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει μία κρίση χρέους, ο οποία οδήγησε την χώρα στο Διεθνές Νομισματικό. Η επιτακτική ανάγκη μείωσης του διογκωμέμου δημοσίου τομέα, καθώς και η επιβολή αυξημένης φορολογίας, μείωσαν την αγοραστική δύναμη των πολιτών και αύξησαν την ανεργία. Η ζήτηση προϊόντων μειώθηκε σε σχέση με τις χρυσές εποχές του 2004. Το ίδιο συνέβη και με την παροχή ρευστότητας από τις τράπεζες προς τις επιχειρήσεις με αποτέλεσμα το κλείσιμο πολλών επιχειρήσεων σε καθημερινή βάση, οι οποίες νωρίτερα ανθούσαν. Ο ρυθμός ανάπτυξης παραμένει αρνητικός ακόμη και το 2012, ωστόσο έχει αρχίσει να εμφανίζει ανοδικές τάσεις.

Παρόμοια χαρακτηριστικά εμφανίζει και η Ιταλία. Οι επιπτώσεις στον ρυθμό ανάπτυξης, από την χρέους που αντιμετωπίζει η χώρα, είναι παρόμοιες με αυτές της Ελλάδας. Αύξηση της ανεργίας και της φορολογίας, μειωμένη ζήτηση προϊόντων και μειωμένη παροχή πίστης πλήττουν την Ιταλία και ο αριθμός των επιχειρήσεων που κλείνουν αυξάνεται καθημερινά. Το 2008 και 2009 καταγράφονται αρνητικοί ρυθμοί ανάπτυξης, ομως το 2010 η ο ρυθμός ανάπτυξης ανακάμπτει.

Η Ισπανία βίωσε μία φούσκα στην αγορά ακινήτων, περίπου αμέσως μετά την φούσκα των ακινήτων στην Αμερική, η οποία επηρέασε το τραπεζικό της σύστημα το οποίο προκειμένου να μην καταρρεύσει υποστηρίζεται από ευρωπαϊκά κονδύλια. Οι επιπτώσεις είναι ανάλογες κι εδώ, με αύξηση της ανεργίας, της φορολογίας και ταυτόχρονη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος που πλήττουν τις μικρομεσαίες κυρίως επιχειρήσεις.

Αυτό που παρατηρούμε είναι η Ελλάδα, είναι εισηγμένη στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ενώ η Ιταλία και η Ισπανία όχι. Παρ'όλα αυτά, η κίνηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος παρατηρούμε ότι είναι προς την ίδια κατεύθυνση.

Ο κλάδος της Εξόρυξης και της Λατομείας μας εκπλήσσει καθώς παρουσιάζει σταθερές ή και καθοδικές τάσεις πριν την επέκταση της κρίσης, ενώ κατόπιν αυτής ο κλάδος κερδίζει συνολικά έδαφος ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Αυτό πιστεύω ότι

οφείλεται στα ιδιόμορφα χαρακτηριστικά των προϊόντων που εξορυγνείονται, τα οποία είναι περιορισμένα στην φύση και η ζήτησή τους είναι ανελάστική, με αποτέλεσμα οι τιμές να μην υποχωρούν σε μεγάλο βαθμό. Ταυτόχρονα τα μισθολογικά επίπεδα των εργατών προσαρμόζονται ταχύτατα σε νέα μειωμένα επίπεδα λόγω του ότι στον κλάδο απασχολούνται άνθρωποι χωρίς ιδιαίτερη μόρφωση και εκπαίδευση με αποτέλεσμα την αδυναμία απασχόλησής τους σε άλλους κλάδους. Έτσι το βασικότερο έξοδο για την Εξόρυξη και την Λατομεία μειώνεται με αποτέλεσμα να συγκρατούνται τα κέρδη και να μην κατρακυλούν. Παράλληλα η πτώση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος οδηγεί στην αύξηση του ποσοστού του κλάδου. Αναφορικά με τα κέρδη, εμφανίζονται μειωμένα και στις τέσσερις περιπτώσεις σε σχέση με τα επίπεδα πριν την κρίση, όμως δεν πέφτουν σε τραγικά επίπεδα, με εξαίρεση την Ισπανία η οποία επηρεάστηκε από συνεχείς απεργίες των εργαζομένων του κλάδου. Στην περίπτωση της Ιταλίας τα κέρδη έχουν αρχίσει να ανακάμπτουν ελαφρώς. Αντιλαμβάνομαι λοιπόν ότι ο εν λόγω κλάδος θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντική πηγή βοήθειας εξόδου από την κρίση εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που εμφανίζει, ωστόσο το αρνητικό στην περίπτωσή μας είναι το γεγονός ότι και για τις τέσσερις οικονομίες δεν αποτελεί μεγάλο κομμάτι των δραστηριοτήτων τους. Παρόλα αυτά μέσα στην κρίση παρουσιάζει ανοδικές τάσεις και αυτό επιβεβαιώνεται από τον δείκτη παραγωγής, ο οποίος θεωρώ ότι αποτελεί και τον πιο αντικειμενικό δείκτη.

Ο κατασκευαστικός κλάδος εμφανίζεται βαθύτατα πληγμένος από την εξάπλωση της κρίσης. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η Γερμανία, όπου ο κλάδος εμφανίζει ελαφρώς ανοδικές τάσεις σε σχέση με το παρελθόν. Τόσο το ποσοστό του κλάδου ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, όσο και τα κέρδη αυξάνονται μετά την κρίση, λόγω μείωσης της φορολογίας και αύξησης των μισθολογικών επιπέδων των γερμανών. Κατ' επέκτασιν η αυξημένη αγοραστική δύναμη οδήγησε σε στροφή προς την αγορά ακινήτων και άρα αύξησε τα αποτελέσματα του κλάδου. Η Ελλάδα και η Ισπανία πριν την κρίση και μέχρι το 2006 βίωσαν υψηλά επίπεδα τόσο του ποσοστού ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, όσο και ως προς τα κέρδη. Η νοοτροπία της ιδιοκατοχής ακίνητης περίουσίας κατατάσσει τις δύο αυτές χώρες στις δύο πρώτες θέσεις στην ευρωπαϊκή κατάταξη ιδιοκατοχής ακινήτων. Η φούσκα των ακινήτων όμως στην Ισπανία έπληξε πολλές κατασκευαστικές εταιρείες, οι οποίες είτε βρέθηκαν στο χείλος της χρεοκοπίας είτε χρεοκόπησαν. Στην Ελλάδα, όπως και στην Ισπανία, επιβλήθηκε αύξηση της φορολογίας των ακινήτων και σε συνδυασμό με τα μειωμένα μισθολογικά επίπεδα, η ζήτηση για αγορά κατοικίας μειωθηκε δραματικά. Η Ιταλία αποτελεί επίσης έκπληξη καθώς θα ανέμενε κανείς να έχει την ίδια εικόνα με την Ελλάδα και την Ισπανία. Παρουσιάζει όντως συρρίκνωση του κλάδου, η οποία όμως δεν είναι τόσο μεγάλη όσο θα περιμένα. Ο λόγος βρίσκεται στο γεγονός ότι η γείτονα έχει έναν κατασκευαστικό κλάδο που δραστηριοποιείται κυρίως στην αναπαλαίωση κτηρίων και όχι στην κατασκευή νέων, λόγω αυστηράς νομοθεσίας που απαγορεύει την παρέμβαση στην γενικότερη εικόνα των πόλεων, προκειμένου να διατηρηθεί η αρχαϊκή και μεσαιωνική εικόνα τους που τις κάνει ξεχωριστές.

Η μεταποίηση εμφανίζει πριν την εξάπλωση της κρίσης σταθερά ή αυξητικά επίπεδα, ωστόσο επηρεάστηκε μετά την εξάπλωση. Τα ποσοστά της Γερμανίας συγκρατήθηκαν, όπως και τα κέρδη του κλάδου, μετά από μία μικρή καμπή το 2009 και το 2010. Η Ισπανία και η Ιταλία είδαν τα ποσοστά του κλάδου να κατρακυλούν, όπως επίσης και τα κέρδη του κλάδου, ενώ καθημερινά χιλιάδες επιχειρήσεις κλείνουν, αυξάνοντας την ανεργία και οξύνοντας τις συνέπειες της κρίσης. Η Ελλάδα αντίθετα αν και εμφανίζει μειωμένα ποσοστά και κέρδη, η μείωση δεν είναι ανάλογη των προσδοκιών μου. Αυτό συμβαίνει γιατί γνώρισε κατόπιν κρίσεως μεγάλη ανάπτυξη ο τομέας των ποτών και τροφίμων, το ποσοστό του οποίου στην μεταποίηση αγγίζει περίπου το 25%, συγκρατώντας έτσι τα πτωτικά επίπεδα.

Από πλευράς απασχόλησης, τόσο οι κατασκευές όσο και η μεταποίηση παρουσιάζουν μεγάλη πτώση στον Ευρωπαϊκό Νότο, με την μεγαλύτερη μείωση να παρατηρείται ωστόσο για την Ισπανία και την Ελλάδα στις κατασκευές και για την Ισπανία και την Ιταλία στην μεταποίηση. Παρατηρώ δηλαδή ότι η κάθε χώρα πλήττεται στον κλάδο που δραστηριοποιούταν περισσότερο πριν τον ερχομό της κρίσης. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε και την σχέση ανάμεσα στην απασχόληση και την ανάπτυξη η οποία περιγράφεται αναλυτικά και που σύμφωνα με την οποία, υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο αυτών μεγεθών. Δυστυχώς για την Εξόρυξη και την Λατομεία δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, λόγω αυξημένης παράνομης εργασίας η οποία καθιστά τις οποιεσδήποτε εκτιμήσεις αναξιόπιστες.

Σε όλες τις περιπτώσεις, ο τραπεζικός κλάδος συρρικνώθηκε. Πολλές τράπεζες έκλεισαν, άλλες εξαγοράστηκαν και άλλες συγχωνεύτηκαν. Η συρρίκνωση αυτή πιστεύω ότι ενίσχυσε τις πτωτικές τάσεις. Ο φόβος πιθανής αδυναμίας αποπληρωμής δανείων από τους πιστωτές, μείωσε την παροχή ρευστότητας με αποτέλεσμα την αδυναμία χρηματοδότησης πολλών επιχειρήσεων προκειμένου να συνεχίσουν τον κύκλο εργασιών τους. Η φιλοκυκλική συμπεριφορά των τραπεζών δεν είναι πρωτοφανές φαινόμενο, ωστόσο θεωρώ ότι οξύνει τις επιπτώσεις της γενικευμένης κρίσης. Συνήγορος προς αυτήν την κατεύθυνση αποτελεί η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η οποία θεσπίζει μέτρα για την σταθερότητα του νομίσματος, όμως παρόλα αυτά δεν επενδύει στην ανάπτυξη βασικών πυλώνων της οικονομίας, όπως αυτός της βιομηχανίας.

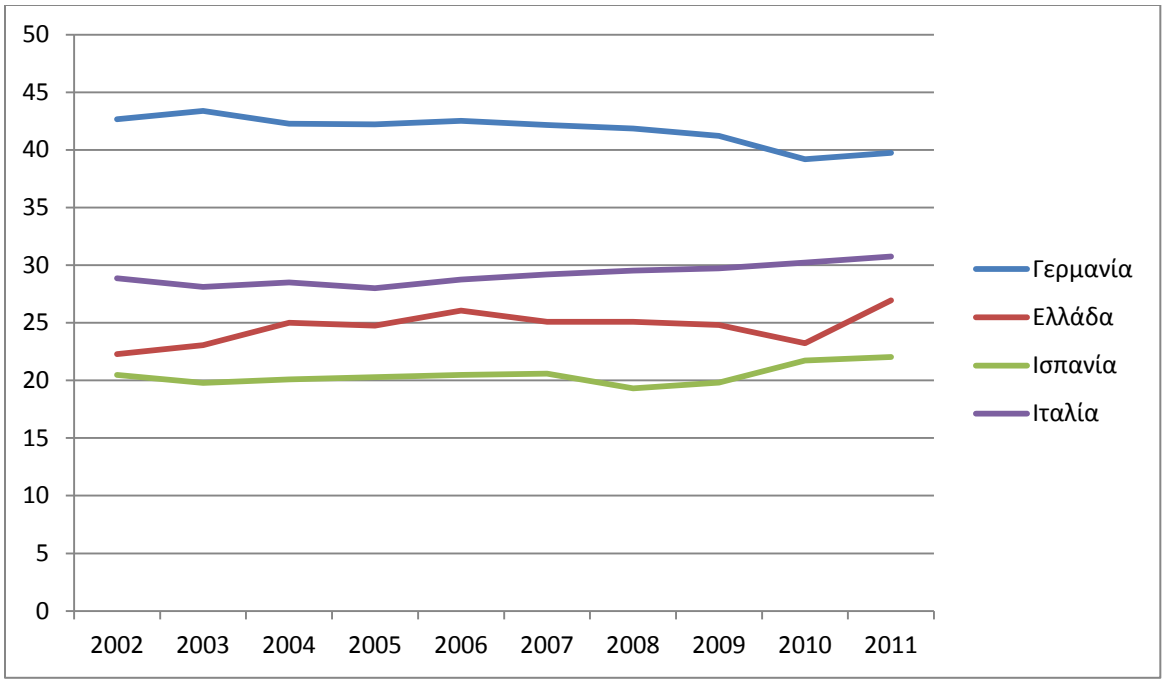
Τελειώνοντας θα ήθελα να εκφράσω, ότι η μελέτη της αποβιομηχανοποίησης η οποία παρατηρείται αποτελεί ένα ζήτημα που χρίζει περαιτέρω μελέτης. Ας μην ξεχνάμε άλλωστε ότι το πέρασμα του χρόνου συνηγορεί στην καλύτερη εξαγωγή συμπερασμάτων καθώς κάποιος καταγράφει τις συνέπειες χωρίς να επηρεάζεται άμεσα από αυτές. Ελπίζω η παρούσα εργασία να αποτελέσει λοιπόν τροφή για σκέψη και μελέτη στο μέλλον.

	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΙΤΑΛΙΑ
2002	42,66	22,29	20,47	28,87
2003	43,37	23,05	19,79	28,10
2004	42,28	25,00	20,09	28,51
2005	42,21	24,76	20,29	28,01
2006	42,52	26,07	20,48	28,75
2007	42,16	25,08	20,59	29,19
2008	41,85	25,09	19,30	29,53
2009	41,21	24,81	19,80	29,72
2010	39,20	23,24	21,73	30,23
2011	39,75	26,96	22,04	30,74
2012	39,77	26,61	22,86	30,92

Πίνακας 19[233]: Ο συντελεστής φορολόγησης του εισοδήματος κατά μέσο όρο για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία[234].

[233] www.oecd.org

[234] Τα ποσά είναι εκφρασμένα ως ποσοστό επί της εκατό.

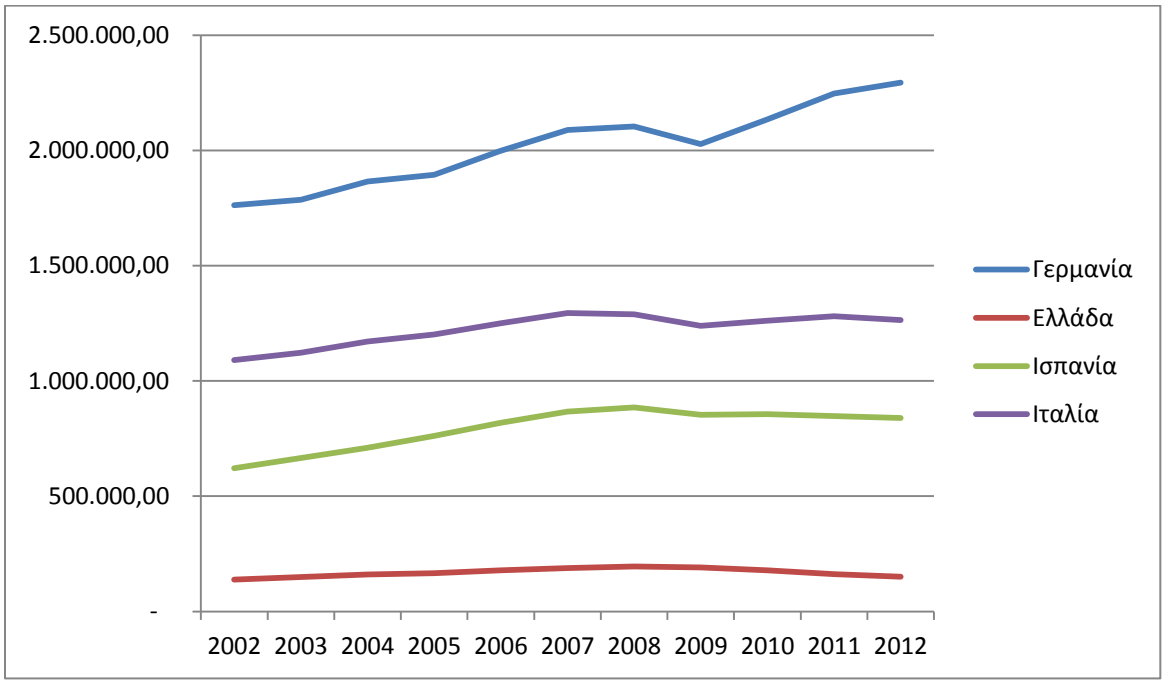
Γράφημα 38: Διαγραμματική απεικόνηση του συντελεστή φορολόγησης του εισοδήματος κατά μέσο όρο για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΙΤΑΛΙΑ
2002	1.762.920	139.089	621.881	1.090.840
2003	1.785.850	149.886	665.216	1.122.093
2004	1.864.490	160.579	709.618	1.171.054
2005	1.893.800	166.413	761.276	1.202.044
2006	1.998.020	178.269	818.469	1.250.256
2007	2.088.690	188.061	866.968	1.294.572
2008	2.103.610	195.237	885.491	1.288.745
2009	2.027.790	191.774	853.421	1.238.493
2010	2.134.070	178.719	855.747	1.261.920
2011	2.246.370	162.078	847.281	1.280.080
2012	2.294.250	151.548	839.928	1.264.434

Πίνακας 20[235]: Το καθαρό διαθέσιμο εισόδημα για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία[236].

[235] www.oecd.org

[236] Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε εκατομμύρια ευρώ.

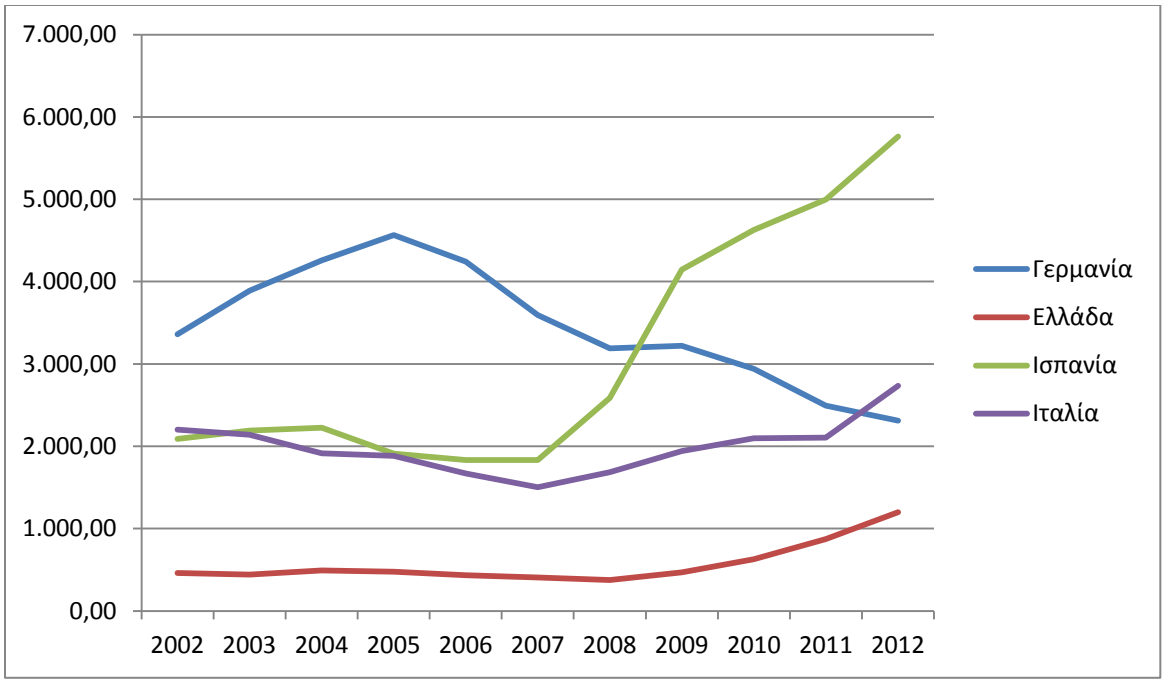
Γράφημα 39: Διαγραμματική απεικόνιση του καθαρού διαθέσιμου εισοδήματος για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΙΤΑΛΙΑ
2002	3,360.1	461,4	2,091	2,200.8
2003	3,890.5	440,7	2,188.9	2,139.4
2004	4,257.5	491,7	2,225.5	1,916.2
2005	4,566.5	476,1	1,909.1	1,884.3
2006	4,241.5	433,1	1,834.7	1,668.4
2007	3,594.7	405,9	1,831.8	1,503.5
2008	3,190.0	377,2	2,586.6	1,685.6
2009	3,221.9	470,4	4,145.1	1,940.9
2010	2,941.7	627,6	4,628.6	2,097.9
2011	2,494.4	874,9	4,995.9	2,103.6
2012	2,309.4	1,201.1	5,762.6	2,735.6

Πίνακας 21[237]: Ο αριθμός των άνεργων πολιτών για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία[238].

[237] www.oecd.org

[238] Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε χιλιάδες.

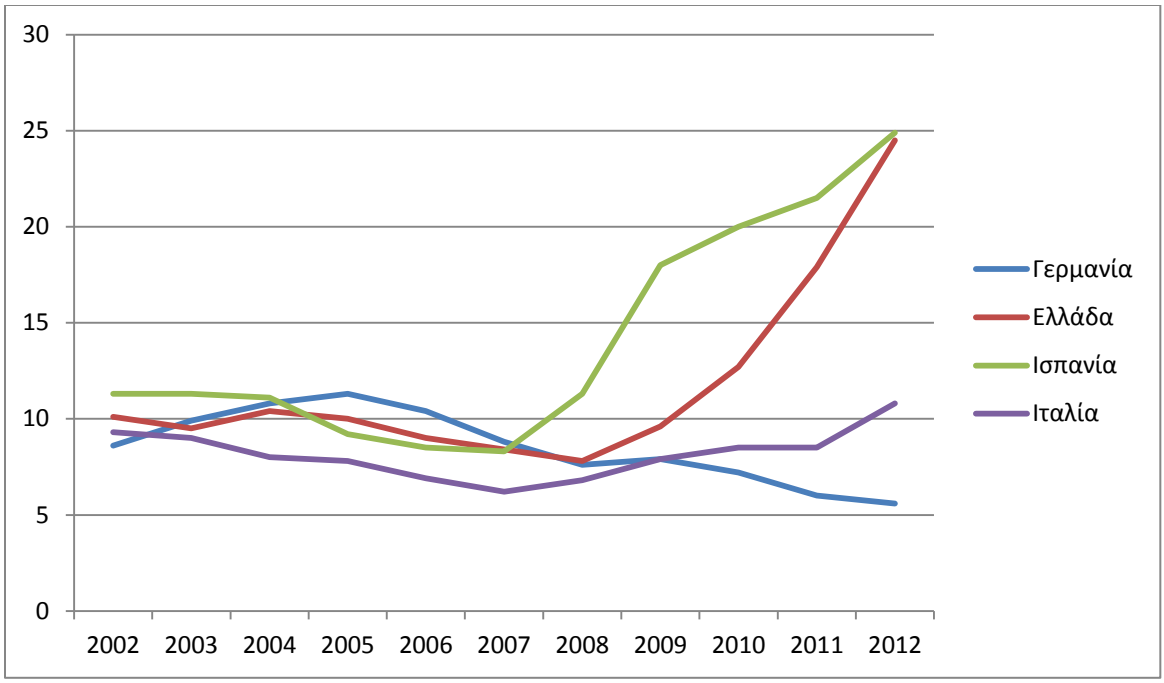

Γράφημα 40: Διαγραμματική απεικόνιση του αριθμού των άνεργων πολιτών για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΙΤΑΛΙΑ
2002	8,6	10,1	11,3	9,3
2003	9,9	9,5	11,3	9,0
2004	10,8	10,4	11,1	8,0
2005	11,3	10,0	9,2	7,8
2006	10,4	9,0	8,5	6,9
2007	8,8	8,4	8,3	6,2
2008	7,6	7,8	11,3	6,8
2009	7,9	9,6	18,0	7,9
2010	7,2	12,7	20,0	8,5
2011	6,0	17,9	21,5	8,5
2012	5,6	24,5	24,9	10,8

Πίνακας 22[239]: Το ποσοστό ανεργίας για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

[239] www.oecd.org

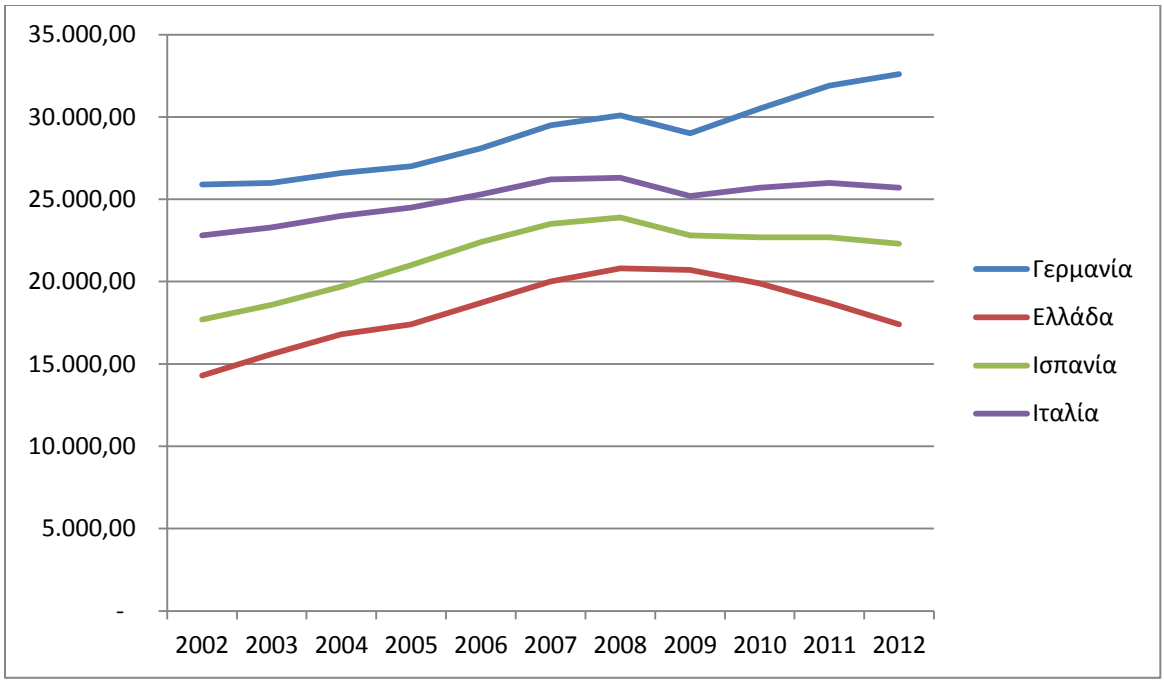
Γράφημα 41[240]: Διαγραμματική απεικόνιση του ποσοστού ανεργίας για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

[240] www.oecd.org

	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΙΤΑΛΙΑ
2002	25.900	14.300	17.700	22.800
2003	26.000	15.600	18.600	23.300
2004	26.600	16.800	19.700	24.000
2005	27.000	17.400	21.000	24.500
2006	28.100	18.700	22.400	25.300
2007	29.500	20.000	23.500	26.200
2008	30.100	20.800	23.900	26.300
2009	29.000	20.700	22.800	25.200
2010	30.500	19.900	22.700	25,700
2011	31.900	18.700	22.700	26.000
2012	32.600	17.400	22.300	25.700

Πίνακας 23[241]: Το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία σε ευρώ.

[241] www.oecd.org

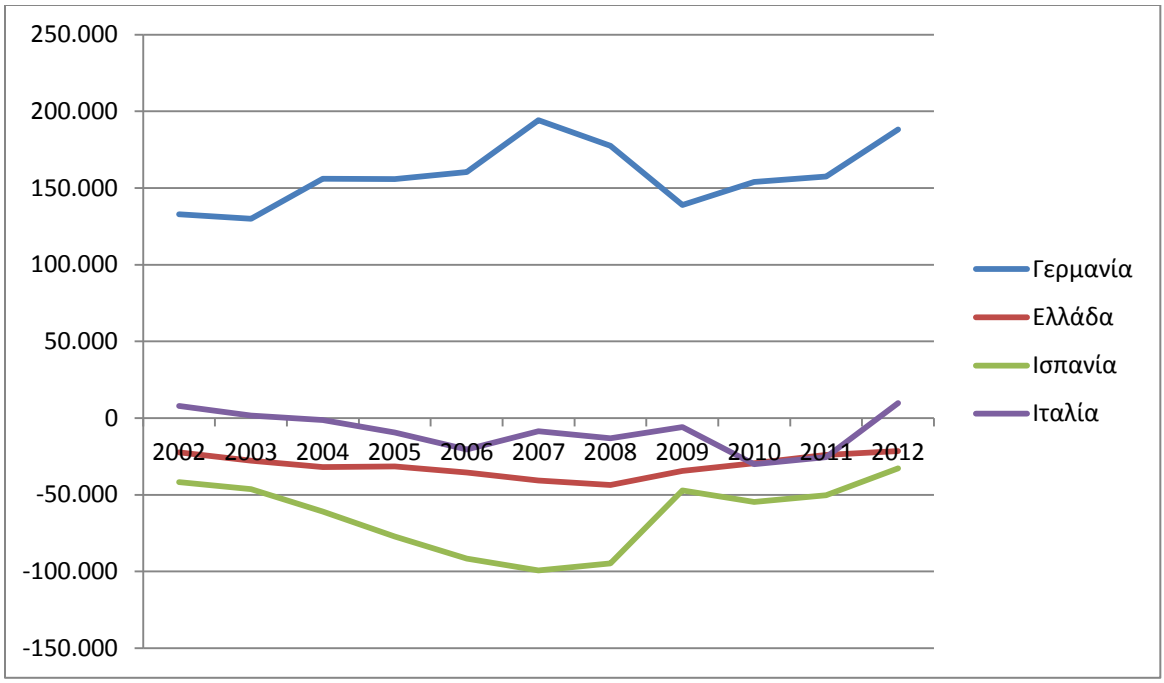
Γράφημα 42: Διαγραμματική Απεικόνιση του κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία σε ευρώ.

	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΙΣΠΑΝΙΑ	ΙΤΑΛΙΑ
2002	132,771	-22,373	-41,685	7,838
2003	129,905	-27,820	-46,372	1,604
2004	156,078	-31,951	-60,863	-1,221
2005	155,809	-31,533	-77,278	-9,369
2006	160,420	-35,555	-91,573	-20,452
2007	194,259	-40,732	-99,237	-8,596
2008	177,525	-43,536	-94,717	-13,095
2009	138,868	-34,400	-47,232	-5,876
2010	153,964	-29,391	-54,762	-29,982
2011	157,411	-24,062	-50,327	-25,524
2012	188,252	-21,574	-32,759	9,890

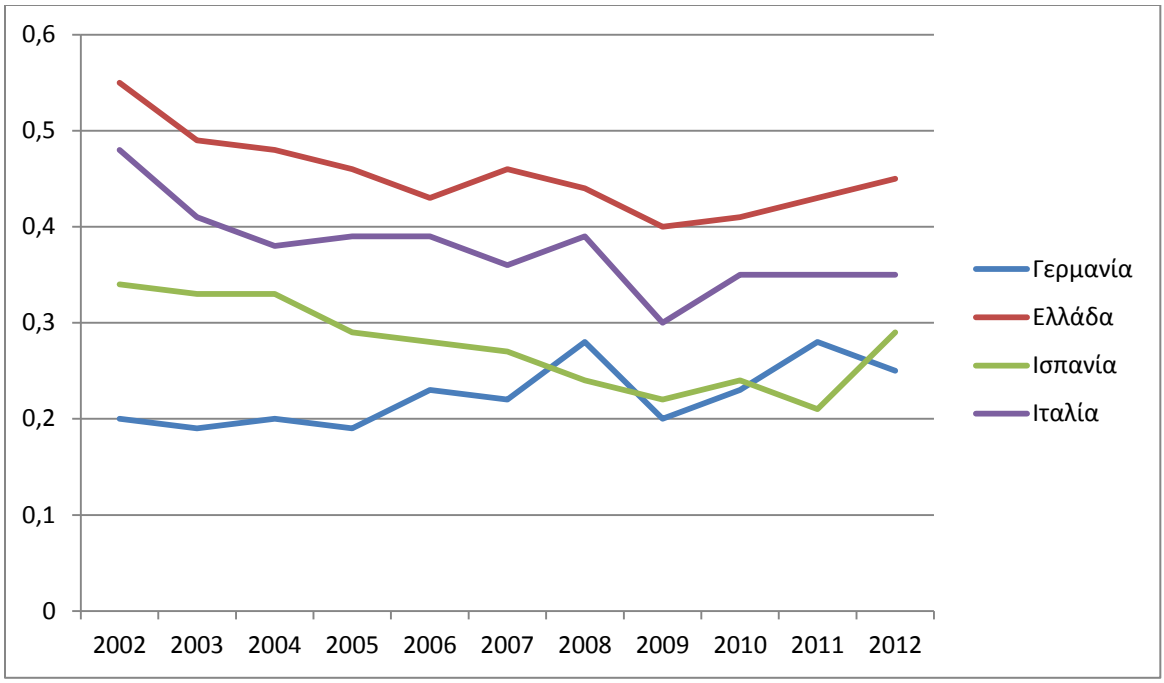
Πίνακας 24[242]: Το εμπορικό ισοζύγιο για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία[243].

[242] www.oecd.org

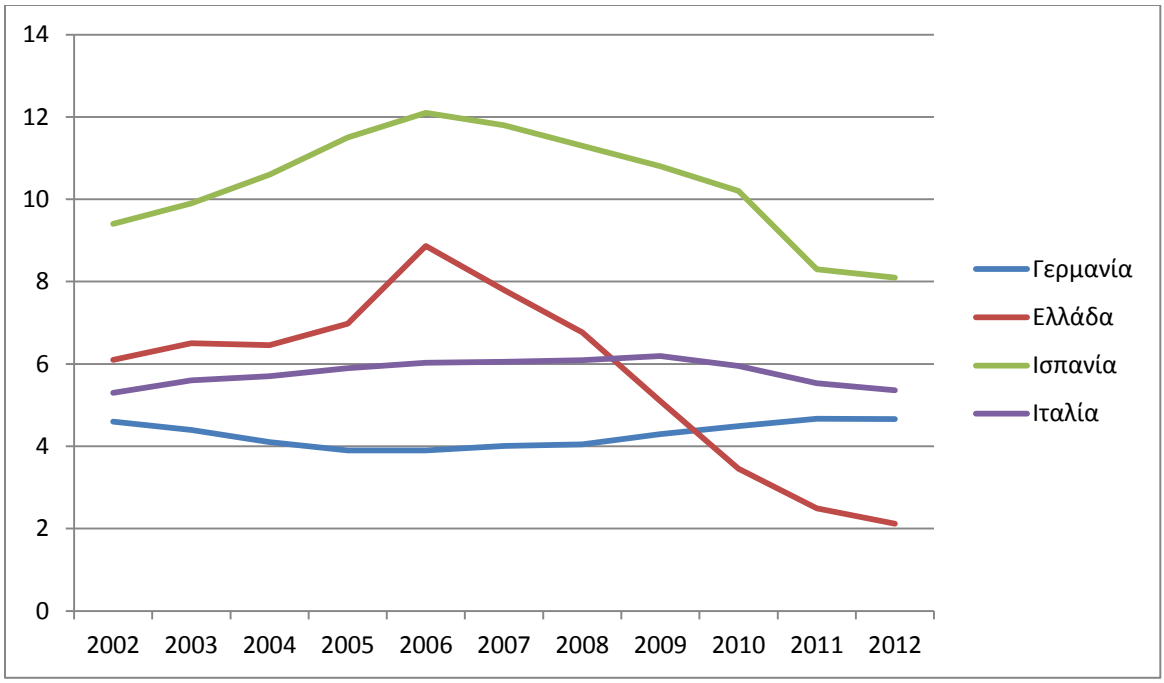
[243] Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε χιλιάδες.

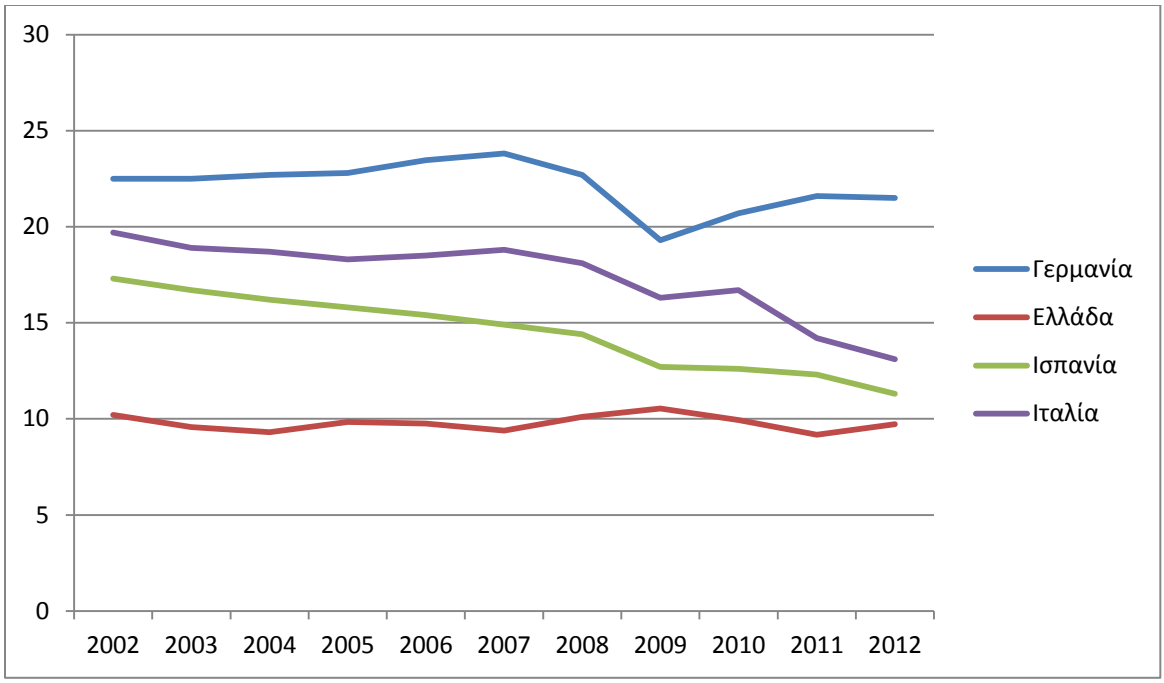
Γράφημα 43: Διαγραμματική απεικόνιση του εμπορικού ισοζυγίου για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Γράφημα 44: Διαγραμματική απεικόνιση του ποσοστού της Εξόρυξης και της Λατομείας, ως προς το ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Γράφημα 45: Διαγραμματική απεικόνιση του ποσοστού των Κατασκευών, ως προς το ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

Γράφημα 46: Διαγραμματική απεικόνιση του ποσοστού της Μεταποίησης, ως προς το ΑΕΠ για την Γερμανία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Blayne Haggart "The Gross Domestic Product and Alternative Economic and Social Indicators."

Burton G. Malkiel (2010) "Bubbles in Asset Prices."

Carmelo Cedrone (2014) "Where is the euro headed?"

Carmen M. Reinhart, Kenneth S. Rogoff "Is the 2007 US Subprime Crisis so Different? An International Historical Comparison" Working Paper No 13761

Carmen M. Reinhart, Kenneth S. Rogoff "Growth in a Time of Debt"

Carmen M. Reinhart, Kenneth S. Rogoff "The Aftermath of Financial Crisis"

Centre for European Studies. "From Reform to Growth: Managing the Economic Crisis in Europe"

Charles Kindleberger, Robert Aliber "Manias, Panics and Crashes.A History of Financial Crisis."

Davide Furceri (2007) "From Currency Unions to a World Currency"

Demirguc Kunt, Leaven Kane "Deposit Insurance around the World"

"Economics", Walter J. Wessels, pp.92-93.

Edmund Day, Warren Persons "An index of the Physical Volume of Production."

Eric Toussaint (2013) "The Euro Crisis: Contradictions between Countries in the Periphery and Centre of the European Union."

European Commission (2006) "The Eurozone 5 years after the Introduction of Euro Coins and Banknotes." Flash Eurobarometer.

Ewald Engelen (2011) "After the Great Compliance: Financial Crisis and the Politics of Reform."

Iain Hardie, David Howarth "Market Based Banking and the International Financial Crisis."

Ian H. Giddy (1994) "Global Financial Markets"

Isabelle la Page "German Economy Collapsed in Late 2008: Worse on the Way." Centre for Research Globalisation.

Italian Ministry of Financial Affairs

Italian Ministry of Housing

Jacques Mazier, Maurice Basle, Jean Francois Vidal (1999) "When Economic Crisis Endure"

John Doukas, Ike Mathur "European Foreign Exchange Movements and Financial Institutions."

Joseph Keith (1976) "Monetarism is not enough" Centre for Policy Studies. Margaret Thatcher Foundation Retrieved 5/12/2007

Knowledge Economy Forum 2008: Innovative Small and Medium Enterprises Are Key to Europe and Central Asian Growth. The World Bank 19/5/2005

Leon Tolstoy "Anna Karenina"

Marin Marinov, Svetla Marinova (2013) "Emerging Economies and Firms in the Global Crisis."

Martin Lynch (2002) "Mining in the world History."

Matilde Mas, Robert Stehrer (2012) "Industrial Productivity in Europe: Growth and Crisis"

Niall Ferguson "The Ascent of Money: A Financial History of the World."

Nicolina Buzila, Gianina Violeta Dragota, Ciprian Pavel, Codruta Daniela Pavel (2010) "The Impact of Economic Crisis on European Retail."

Norman Frumkin, "Recession Prevention handbook. Eleven case studies, 1948-2007." 2010

OECD Economic Surveys: Italy 2003.The Economic Situation.

Oxford English Dictionary, 2nd Edition, Oxford University Press

Panizza Ugo "Domestic and External Public Debt in Developing Countries" United Nations Conference on Trade and Development

Peter Bofner, Wolfgang Franz, Christoph Schmidt, Beatrice Weder di Mauro, Wolfgang Wiegang, Deutschland im Internationalen Konjunkturzusammenhang – Expertise im Auftrag der Bundesregierung, Sachrerstandigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung. Statistiches Bundesamt

Philip Anestis, Malcolm Sawyer "The Euro Crisis"

Philip Lane and Gian Maria Milesi Ferretti "External wealth, the trade balance and real exchange rate" Discussion Paper No 3153

Reform and employment, Institute of Applied Manpower Research, Chapter for National and Regional growth performance.

Robert J. Barro "Unanticipated Money Growth and Unemployment in the U.S"

Robert J. Barro "On the determination of the public debt"

Sampat Mukherjee "Modern Economics"

Simon Kuznets (1962) "How to judge quality"

Spain, Country Report, Global Finance Retrieved 1/7/2012

Spanish Ministry of Housing

Susan Wachten, Man Cho, Moon Joog Tcha "The Global Financial Crisis and Housing: A New Paradigm" KDI Series in Economic Policy and Development, 2014

The Cambridge History of Science, Vol 4, Eighteen Century Science, Cambridge University Press, 2003

Thomas Southcliffe Ashton "Iron and Steel in the Industrial Revolution"

Tsatsaronis Kostas (2005) "What drives housi price dynamics – cross country evidence" Presentation given at the EC Workshop on Housing and Mortgage Markets and the EU Economy, Brussels 21/9.

Ulrike Schuerkens (2012) "Socioeconomic Outcomes of the Global Financial Crisis: Theoretical Discussion and Empirical Case Studies"

"Unemployment, Recession and Effective Demand" Claudio Sardoni, 2011 Edward Elgar Publishing Limited

US Department of Commerce, Conference 18-21 March 1990. Robert Mosbacher, Thomas Murrin, Michael Durby.

Wesley C. Mitchell "Business Cycles"

Willem Karel Brauers, Simona Kildiene, Edmundas Kazimieras Zavadskas, Arturas Kaklauskas "The Construction Sector in twenty European Countries During the Recession 2008 – 2009: Country Rating by Multimoora

World Bank Data Set, World Bank

Youssef Cassis "Crisis and Opportunities"

Αγλαΐα Μανουσάκη (2013) "Ανάλυση Πρακτικών Σύμπραξης Επιχειρήσεων:Μελέτη Περίπτωσης Συγχωνεύσεις και Εξαγορές στον Τραπεζικό Κλάδο"

Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου

Ελληνικό Γενικό Λογιστικό Σχέδιο: Υποσημείωση περί αναγνώρισης εσόδων σε ετεροχρονισμένο χρονικό διάστημα από την ημερομηνία όπου τα έσοδα γίνονται δεδουλευμένα

Ευθύμιος Δ. Πουρναράκης "Εισαγωγή στην Οικονομική: Τόμος Ι Μακροοικονομία"

Ισπανικό Υπουργείο Βιομηχανίας

Ιταλικό Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης

Ιωάννα Κονδύλη "Το εγχείρημα των μεταρρυθμίσεων στην Νότια Ευρώπη"

Ιωάννα Σαπφώ Πεπελάση, Σημειώσεις μαθήματος "Κρίσεις και διδάγματα της Ιστορίας."

Λευτέρης Τσουλφίδης "Οικονομική Ιστορία της Ελλάδος"

Νικόλαος Καραμούζης, Γκίκας Χαρδούβελης (2007) "Αγορά Κατοικίας: Τάσεις και Επενδυτικές Ευκαιρίες." Εκδόσεις Σάκκουλα.

Άρθρα

"Euro falls after Moody's downgrades Italy" Reuters 5/11/2011

Friedman David (2006) "No Lights at the End of the Tunel" Los Angeles Times, New America Foundation Retrieved 5/12/2007

"Italian deficit narrows in third quarter" Financial Times 10/1/2011

Lawrence Knight "Spanish Economy: What is to blame for its problems?" BBC News 18/5/2012

Leslie Crawford "Boomtime: Spain waits for the bubble to birst" Financial Times 8/6/2006

Moody's cuts Italy's rating three notches. Financial Times 4/11/2011

Raphael Minder "Spanish Lender Seeks 19 Billion Euros: Ratings Cut on 5 Banks" New York Times 25/12/2012

"Spanish Economic Crisis: Timeline" The Telegraph, 8/6/2012

"The quiet collapse of the Italian economy" London School of Economics, Eurocrisis Press 23/4/2013.

ΔΙΑΔΥΚΤΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

www.cia.gov

www.worldbank.org

www.imf.org

www.ec.europa.eu/eurostat

www.ecb.europa.eu

www.bde.es

www.bundesbank.de

www.bancaditalia.it

www.bankofgreece.gr

www.oecd.org

www.icap.gr

www.statistics.gr

www.bloomberg.com

www.itstat.it

www.tradingeconomics.com

www.businessdictionary.com

www.iobe.gr

www.construttori.sa.it

www.globalresearch.com

www.sviluppoeconomico.gov.it

www.minetur.gob.es